

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AĞRI
İBRAHİM ÇEÇEN
ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL
BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

ISSN:2149-3006
e-ISSN:2149-4053

EKİM / OCTOBER
VOLUME: 9/2 - 2023

ULUSAL HAKEMLİ DERGİ

YAYIN KURULU

- Prof. Dr. Ali Haydar ŞAR (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent AKSOY (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Duygu UÇGUN (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOLAÇ (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Erol KÜRKÇÜOĞLU (Emekli Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Güner GÜLSEVİN (Emekli Öğretim Üyesi)
Prof. Dr. İlkay ULUTAŞ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail Hakkı MİRİCİ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Kadir ULUSOY (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat İSKENDER (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Musa ÇİFÇİ (Uşak Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman MERT (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Semra ALYILMAZ (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup KARATAŞ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Faruk POLATCAN (Fırat Üniversitesi)
Doç. Dr. İsmail ÇOBAN (Artvin Çoruh Üniversitesi)
Dr. Meral DİNÇER (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Yazılarda ifade edilen görüş ve düşünceler yazarlarını bağlar, dergimizin ve kurumumuzun görüşlerini yansıtmaz; yazıların bütün bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

The opinions and views in papers published on the journal belong only to its authors and do not necessarily reflect the views of the journal and its publisher, all the scientific and legal responsibility of the writings belongs to the authors

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ADINA İMTİYAZ SAHİBİ

Prof. Dr. Abdulhalik KARABULUT
Rektör

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Prof. Dr. İbrahim HAN
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

BAŞ EDITÖR

Doç. Dr. Nurullah ŞAHİN

EDITÖR YARDIMCILARI

Doç. Dr. Suat POLAT
Doç. Dr. Mustafa ERCENGİZ

ALAN EDITÖRLERİ

- Doç. Dr. Mehmet Fatih ÖZCAN (Türkçe Eğitimi)
Doç. Dr. Davut GÜREL (Sosyal Bilgiler Eğitimi)
Dr. Büşra KOÇAK MACUN (Temel Eğitim)
Doç. Dr. Mehmet Emin TURAN (Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık)
Dr. Serdar SAFALI (Eğitim Bilimleri)
Doç. Dr. Fatih KARIP (Güzel Sanatlar Eğitimi)
Dr. Adem AKALIN (İngilizce Eğitimi)
Dr. Necip Fazıl ŞENASLAN (Türk Dili ve Edebiyatı)
Dr. Fatih ÖZTOP (Tarih)
Dr. Tolga KORKUSUZ (Coğrafya)
Doç. Dr. Fatma TEMELLİ (İktisadi ve İdari Bilimler)
Dr. Ömer Faruk GÜLER (Dil Editörü)

GENEL KOORDİNATÖR

Dr. Yelda KÖKSAL

Bu dergi,

tarafından
desteklenmektedir.

DANIŞMA KURULU

- Prof. Dr. Ahmet KIRKKILIÇ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Akif ARSLAN (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Fuat ARICI (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Sinan BİLGİLİ (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Alperen KAYSERİLİ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Ashı Özlem TARAKÇIOĞLU (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Besim ÖZCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Derya YAYLI (Pamukkale Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan KÖSE (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Faruk KAYA (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Figen ATABEY (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Hakan UŞAKLI (Sinop Üniversitesi)
Prof. Dr. Handan DEVECİ (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayati AKYOL (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hülya TAŞ (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Kerim GÜNDOĞDU (Adnan Menderes Üniversitesi)
Prof. Dr. Kubilay YAZICI (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet TEYFUR (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehrali CALP (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa KOÇ (Düzce Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa YILDIZ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Nuri KARASAKALOĞLU (Adnan Menderes Üniversitesi)
Prof. Dr. Orhan ÇINAR (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Prof. Dr. Sefa BULUT (İbn Haldun Üniversitesi)
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Tazegül DEMİR ATALAY (Kafkas Üniversitesi)
Prof. Dr. Ufuk ŞİMŞEK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ünsal BEKDEMİR (Giresun Üniversitesi)
Doç. Dr. Çiğdem ALDAN KARADEMİR (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

- Doç. Dr. Emine TEYFUR (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Fevzi DURSUN (Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)
Doç. Dr. Harun ER (Bartın Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim ÖZGÜL (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Kürşad Çağrı BOZKIRLI (Kafkas Üniversitesi)
Doç. Dr. Nurşat BİÇER (Amasya Üniversitesi)
Doç. Dr. Onur ER (Düzce Üniversitesi)
Doç. Dr. Yasin KILIÇ (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Doç. Dr. Zekerya AKKUŞ (Atatürk Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEM KURULU

- Prof. Dr. Ahmet KOÇAK (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ceval KAYA (Ardahan Üniversitesi)
Prof. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Salih GÜRAN (Gümüşhane Üniversitesi)
Prof. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU (Giresun Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülbaki ÇETİN (Bingöl Üniversitesi)
Prof. Dr. Tanju ORAL SEYHAN (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi)
Doç. Dr. Adnan KARA (Bayburt Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali Kemal ÇELİK (Ardahan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ertan ENGİN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Eyüp ÇELİK (Sakarya Üniversitesi)
Doç. Dr. Fatih ERBAY (Iğdır Üniversitesi)
Doç. Dr. Işıl KONAK (Kastamonu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer YALÇINKAYA (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Yüksel EROĞLU (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Zeynep Emel EKİM (İstanbul Medipol Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abduselami SARIGÜL (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Arzu DENİZ ÇAKIROĞLU (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Aynur KARABACAK ÇELİK (Atatürk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe DURAN YILMAZ (Adıyaman Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Emre KUZULUGİL (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Firdevs ADAM (Cumhuriyet Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Leyla GÖDEKMERDAN ÖNDER (Ufuk Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Numan ERTAŞ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sevim CEYLAN DUMANOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sibel POLAT (Kafkas Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba DİRİ APAYDIN (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Dr. Adem ÇALIŞKAN (Gaziantep Üniversitesi)
Dr. Mustafa ARIKAN (Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)
Dr. Öğr. Gör. Ömür Bilsay KUL (Sinop Üniversitesi)
Dr. Yaşar ÖZRİLİ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

EDİTÖRDEN

Değerli okuyucular, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi olarak yeni sayımızı yayınlamış bulunmaktayız. Uzun uğraşlar ve titiz bir hazırlık süreci sonucu hazırlanan *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*'nin, 9. cildinin 2. sayısını yayınlamış olmanın verdiği sevinç ve dergimizin yeniden Index Copernicus'ta taranmaya başladığının bilgisini de buradan tüm okurlarımızla paylaşmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Dergimizin başta TR Dizin olmak üzere diğer ulusal ve uluslararası indekslerde taranmaya yönelik yaptığı başvuruların değerlendirme süreçlerinin devam ettiğini ve en kısa zamanda bu indekslerde de taranmaya başlayacağımızı belirtmek isteriz.

Yedi araştırma makalesinin yer aldığı dergimizin yeni sayısının bilim dünyasına hayırlı olmasını diliyoruz. Bilimsel ve etik ilkeler doğrultusunda titiz bir şekilde yayın hayatını sürdüren *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, bundan sonraki süreçte de nitelikli çalışmaları bilim dünyasına kazandırmaya devam edecektir.

Dergimizin yayın hayatını sürdürmesinde maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Abdulhalik KARABULUT ve IC Vakfı Yönetim Kuruluna şükranlarımızı sunmayı bir borç biliriz. Dergimizin yeni sayısına makaleleriyle katkı sağlayan değerli bilim insanlarına, hakemlerimize, alan editörlerimize, dergimizin yönetim ve yayın kurulunda özveriyle görev yapan bütün hocalarıma teşekkür eder; dergimizin bilim camiasına ve eğitim hayatına katkı sağlamasını temenni ederiz. Dergimizin gelecek sayılarında değerlendirilmek üzere kıymetli akademisyen dostlarımızın yeni çalışmalarını bekler, tüm okuyucularımıza selam ve saygılarımızı sunarız.

Nurullah ŞAHİN
Baş Editör

İÇİNDEKİLER

Hülya GÜLAY OGELMAN – Fatma DEMİRCİ – Hande GÜNGÖR

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DİJİTAL OKURYAZARLIK ÖZ YETERLİK İLE TEKNOLOJİYE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ (Araştırma Makalesi)

Investigation of the Relationship Between Preservice Preschool Teachers' Digital Literacy Self-Efficacy and Attitudes Towards Technology (Research Article)

195 - 224

Burcu TÜRKAN AYDIN – Adem PEKER – Osman KELEŞ - Serkan CENGİZ

ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞI, EMPATİK EĞİLİM VE HOŞGÖRÜ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ (Araştırma Makalesi)

Examining the Relationships Between Peer Bullying, Empathic Tendency, and Tolerance in Adolescents (Research Article)

225 - 242

Sena GÜLTEKİN – Zafer GÜNEY

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE KARAR VERMEYİ ERTELEME DAVRANIŞININ AKADEMİK BAŞARI VE SÜREKLİ KAYGI AÇISINDAN İNCELENMESİ (Araştırma Makalesi)

An Examination of Decisional Procrastination in University Students in terms of Academic Success and Trait Anxiety (Research Article)

243 – 270

Faruk KAYA – Sinan AKTAŞ

AĞRI KENTİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE GELİŞEN REKREASYON ALANLARININ KENTSEL YAŞANABİLİRLİĞE KATKISI (Araştırma Makalesi)

The Contribution of Recreation Areas Developed in The City of Agri and Its Close to Urban Livability (Research Article)

271 – 300

Veysel ÖZBEY

ÜSKÜP VARDAR KÖPRÜSÜ VE KÖPRÜYE İLİŞKİN KORUMA ÇALIŞMALARI (Araştırma Makalesi)

The Skopje Vardar Bridge and Conservation Works for the Bridge (Research Article)

301 – 316

Ercan ÇALIŞ – Sibel LEVENTOĞLU

GAZİANTEP HASAN SÜZER ETNOGRAFYA MÜZESİ'NDE BULUNAN OSMANLI DÖNEMİ'NE
AİT BİR GRUP LENGER (Araştırma Makalesi)

A Group of Lengers from The Ottoman Period Located in Gaziantep Hasan Süzer Ethnography Museum
(Research Article)

317 – 336

Fatih AKMAN

DİJİTAL MUZİK ENDÜSTRİSİ VE KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: SPOTİFY ÖRNEĞİ (Araştırma Makalesi)

Digital Music Industry and Global Climate Change: The Case of Spotify (Research Article)

337 – 362

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DİJİTAL OKURYAZARLIK ÖZ YETERLİK İLE TEKNOLOJİYE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Investigation of the Relationship Between Preservice Preschool Teachers' Digital Literacy Self-Efficacy and Attitudes Towards Technology

Hülya GÜLAY OĞELMAN

Prof. Dr., Sinop Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı
ogelman@sinop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-4245-0208>

Fatma DEMİRCİ

Arş. Gör., Orta Doğu Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı
fatmadem@metu.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-5697-5427>

Hande GÜNGÖR

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişim Programı
hgungor@pau.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3016-1775>

Cite As/Atf: Gülay Ogelman , H., Demirci, F., & Güngör, H. (2023). Okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterlik ile teknolojiye yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 195-224.
<https://doi.org/10.31463/aicusbed.1302926>

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	28.05.2023
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	03.10.2023
Sorumlu Yazar- <i>Corresponding Author</i> :	Fatma DEMİRCİ
Sayfa Aralığı- <i>Page Range</i> :	195-224
Doi Numarası-Doi Number:	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.1302926

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENİ ADAYLARININ DİJİTAL OKURYAZARLIK ÖZ YETERLİK İLE TEKNOLOJİYE YÖNELİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Investigation of the Relationship Between Preservice Preschool Teachers' Digital Literacy Self-Efficacy and Attitudes Towards Technology

Hülya GÜLAY OGELMAN
Fatma DEMİRCİ
Hande GÜNGÖR

Öz

Bu araştırmanın amacı, okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliklerinin teknolojiye yönelik tutumları üzerindeki yordayıcı rolünün incelenmesidir. Araştırmanın çalışma grubunu bir devlet üniversitesinde Okul Öncesi Öğretmenliği Programına kayıtlı olan 142 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada, Kişisel Bilgi Formu, Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Öz-yeterliliği Ölçeği ve Öğretmen Adayları için Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği olmak üzere üç ölçme aracı kullanılmıştır. Verilerin toplanması sürecinde Google Form uygulaması kullanılmıştır. Çalışmanın verileri SPSS 21.0 paket programında analiz edilmiştir. Bulgulara göre dijital okuryazarlık öz yeterliğinin üretim, kaynak kullanabilme, uygulama kullanabilme ve destek alt boyutları ile teknolojiye yönelik tutumlar arasında olumlu yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu sonuca göre dijital okuryazarlık öz yeterliğinin üretim, kaynak kullanabilme, uygulama kullanabilme ve destek alt boyutları arttıkça/azaldıkça teknolojiye yönelik tutumlar artmaktadır/azalmaktadır. Ayrıca dijital okuryazarlık öz yeterliğinin üretim, kaynak kullanabilme, uygulama kullanabilme ve destek alt boyutları, teknolojiye yönelik tutumları anlamlı biçimde yordayabilmektedir. Teknolojiye yönelik tutumun %11'inin üretim, %24'ünün kaynak kullanabilme, %18'inin uygulama kullanabilme, %17'inin destek alt boyutuyla açıklanabileceği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Dijital okuryazarlık, teknoloji, teknolojiye yönelik tutum, öğretmen adayları, dijitalleşme.

Abstract

The aim of this study is to examine the predictive role of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy on their attitudes towards technology. The study group of the research consists of 142 undergraduate students enrolled in the Preschool Teacher Education Program of a state university. In the study, three measurement tools were used: Personal Information Form, Digital Literacy Self-Efficacy Scale for Prospective Teachers and Attitude Towards Technology Scale for

Prospective Teachers. Google Form application was used in the data collection process. The data of the study were analyzed in SPSS 21.0 package program. According to the findings, there is a positive and moderately significant relationship between the production, resource utilization, application utilization and support sub-dimensions of digital literacy self-efficacy and attitudes towards technology. According to this result, as the production, resource utilization, application utilization and support sub-dimensions of digital literacy self-efficacy increase/decrease, attitudes towards technology increase/decrease. In addition, production, resource utilization, application utilization and support sub-dimensions of digital literacy self-efficacy can significantly predict attitudes towards technology. It can be said that 11% of the attitude towards technology can be explained by production, 24% by using resources, 18% by using applications and 17% by support sub-dimensions.

Key Words: Digital literacy, technology, attitude towards technology, pre-service teachers, digitalization.

Giriş

Teknolojinin hızlı gelişimi ile hayatın birçok alanında yenilikler ve değişimler meydana gelmiştir (Blair vd., 2015; Byun ve Goldie, 2016; Sung ve Park, 2018). Teknolojideki yenilikler ve değişimler akıllı araçları ve çok işlevli cihazları ortaya çıkarmış ve internetin yaygınlaşmasıyla bu cihazların günlük hayatta kullanımı da artmıştır (Chang vd., 2017; Puerling, 2012; Singh ve Miah, 2020). Teknolojinin günlük hayatın her alanında yer almasıyla, çocuklar doğdukları andan itibaren teknoloji ile karşılaşmaktadırlar (Hett, 2012; Parette ve Blum, 2013). Özellikle 2010 yılından sonra tablet bilgisayarlar ve akıllı telefonlar gibi dokunmatik ekranlı cihazlar çok daha yaygın hâle gelmiştir (Dunn vd., 2016). Akıllı telefonlar, tabletler, oyun cihazları ve dizüstü bilgisayarlar hem yetişkinler hem de çocuklar için günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olmuştur (Berson ve Berson, 2010; Parette ve Blum, 2013; Tific vd., 2015). Kalas'a (2013) göre, dijital teknolojiler çocuklar için ilgi çekici öğrenme, oyun, iletişim, keşif ve gelişim konusunda yeni fırsatlar sağlamaktadır. Çocuğun teknolojiyle tanışması çevresine bağlıdır (İbrahim vd., 2017; Johnson, 2010; Kauts ve Kaur, 2011). Çocuğun çevresini oluşturan en önemli unsurların başında ebeveynler ve öğretmenler gelmektedir (Cho ve Cheon, 2005; Darling, 2007; Hughes, 2005; Johnson ve Puplampu, 2008; Kerawalla ve Crook, 2002; Lee ve Chae, 2007). Çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren dijital teknolojilere ulaşabildikleri için, ebeveynler ve öğretmenler onları uygun beceriler kazanmalarına yardımcı olmaları ve içinde yaşayacakları topluma hazırlama sorumluluğuna sahiptirler (Marsh vd., 2018; Palaiologou, 2016). Erken çocukluktan itibaren teknolojiyle etkileşim kültürü oluşturmak gerekir

(Anisimova, 2020).

Çocuğun teknolojiyle etkileşiminde öğretmenlerin de önemli bir rolü vardır (Szymkowiak vd., 2021; Kramarski ve Michalsk, 2010; Uluyol ve Şahin, 2016). Öğretmenlerin teknolojiyi kullanma becerileri ile çocuk merkezli öğrenme etkinliklerini planlama ve uygulama sürecinde teknoloji kullanımı ve ebeveynlerle etkili iletişim noktasında teknolojiden faydalanmaları çocukların etkili öğrenme sürecini geliştirebilmektedir (Wake ve Whittingham, 2013). Dijital teknolojiler çocukların farklı gelişim alanlarını desteklemede etkili olarak kullanılabilir. Dijital teknolojilerin kullanımının çocukların hafıza, görsel düşünme, soyut düşünme, matematiksel düşünme, yaratıcı düşünme, üstbiliş, dil ve okuryazarlık becerileri gibi bilişsel işlevlerinde katkıları bulunmaktadır (Drigas vd., 2015; Flewitt vd., 2015; Hwa, 2018; Lara Nieto-Márquez vd., 2020; Sarica ve Usluel, 2016).

Dijital teknolojilerin küçük çocukların öğrenme sürecine çeşitli katkıları olmasına rağmen her dört öğretmenden birinin dijital teknolojilerin okul öncesi eğitim ortamlarında yeri olmadığını düşündüklerinden dolayı dijital teknolojilerin okul öncesi sınıflarına entegrasyonu sorun olmaya devam etmektedir (Billington, 2016). Öğretmenlerin teknoloji konusunda bazı çekincelerinin olmasının sebeplerinden biri, bilgi teknolojilerinin sınıf ortamına entegrasyonunun önündeki engeller olabilmektedir (Blackwell vd., 2013). Literatürde bilgi teknolojilerinin sınıf ortamına entegrasyonu sürecindeki engellerden bazıları; öğretmenlerin bilgi teknolojilerine yönelik olumsuz inançları ve tutumları, öğretmenlerin bilgi teknolojileri konusunda bilgi ve becerilerinin yetersiz olması, öğretmenlerin bilgi teknolojileri konusunda yeterli eğitimi almaması olarak geçmektedir (Blackwell vd., 2013; Fenty vd., 2014; Ihmeideh, 2010; Lindahl ve Folkesson, 2012; Parette vd., 2013; Wood vd., 2008). 21. yüzyıl öğretmenlerinin bilgi teknolojileri konusunda herhangi bir engelle karşılaşmadan bilgi teknolojilerinin olanaklarını etkili, uygun, yaratıcı ve etik bir şekilde kullanmaları beklenmektedir (Alismail ve McGuire, 2015; Kuhlthau vd., 2015; Willermark, 2021). Bu nedenle günümüzün öğretmenlerinin belirli bir dijital okuryazarlığa ve dijital okuryazarlık becerilerine sahip olmaları gerekmektedir (Admiraal vd., 2016; Borthwick ve Hansen, 2017; Radovanović vd., 2015).

Dijital okuryazarlık, becerileri ve yeterliliklerle ilgili mevcut alan yazın, tanımlar ve sınıflandırmalar açısından zengin olmasına rağmen dijital okuryazarlık tanımlarında ve becerilerinde bir fikir birliği yoktur (Heitin,

2016). Dijital okuryazarlık, bireylerin bilgisayar ortamında farklı kaynaklardan farklı formatlarda sunulan bilgileri anlama, yorumlama ve analiz etme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Gilster, 1998). Bir başka tanımda ise dijital okuryazarlık, interneti kullanarak içerik bulma, değerlendirme, paylaşma ve oluşturma becerisi olarak tanımlanmaktadır (Widana, 2020). Hague ve Payton'a (2010) göre dijital okuryazarlık yaratıcılık, eleştirel düşünme ve değerlendirme, kültürel ve sosyal anlama, iş birliği, bilgiyi bulma ve seçme, etkili iletişim, e-güvenlik ve işlevsel beceriler olmak üzere sekiz farklı bileşenden oluşmaktadır. Dijital okuryazar bir birey; bir dizi dijital beceriye, bilgisayar gibi çok işlevli cihazları temel ilkeleri hakkında bilgiye ve bilgisayar ağlarını kullanma becerilerini yerine getirir (Gomathy, 2018).

Dijital okuryazarlık becerilerinin insan yaşamının farklı alanlarına birçok katkısı bulunmaktadır (Bratianu vd., 2020; European Commission, 2020; OECD, 2021). Eğitim, yönetim, sağlık hizmetleri, yükseköğretim gibi alanlar belirli bir düzeyde dijital beceri gerektirir (Vodă vd., 2022). Eğitim alanı da dijital okuryazarlık kavramının öne çıktığı en önemli alanlardan birini oluşturmaktadır (Mardiani vd., 2021; Marín ve Castaneda, 2023; Nash, 2020; Santos ve Serpa, 2017). Covid-19 pandemisi eğitim sürecini dünya çapında beklenmedik bir şekilde etkilemiştir. Covid-19 pandemi döneminde, eğitimin tüm kademelerindeki öğrencilerin öğrenim faaliyetleri uzaktan eğitime dönüştürülmüştür (Churiyah vd., 2020; Siron vd., 2020). Covid-19 pandemisi nedeniyle okulların zorunlu olarak kapatılması ve öğretmenlerin ve öğrencilerin çevrimiçi eğitim ve öğretime geçmeye zorlanmasının bir sonucu olarak dijital okuryazarlık kavramı bir kez daha önem kazanmıştır. Covid-19 pandemisi, dijital okuryazarlık becerilerinin eğitimin tüm kademesindeki öğretmenler ve öğrenciler için bir gereklilik hâline gelmesine neden olmuştur (Udeogalanya, 2022).

Dijital okuryazarlık becerilerinin katkıları ve Covid-19 pandemisiyle birlikte eğitimde öne çıktığı düşünüldüğünde, eğitimin yapıtaşı ve çocukların küçük yaşlardan itibaren öğrenmelerini destekleyecek olan öğretmenlerin dijital okuryazarlık becerilerine sahip olması önemlidir (Arslan, 2019; Özerbaş ve Kuralbayeva, 2018; Sánchez-Cruzado vd., 2020; Üstündağ vd., 2017; Yontar, 2019). Özellikle temel eğitimin ilk kademesini oluşturan okul öncesi öğretmenlerinin dijital okuryazarlık becerilerine sahip olması küçük çocukların öğrenimini ve gelişimini destekleyecektir (Gülay-Ogelman vd., 2022). Çocuklar, dijital çağımızın aktif üyeleri olabilmeleri için gerekli tüm bilgi ve deneyimlerle donatılmalıdır. Onlar teknolojinin potansiyel

faidalarının ve teknolojiden kaynaklanabilecek risklerin de farkında olmalıdırlar (Funnell, 2011). Erken çocukluk yılları, hızlı bir büyüme dönemi olarak çocukların temel bilişsel, sosyal ve duygusal beceriler açısından eğitim potansiyelinin geliştirilmesi için hassas bir dönemdir (Shonkoff ve Philips, 2000). Bu noktada nitelikli bir okul öncesi eğitiminin sağlanması çocukların farklı gelişim alanlarına faydaları da düşünüldüğünde (Taggart vd., 2015), nitelikli bir okul öncesi eğitiminin önemli bir parçası olan okul öncesi öğretmenlerinin 21. yüzyıla uygun olarak bilgi ve becerilerini artırmaları gerekir (Kim vd., 2019). Okul öncesi öğretmenlerinin bilgi teknolojileri konusunda yeterli eğitim alamadıklarından dolayı bilgi teknolojilerini sınıf ortamı uygulamalarına başarılı bir şekilde entegre etmek için gereken güvene, becerilere ve bilgiye sahip olmayabilmektedirler (Nikolopoulou ve Gialamas, 2015; Romero-Tena vd., 2020). Bu durumda okul öncesi öğretmenlerinin dijital okuryazarlık becerilerini ve öz yeterliklerini geliştirmek önemlidir.

Geleceğin öğretmenlerini oluşturan okul öncesi öğretmeni adaylarının dijital okuryazarlık becerileriyle alakalı birçok araştırma yapılmıştır (Bay, 2021; Gülay-Ogelman vd., 2022; List vd., 2020; Özerbaş ve Kuralbayeva, 2018; Şahin ve Kalkan, 2022; Yazıcıoğlu vd., 2020). Bay (2021) tarafından okul öncesi öğretmen adaylarıyla yapılan bir çalışmada, okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Gülay-Ogelman vd., (2022), okul öncesi öğretmenlerinin dijital okuryazarlık düzeylerini bilgi, öğretim teknolojileri ve iletişim ve teknik boyutlarında ortalamanın üzerinde olduğunu belirtmişlerdir. Okul öncesi öğretmeni adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olmasına rağmen öğretmenlerin sahip oldukları öz yeterlik inançları, sınıf içi uygulamalarında teknoloji kullanımını önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Hsu, 2016). Öğretmenlerin öz yeterlikleri, sahip oldukları bilginin aksine, sınıfta teknoloji ile neler yapabileceklerine dair inançlarından oluşmaktadır (Holden ve Rada, 2011). Güçlü bir öz yeterlik duygusu, olumlu öğretim yaklaşımlarını ve davranışlarını benimsemelerini sağlar (Tavil, 2014).

Dijital okuryazarlık öz yeterliği, bireylerin teknolojik araçları amaçları doğrultusunda seçmeye, bu araçların özelliklerini hakkında bilgi sahibi olmaya ve bu araçları organize etmeye, kullanmaya ve geliştirmeye yönelik inancı olarak tanımlanabilir. Dijital okuryazarlık öz yeterliği yüksek olanlar hangi teknolojik araçların ne amaçla kullanılması gerektiğini bilirler ve bu teknolojik araçları tanımaya ve çözmeye çalışırlar (Aslan, 2021). Alan

yazında, dijital okuryazarlık öz yeterliğine ilişkin sınırlı çalışmanın olduğu görülmüştür (Alsmari, 2021; Aslan, 2021; Çetin ve İşçi, 2022; Gürbüz ve Karakuş, 2018; Karakuş ve Gürbüz, 2019; Olur ve Ocak, 2021; Süslü, 2022). Aslan (2021) tarafından öğretmen adaylarıyla yapılan bir çalışmada, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterlik düzeyleri cinsiyete, bölüme, evde bilgisayar ve internet varlığına göre anlamlı farklılık göstermiştir.

Öğretmen bilgisini ve inançlarını ortaya koymak istediğinde bunu davranışlarıyla gösterir (van Aalderen-Smeets vd., 2012). Kişinin becerileri bütünlük bir yapı oluşturarak belirli bir biçimde davranma eğilimini, diğer bir deyişle tutumlarını belirlemektedir. Tutumlar, belirli nesnelere veya davranışlarla ilgili olarak olumlu ya da olumsuz duygusal değerlendirmeler olarak tanımlanabilir (Ajzen ve Fishbein, 1977). Tutumlar, davranış etkileri (Ajzen, 2015). Okul öncesi öğretmenlerinin teknolojiye yönelik tutumlarını anlamak son derece önemlidir; çünkü okul öncesi öğretmenleri çocukların öğrenmesi ve gelişimi üzerinde etkisi olan en önemli kişilerin başında gelmektedir (McCarrick ve Li, 2007). Literatürde, mevcut çalışmalar incelendiğinde, okul öncesi öğretmenlerinin ve okul öncesi öğretmen adaylarının teknoloji kullanımına yönelik olumlu bir tutuma sahip oldukları görülmektedir (Hatzigianni ve Kalaitzidis, 2018; Kalogiannakis ve Papadakis, 2019; Konca vd., 2016; Oğuz vd., 2011).

Bireyin davranışlarını etkileyen iki önemli faktörü oluşturan öz yeterlik ve tutum birbiriyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilidir (Abbitt ve Klett, 2007; Celik ve Yesilyurt, 2013; Delcourt ve Kinzie, 1993; Kalemoglu, 2014; Kinzie vd., 1994; Letwinsky, 2017; Ying-chen ve Kinzie, 2000). Nitekim öğretmenlerin teknolojiye yönelik tutumları ile öz-yeterliliği arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalara bakıldığında, teknolojiye yönelik olumlu tutum ile öz yeterlilik arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir (Giles ve Kent, 2016; Li, 2012; Nordlöf vd., 2019; Sarıkaya, 2004; Yeşilyurt vd., 2016; Yukseltürk ve Altıok, 2017). Bu araştırmalara ve ilgili alan yazına dayanarak okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz-yeterliğinin teknolojiye yönelik tutumun önemli bir yordayıcısı olabileceği ve teknolojiye yönelik tutumu olumlu ve anlamlı bir şekilde etkileyebileceği söylenebilir. Öğretmenlerin öz yeterliliklerinin gelişmesi, teknolojiye yönelik tutumlarını olumlu yönde etkileyebilecektir (Yeşilyurt vd., 2016). Dolayısıyla öğretmenlerin teknolojiye yönelik olumlu tutumlarının, dijital teknolojilerin öğrenme ortamına dâhil edilmesi ve öğrenme sürecinin kolaylaşması açısından avantaj sağlayabileceği düşünülmektedir (Akram vd.,

2022). Okul öncesi eğitiminin önemli bir bileşeni olan okul öncesi öğretmenlerinin ve geleceğin öğretmen adaylarının 21. yüzyıla uygun olarak sınıf ortamında dijital teknolojiyi uygun şekilde kullanmalarının, dijital okuryazarlık öz yeterlikleri ve teknolojiye yönelik tutumları ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan ilgili alan yazında dijital öz yeterlik ve teknolojiye yönelik tutum değişkenlerinin beraber incelendiği araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Okul öncesi öğretmen adaylarının dijital öz yeterlik ve teknolojiye yönelik tutumlarına yönelik çalışmaların artırılması ve çeşitlendirilmesinin, okul öncesi eğitimin kalitesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı, okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliklerinin teknolojiye yönelik tutumları üzerindeki yordayıcı rolünün incelenmesidir.

Araştırmanın alt amaçları şu şekildedir:

1. Katılımcıların dijital okuryazarlık öz yeterliğinin alt boyutları (Üretim, Kaynakları Kullanabilme, Uygulama Kullanabilme ve Destek) ile teknolojiye yönelik tutumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde ilişki var mıdır?
2. Katılımcıların dijital okuryazarlık öz yeterliğinin alt boyutları (Üretim, Kaynakları Kullanabilme, Uygulama Kullanabilme ve Destek), teknolojiye yönelik tutumlarını istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde yordamakta mıdır?

Yöntem

Okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliklerinin teknolojiye yönelik tutumları üzerindeki yordayıcı rolünün incelendiği bu çalışmada, ilişki tarama modelinden yararlanılmıştır. İlişkisel tarama modeli iki değişkenli ya da daha fazla değişkenin bulunduğu ve bağımsız değişkene göre meydana gelen grupların arasında bağımlı değişkene göre farklılık olup olmadığını araştıran bir karşılaştırma türüdür (Karasar, 2020). Bu çalışma kapsamında da dijital okuryazarlık öz yeterlikleri ile teknolojiye yönelik tutum değişkenleri arasındaki ilişki ve okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliklerinin teknolojiye yönelik tutumları üzerindeki yordayıcı rolü ele alındığı için ilişki tarama modelinden yararlanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu bir devlet üniversitesinin, Okul

Öncesi Öğretmenliği Programında öğrenim gören 142 lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma grubunu belirleme sürecinde kolay ulaşılabilir örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Nitekim seçilen devlet üniversitesi araştırmacılarından birinin görev yaptığı üniversitedir. Katılımcıların %79'u (n=112) kadın, %21'i (n=30) erkektir. Araştırmaya katılımda gönüllülük esas olduğu için 142 öğretmen adayı ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adaylarının % 9.9'u (n=14) 1.sınıf iken % 48.6'sı (n= 69) 2. sınıf, %26.8'i (n= 38) 3. sınıf ve % 14.8'i (n= 21) 4. sınıf öğrencisidir. Ayrıca çalışma grubunun %60.6'sı (n=86) 18-21 yaş arası, %33.1'i (n=47) 22- 25 yaş arası ve %2.1'i (n=3) 26-30 yaş arası, %4.2'si (n=6) 31 yaş ve üstü öğretmen adaylarından oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada, Kişisel Bilgi Formu, Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Öz-yeterliliği Ölçeği (ÖADOÖÖ) ve Öğretmen Adayları için Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği (ÖATYTÖ) olmak üzere üç ölçme aracı kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formunda, cinsiyet, yaş, sınıf düzeyinin belirlenmesine yönelik sorular bulunmaktadır.

Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Öz-yeterliliği Ölçeği (ÖADOÖÖ): ÖADOÖÖ, Ocak ve Karakuş (2018) tarafından geliştirilmiştir. Beşli likert türündeki, 35 maddelik ölçekte Üretim, Kaynakları Kullanabilme, Uygulama Kullanabilme ve Destek olmak üzere 4 alt boyut bulunmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 35, en yüksek puan ise 165' dir. Ölçek toplam puanın yanı sıra alt boyutlarla da değerlendirilebilmektedir. Ölçek toplam varyansın %53' ünü açıkladığı, faktör yüklerinin 0.44 ile 0.92 arasında olduğu görülmektedir. Ölçeğin toplam puanıyla ilgili iç tutarlılık katsayısı .96; üretim faktörü için .90, dijital kaynakları kullanım için .88, uygulama kullanımı için .86, destek için .81 olarak belirlenmiştir (Ocak ve Karakuş, 2018). Bu araştırma kapsamında üretim alt boyutu için iç tutarlılık katsayısı .92, dijital kaynakları kullanım için .93, uygulama kullanımı için .89, destek için .91 olarak belirlenmiştir. Çalışmada, ölçeğin dört alt ölçek puanlarına dayalı olarak değerlendirme yapılmıştır.

Öğretmen Adayları için Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği (ÖATYTÖ): ÖATYTÖ, Aydın ve Karaa tarafından 2013 yılında geliştirilmiştir. Ölçek, 15'i olumsuz 2'si olumlu 17 maddeye sahip olup, tek

boyuttan oluşmaktadır. Beşli likert türündeki ölçeğin, iç tutarlılık katsayısı .87 olarak belirlenmiştir (Aydın ve Karaa, 2013). Bu çalışma kapsamında ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .90 olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın planlanma aşamasında Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan "07.04.2021 tarihli, 05 no'lu toplantısında almış olduğu E-23688910-050.01.04-2100031580 sayılı" karar ile izin alınmıştır. Verilerin toplanması sürecinde Google Form uygulaması kullanılmıştır. Uygulama sırasında katılımcılardan paylaşılan link üzerinden çevrimiçi ortamda demografik bilgilere dair sorularla, ÖADOÖ ile ÖATYTÖ'ni doldurmaları istenilmiştir. Çalışmanın amacı, süreç, katılımcı hakları ve etik değerler ile ilgili bilgiler, Açıklama ve Rıza Metni içinde yer verilerek katılımcıların bilgilendirilmiş onayı talep edilmiştir. Veri toplama süreci yaklaşık 3 ay sürmüştür.

Veri Analizi

Çalışmanın verileri SPSS 21.0 paket programında analiz edilmiştir. Verilerin normal dağılımıyla ilgili basıklık (Kurtosis) ve çarpıklık (Skewness) değerlerine bakılmıştır. Bu bağlamda, Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Öz-Yeterliliği'nin üretim alt boyutu için Skewness (-.509) ve Kurtosis (-.063), dijital kaynakları kullanımı için Skewness (-1.067) ve Kurtosis (.787), uygulama kullanımı için Skewness (-.210) ve Kurtosis (-.449), destek için Skewness (-.741) ve Kurtosis (.128); Öğretmen Adayları için Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği için Skewness (-.619) ve Kurtosis (.235) değerleri ortaya konulmuştur. Bu değerler -1,5 ile 1,5 arasında yer aldığı için Tabachnick ve Fidell (2013)'in yorumu doğrultusunda çalışmanın verilerinin normal dağıldığı kabul edilmiştir. Bu noktada dijital okuryazarlık öz yeterliklerinin teknolojiye yönelik tutumları ile ilişkisini ortaya koymak için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı, dijital okuryazarlık öz yeterliklerinin teknolojiye yönelik tutumlar üzerindeki yordayıcı rolünü belirlemek için Basit Doğrusal Regresyon Analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Bulgularda korelasyon katsayısı 0.30'dan küçük ise ilişkinin zayıf, 0.30-0.70 arasında ise ilişki orta düzeyde, 0.70'den büyük ise ilişkinin yüksek düzeyde olduğu kabul edilmiştir (Büyüköztürk vd., 2012).

Bulgular**Tablo 1.** Dijital Okuryazarlık Öz Yeterliğinin Üretim alt Boyutu ile Teknolojiye Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişki

Değişkenler	\bar{X}	SD	r
1. Üretim	38.40	9.06	.324*
2. Teknolojiye yönelik tutum	62.08	11.44	

*p < .01

Tablo 1'e göre dijital okuryazarlık öz yeterliğinin üretim alt boyutu ile teknolojiye yönelik tutumlar arasında olumlu yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır ($r=.324$, $p<.01$). Bu sonuç doğrultusunda, dijital okuryazarlık öz yeterliğinin üretim düzeyi arttıkça teknolojiye yönelik olumlu tutum artmakta, üretim düzeyi düştükçe teknolojiye yönelik olumlu tutum azalmaktadır.

Tablo 2. Dijital Okuryazarlık Öz Yeterliğinin Üretim Alt Boyutunun Teknolojiye Yönelik Tutumları Yordamasına İlişkin Sonuçları

Değişkenler	R	R ²	F	SH	β	t	p
Üretim							
Teknolojiye yönelik tutum	.324	.105	16.430	.101	.324	4.053	.000*

* p<.01

Tablo 2'de, dijital okuryazarlık öz yeterliğinin üretim alt boyutunun teknolojiye yönelik tutumları ($R= .324$, $R^2 = .105$, $F=16.430$, $p<.000$) anlamlı biçimde yordadığı görülmektedir. Teknolojiye yönelik tutumun %11'inin dijital okuryazarlık öz yeterliğinin üretim alt boyutuyla açıklanabileceği söylenebilir.

Tablo 3. Dijital Okuryazarlık Öz Yeterliğinin Kaynak Kullanabilme Alt Boyutu ile Teknolojiye Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişki

Değişkenler	\bar{X}	SD	r
1. Kaynak kullanabilme	41.58	7.82	.488*

2. Teknolojiye yönelik tutum	62.08	11.44
------------------------------	-------	-------

*p <.01

Tablo 3'e göre dijital okuryazarlık öz yeterliğinin kaynak kullanabilme alt boyutu ile teknolojiye yönelik tutumlar arasında olumlu yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır ($r=.488$, $p<.01$). Bu sonuç doğrultusunda, dijital okuryazarlık öz yeterliğinin kaynak kullanabilme düzeyi arttıkça teknolojiye yönelik olumlu tutum artmakta, kaynak kullanabilme düzeyi düştükçe teknolojiye yönelik olumlu tutum azalmaktadır.

Tablo 4. Dijital Okuryazarlık Öz Yeterliğinin Kaynak Kullanabilme Alt Boyutunun Teknolojiye Yönelik Tutumları Yordamasına İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	R	R ²	F	SH	β	t	p
Kaynak kullanabilme							
Teknolojiye yönelik tutum	.488	.238	43.729	.108	.488	6.613	.000*

* p<.01

Tablo 4 incelendiğinde, dijital okuryazarlık öz yeterliğinin kaynak kullanabilme alt boyutunun teknolojiye yönelik tutumları ($R= .488$, $R^2 = .238$, $F=43.729$, $p<.000$) anlamlı biçimde yordadığı görülmektedir. Teknolojiye yönelik tutumun %24'ünün dijital okuryazarlık öz yeterliğinin kaynak kullanabilme alt boyutuyla açıklanabileceği söylenebilir.

Tablo 5. Dijital Okuryazarlık Öz Yeterliğinin Uygulama Kullanabilme Alt Boyutu ile Teknolojiye Yönelik Tutumlar Arasındaki İlişki

Değişkenler	\bar{X}	SD	r
1. Uygulama kullanabilme	30.25	8.08	.421*
2. Teknolojiye yönelik tutum	62.08	11.44	

*p <.01

Tablo 5'e göre dijital okuryazarlık öz yeterliğinin uygulama kullanabilme alt boyutu ile teknolojiye yönelik tutumlar arasında olumlu yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır ($r=.421$, $p<.01$). Bu sonuç doğrultusunda, dijital okuryazarlık öz yeterliğinin uygulama kullanabilme

düzeyi arttıkça teknolojiye yönelik olumlu tutum artmakta, uygulama kullanabilme düzeyi düştükçe teknolojiye yönelik olumlu tutum azalmaktadır.

Tablo 6. Dijital Okuryazarlık Öz Yeterliğinin Uygulama Kullanabilme Alt Boyutunun Teknolojiye Yönelik Tutumları Yordamasına İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	R	R ²	F	SH	β	t	p
Uygulama kullanabilme	.421	.177	30.194	.108	.421	5.495	.000*
Teknolojiye yönelik tutum							

* p<.01

Tablo 6’da, dijital okuryazarlık öz yeterliğinin uygulama kullanabilme alt boyutunun teknolojiye yönelik tutumları (R= .421, R² = .177, F=30.194, p<.000) anlamlı biçimde yordadığı görülmektedir. Teknolojiye yönelik tutumun %18’inin dijital okuryazarlık öz yeterliğinin uygulama kullanabilme alt boyutuyla açıklanabileceği söylenebilir.

Tablo 7. Dijital Okuryazarlık Öz Yeterliğinin Destek Alt Boyutu ile Teknolojiye Yönelik Tutum Arasındaki İlişki

Değişkenler	\bar{X}	SD	r
1. Destek	18.65	4.67	.411*
2. Teknolojiye yönelik tutum	62.08	11.44	

*p <.01

Tablo 7’de dijital okuryazarlık öz yeterliğinin destek alt boyutu ile teknolojiye yönelik tutumlar arasında olumlu yönde orta düzeyde anlamlı ilişki bulunmaktadır (r=.411, p<.01). Bu sonuç doğrultusunda, dijital okuryazarlık öz yeterliğinin destek düzeyi arttıkça teknolojiye yönelik olumlu tutum artmakta, destek düzeyi düştükçe teknolojiye yönelik olumlu tutum azalmaktadır.

Tablo 8. Dijital Okuryazarlık Öz Yeterliğinin Destek Alt Boyutunun Teknolojiye Yönelik Tutumu Yordamasına İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	R	R ²	F	SH	β	t	p
Destek							
Teknolojiye yönelik tutum	.411	.169	28.495	.189	.411	5.338	.000*

* p<.01

Tablo 8 incelendiğinde dijital okuryazarlık öz yeterliğinin destek alt boyutunun teknolojiye yönelik tutumu (R= .411, R² = .169, F=28.495, p<.000) anlamlı biçimde yordadığı görülmektedir. Teknolojiye yönelik tutumun %17'inin dijital okuryazarlık öz yeterliğinin destek alt boyutuyla açıklanabileceği söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterlik düzeyleri ile teknolojiye yönelik tutumları arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterlik düzeyleri üretim, kaynak kullanabilme, uygulama ve destek olmak üzere dört boyutlu olarak ele alınmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliğinin tüm alt boyutları (üretim, kaynak kullanabilme, uygulama kullanabilme ve destek) ile teknolojiye yönelik tutumları arasında olumlu yönde ilişki vardır. Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliğinin tüm alt boyutları, teknolojiye yönelik tutumlarını anlamlı düzeyde yordamaktadır.

Teknolojinin hayatımızda önemli bir yer aldığı günümüzde hem bireysel hem de eğitim, sağlık gibi pek çok toplumsal alanda teknolojinin getirdiği fırsatlar değerlendirilmektedir. Eğitim alanında bu fırsatlar eğitim sürecinin niteliğini arttırmak ve çocukların teknoloji farkındalıklarını geliştirerek, teknolojiyi doğru kullanımlarını desteklemek olarak iki yönlü ifade edilebilir. Teknolojinin eğitim için sağlayabileceği bu fırsatlar düşünüldüğünde öğretmenlerin dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olması beklenmektedir. Özellikle temel eğitimin ilk kademesini oluşturan okul öncesi öğretmenlerinin dijital okuryazarlık becerilerine sahip olması küçük çocukların öğrenimini ve gelişimini desteklemektedir (Gülay Ogelman vd., 2022). Fakat okul öncesi öğretmenlerinin dijital okuryazarlık

becerilerine sahip olması, sınıf uygulamalarında teknoloji kullanabilmeleri için yeterli değildir. Hsu (2016), geleceğin öğretmenlerini oluşturan okul öncesi öğretmeni adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin yüksek olmasına rağmen öğretmenlerin sahip oldukları öz yeterlik inançlarının, sınıf içi uygulamalarında teknoloji kullanımını önemli ölçüde etkilediğini ifade etmektedir. Alan yazında gerçekleştirilen araştırmalarda öz yeterlik algısı yüksek olan bireylerin bir işi başarı ile yapma konusunda daha fazla mücadele ettiği, ısrarcı olduğu ifade edilmektedir (Roberts vd., 2001). Dijital okuryazarlık öz yeterliği içinde bu durum geçerlidir. Aslan (2021)'e göre dijital okuryazarlık öz yeterliği yüksek olan kişiler hangi teknolojik araçların ne amaçla kullanılması gerektiğini bilirler ve bu teknolojik araçları tanımaya ve çözmeye çalışırlar.

Alan yazında bireyin davranışlarını etkileyen öz yeterliğin ve yine bireyin davranışları üzerinde etkili olan tutumlarının birbirleriyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisini gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Abbitt ve Klett, 2007; Celik ve Yesilyurt, 2013; Delcourt ve Kinzie, 1993; Doğru, 2020; Kalemoglu, 2014; Kinzie vd., 1994; Kuo ve Belland, 2019; Letwinsky, 2017; Ying-chen ve Kinzie, 2000). Alan yazında öğretmenlerin/öğretmen adaylarının teknolojiye yönelik tutumları ile öz yeterliği arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar incelendiğinde, öğretmenlerin/öğretmen adaylarının teknolojiye yönelik olumlu tutumları ile öz yeterlikleri arasında olumlu bir ilişki görülmektedir (Awofala vd., 2019; Aksoğan ve Bulut Özek, 2020; Çetin vd., 2012; Giles ve Kent, 2016; Li, 2012; Nordlöf vd., 2019; Sarıkaya, 2004; Yeşilyurt vd., 2016; Yukselturk ve Altiok, 2017). Çetin vd., (2012), gerçekleştirdikleri araştırmada öğretmen adaylarının teknoloji yeterlilikleri ve teknolojiye yönelik tutumları arasında orta düzeyde, pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Aksoğan ve Bulut Özek, (2020) teknolojiye bakış açısı olumlu olan öğretmen adaylarının teknoloji kullanma becerilerinde daha fazla olduğunu belirtmektedir. Yeşilyurt vd., (2016) öğretmen adayları ile gerçekleştirdikleri araştırmanın en önemli sonucunun öğretmen özyeterliği, akademik özyeterlik ve bilgisayar özyeterliğinin öğretmen adaylarının bilgisayar destekli eğitime yönelik tutumlarının önemli yordayıcıları olduğunu belirtmişlerdir.

Öğretmenlerin, teknolojiyi, öğretme ve öğrenme sürecine uyarlaması gerektiğini vurgulayan Awofala ve meslektaşları (2019), teknolojinin öğretme ve öğrenme sürecine dâhil edilmesini etkileyen üç unsuru, bilgisayara karşı tutum, bilgisayar kaygısı ve bilgisayar öz yeterliği olarak

belirtmişlerdir. Öğretmen adayları ile gerçekleştirdikleri araştırmada bilgisayara karşı tutumları, bilgisayar kaygısı ve bilgisayar öz yeterliği arasında anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir (Awofala vd., 2019). Kuo ve Belland (2019) üniversite öğrencilerinin bilgisayar ve internet öz yeterliğinin, bilgisayarlara karşı yüksek ve düşük düzeyde tutuma sahip öğrenciler arasında önemli ölçüde farklılaştığını belirtmişlerdir. Araştırmaya göre bilgisayar ve internet öz yeterliği yüksek katılımcıların bilgisayara karşı yüksek tutuma sahip oldukları söylenebilir (Kuo ve Belland, 2019). Doğru, (2020), görsel sanatlar öğretmen adaylarının bilgisayar öz yeterlik algıları ile web tabanlı öğretime yönelik tutumları arasında pozitif yönlü ilişki olduğunu belirtmiştir. Coban ve Atasoy (2019) gerçekleştirdikleri çalışmada, öğretmenlerin bilgi iletişim teknolojileri, öz yeterlik algıları ile sınıflarında bilgi iletişim teknolojileri kullanımına yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Coban ve Atasoy (2019)'a göre öğretmenlerin öz yeterlik düzeylerinin yüksek olması, bilgi iletişim teknolojilerini eğitim/öğretim sürecinde etkili kullanmalarını sağlamaktadır. Alan yazında konu ile ilgili gerçekleştirilen çalışma sonuçları değerlendirildiğinde araştırma sonuçlarını destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre; geleceğin öğretmenlerinin dijital okuryazarlık öz yeterliğine sahip olmaları, onların teknoloji kullanımlarına yönelik olumlu tutum kazanmalarına destek olacaktır.

Dijital çağda, dijital okuryazarlık düzeyi yüksek, bu konuda öz yeterliğe sahip öğretmenlerin sınıfındaki çocuklar için nitelikli eğitim ortamı oluşturacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda bu öğretmenler, çocukların teknoloji farkındalıklarını geliştirerek, çocukların teknolojiyi doğru kullanımlarına destek olabilirler.

Bu araştırmada yer alan sınırlılıklar doğrultusunda, sonraki çalışmalara ve uygulamalara yönelik çeşitli öneriler sunulabilir. Gerçekleştirilen araştırma, okul öncesi öğretmenliği programına kayıtlı olan 142 lisans öğrencisi ile sınırlıdır. Sonraki çalışmalarda farklı üniversitelerden öğrencilerinde dâhil edildiği daha kalabalık çalışma grubu ile araştırmalar yapılabilir. Bu çalışmanın bir diğer sınırlılığı, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliğinin Dijital Okuryazarlık Öz-yeterliliği Ölçeği (ÖADOÖ) ile teknolojiye yönelik tutumlarının ise, Öğretmen Adayları için Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği ile ele alınmasıdır. Konu ile ilgili sonraki çalışmalarda gözlem ve görüşmeye dayalı tekniklerden yararlanılabilir. Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliğinin artırılmasına yönelik deneysel çalışmalar gerçekleştirilebilir. Boylamsal araştırmalarla

öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliğinin gelişimleri izlenebilir. Okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliği ile ilgili üretim, kaynak kullanabilme, uygulama kullanabilme ve destek alt boyutları ile ilgili yaşadıkları sorunların ortaya konulduğu araştırmalar arttırılarak, bu sorunların çözümlenmesine yönelik önlemler alınabilir. Okul öncesi öğretmen adaylarının gelecekte teknolojiyi sınıf uygulamalarına başarılı bir şekilde yansıtabilecek öz yeterliliğe sahip olmaları için dijital okuryazarlık, okul öncesi eğitimde dijital teknolojiler gibi uygulama temelli dersler lisans programına eklenebilir. Böylelikle öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz yeterliği arttırılarak, teknolojiye yönelik olumlu tutum geliştirmeleri sağlanabilir. Ayrıca okul öncesi öğretmen adaylarına farklı derslerde de teknoloji tabanlı eğitim materyalleri hazırlaması gibi projeler verilerek öz yeterlikleri arttırılabilir.

Araştırmanın Etik Yönü

Bu çalışma Bartın Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan "07.04.2021 tarihli, 05 no'lu toplantısında almış olduğu E-23688910-050.01.04-2100031580 sayılı" karar ile yürütülmüştür.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir

Katkı Oranı Beyanı

Tüm yazarlar makalenin tüm süreçlerinde eşit oranda rol almışlardır. Tüm yazarlar çalışmanın son hâlini okumuş ve onaylamıştır.

Kaynakça

Abbitt, J. T., & Klett, M. D. (2007). Identifying influences on attitudes and self-efficacy beliefs towards technology integration among pre-service educators. *Electronic Journal for The Integration of Technology in Education*, 6(1), 28-42.

<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=d1d2625c826a098034aff9e730231f0e505a70f4>

Admiraal, W., Van Vuget, F., Kranenburg, F., Koster, B., Smit, B., Weijers, S., et al. (2016). Preparing preservice teachers to integrate technology into K-12 instruction: Evaluation of a technology-infused approach.

- Technology, *Pedagogy and Education*, 26(1), 105–120. <https://doi.org/10.1080/1475939X.2016.1163283>
- Akram, H., Abdelrady, A. H., Al-Adwan, A. S., & Ramzan, M. (2022). Teachers' perceptions of technology integration in teaching-learning practices: A systematic review. *Frontiers in Psychology*, 13, Article 920317. <https://doi:10.3389/fpsyg.2022.920317>
- Aksoğan, M., & Bulut Özek, M. (2020). Öğretmen adaylarının teknoloji yeterlilikleri ile teknolojiye bakış açısı arasındaki ilişki. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 301-311. <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumus/issue/55299/661961>
- Alismail, H. A., & McGuire, P. (2015). 21st century standards and curriculum: Current research and practice. *Journal of Education and Practice*, 6(6), 150-154. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1083656>
- Alsmari, N. A. (2021). The relationship between language proficiency level and 12 digital literacy self-efficacy: A study of EFL university students. *International Journal of Arabic-English Studies*, 21(2), 183-198. <https://doi.org/10.33806/ijaes2000.21.2.10>
- Anisimova, E. (2020). Digital literacy of future preschool teachers. *Journal of Social Studies Education Research*, 11(1), 230-253. <https://www.learntechlib.org/p/216438/>.
- Arslan, S. (2019). *İlkokullarda ve ortaokullarda görev yapan öğretmenlerin dijital okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya. <https://www.proquest.com/docview/2700374925?pqorigsite=gscholar&fromopenview=true>
- Aslan, S. (2021). Analysis of digital literacy self-efficacy levels of pre-service teachers. *International Journal of Technology in Education (IJTE)*, 4(1), 57-67. <https://doi.org/10.46328/ijte.47>
- Awofala, A. O., Olabiyi, O. S., Awofala, A. A., Arigbabu, A. A., Fatade, A. O., & Udeani, U. N. (2019). Attitudes toward computer, computer anxiety and gender as determinants of pre-service science, technology, and mathematics teachers' computer self-efficacy. *Digital Education Review*, 36, 51-67. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1238929>
- Aydın, F., & Karaa, F. N. (2013). Öğretmen adaylarının teknolojiye yönelik tutumları: Ölçek geliştirme çalışması. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 10(4), 103-118. <https://acikerisim.ibu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12491/2157>

- Bay, D. N. (2021). Okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(7), 172-187. <https://dergipark.org.tr/en/pub/mkuefder/issue/63331/937574>
- Berson, I., & Berson, M. (2010). *High-tech tots: Childhood in a digital world*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.
- Billington, C. (2016). *How digital technology can support early language and literacy outcomes in early years settings: A review of the literature*. London: National Literacy Trust. https://cdn.literacytrust.org.uk/media/documents/2016_06_16_free_research_-_digital_technology_early_literacy_review_2016_oWCanmt.pdf
- Blackwell, C. K., Lauricella, A. R., Wartella, E., Robb, M., & Schomburg, R. (2013). Adoption and use of technology in early education: The interplay of extrinsic barriers and teacher attitudes. *Computers & Education*, 69, 310-319. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2013.07.024>
- Blair, S. L., Claster, P. N., & Claster, S. M. (Eds.). (2015). *Technology and youth: Growing up in a digital world*. Emerald Group Publishing.
- Borthwick, A., & Hansen, R. (2017). Digital literacy in teacher education. Are teacher educators competent? *Journal of Digital Learning in Teacher Education*, 33(2), 46–48. <https://doi.org/10.1080/21532974.2017.1291249>
- Bratianu, C., Neştian, A. Ş., Tiţă, S. M., Voda, A. I., & Guţă, A. L. (2020). The impact of knowledge risk on sustainability of firms. *Amfiteatru Economic*, 22(55), 639-652. <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=888533>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (13. basım). Ankara: Pegem Akademi.
- Byun, J., Sung, T. E., & Park, H. W. (2018). Technological innovation strategy: How do technology life cycles change by technological area. *Technology Analysis & Strategic Management*, 30(1), 98-112. <https://doi.org/10.1080/09537325.2017.1297397>
- Celik, V., & Yesilyurt, E. (2013). Attitudes to technology, perceived computer self-efficacy and computer anxiety as predictors of computer supported education. *Computers & Education*, 60(1), 148-158. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.06.008>

- Çelikkaya, T., & Köşker, C. (2023). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital okuryazarlık beceri yeterlilik düzeyleri (Kırşehir örneği). *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36 (1), 1-28. DOI: 10.19171/uefad.1202223
- Çetin, M., & İşçi, T. G. (2022). Relationship between social studies teacher candidates' digital literacy self-efficacy levels and information and communication technology competencies. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 10(2), 71-80. <http://dx.doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.10n.2p.71>
- Çetin, O., Çalışkan, E., & Menzi, N. (2012). Öğretmen adaylarının teknoloji yeterlilikleri ile teknolojiye yönelik tutumları arasındaki ilişki. *İlköğretim Online*, 11(2), 273-291. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ilkonline/issue/8589/106733>
- Chang, C. K., Reisman, S., & Tovar, E. (2017). Advances in learning technologies. *Computer*, 14, 14-17. DOI: 10.1109/MC.2017.149.
- Cho, C. H., & Cheon, H. J. (2005). Children's exposure to negative Internet content: Effects of family context. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 49(4), 488-509. https://doi.org/10.1207/s15506878jobem4904_8
- Churiyah, M., Sholikhah, S., Filianti, F., & Sakdiyyah, D. A. (2020). Indonesia education readiness conducting distance learning in Covid-19 pandemic situation. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 7(6), 491-507. <http://dx.doi.org/10.18415/ijmmu.v7i6.1833>
- Coban, O., & Atasoy, R. (2019). An Examination of relationship between teachers' self-efficacy perception on ICT and their attitude towards ICT usage in the classroom. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 14(1), 136-145. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1252927>
- Darling, N. (2007). Ecological systems theory: The person in the center of the circles. *Research in human development*, 4(3-4), 203-217. <https://doi.org/10.1080/15427600701663023>
- Delcourt, M. A., & Kinzie, M. B. (1993). Computer technologies in teacher education: The measurement of attitudes and self-efficacy. *Journal of Research and Development in Education*, 27(1), 35-41. <https://eric.ed.gov/?id=EJ478568>
- Dogru, O. (2020). An investigation of pre-service visual arts teachers' perceptions of computer self-efficacy and attitudes towards web-based

- instruction. *International Journal of Research in Education and Science*, 6(4), 629-637. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1271344>
- Drigas, A., Kokkalia, G., & Lytras, M. D. (2015). ICT and collaborative co-learning in preschool children who face memory difficulties. *Computers in Human Behavior*, 51, 645-651. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.019>
- European Commission. (2020). Digital Economy and Society Index (DESI) Available online: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-economy-and-society-index-desi-2020>
- Fenty, N. S., & Anderson, E. M. (2014). Examining educators' knowledge, beliefs, and practices about using technology with young children. *Journal of Early Childhood Teacher Education*, 35(2), 114-134. <https://doi.org/10.1080/10901027.2014.905808>
- Flewitt, R., Messer, D., & Kucirkova, N. (2015). New directions for early literacy in a digital age: The iPad. *Journal of Early Childhood Literacy*, 15(3), 289-310. DOI: 10.1177/1468798414533560
- Giles, R. M., & Kent, A. M. (2016). An investigation of preservice teachers' self-efficacy for teaching with technology. *Asian Education Studies*, 1(1), 32. <https://doi.org/10.20849/aes.v1i1.19>
- Gilster, P.(1998).*Digital literacy*. New York: John Wiley & Sons.
- Goldie, J. G. S. (2016). Connectivism: A knowledge learning theory for the digital age?. *Medical Teacher*, 38(10), 1064-1069. <https://doi.org/10.3109/0142159X.2016.1173661>
- Gomathy, C. K. (2018). A study on the effect of digital literacy and information management. *Journal of Scientific Research and Review*, 7(3), 51-57.
- Gülay Ogelman, H., Demirci, F., & Güngör, H. (2022). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 12(1), 235-247. <https://doi.org/10.24315/tred.887072>
- Hatzigianni, M., & Kalaitzidis, I. (2018). Early childhood educators' attitudes and beliefs around the use of touchscreen technologies by children under three years of age. *British Journal of Educational Technology*, 49(5), 883-895. <https://doi.org/10.1111/bjet.12649>
- Heitin, L. (2016). What is digital literacy. *Education Week*, 36(12), 5-6.
- Holden, H., & Rada, R. (2011). Understanding the influence of perceived usability and technology self-efficacy on teachers' technology acceptance. *Journal of Research on Technology in Education*, 43(4), 343-367. <https://doi.org/10.1080/15391523.2011.10782576>

- Hsu, P. S. (2016). Examining current beliefs, practices and barriers about technology integration: A case study. *Tech Trends*, 60, 30-40. DOI: 10.1007/s11528-015-0014-3
- Hughes, J. (2005). The role of teacher knowledge and learning experiences in forming technology-integrated pedagogy. *Journal of Technology and Teacher Education*, 13(2), 277-302. <https://www.learntechlib.org/primary/p/26105/>.
- Hwa, S. P. (2018). Pedagogical change in mathematics learning: Harnessing the power of digital game-based learning. *Journal of Educational Technology & Society*, 21(4), 259-276. <https://www.jstor.org/stable/26511553>
- Ibrahim, M., Younes, H., & Hafeth, W. (2017). *Child culture*. Amman: Dar Al-Feker.
- Ihmeideh, F.M. (2010). The role of computer technology in teaching reading and writing: preschool teachers' beliefs and practices, *Journal of Research in Childhood Education* 24(1), 60-79. <https://doi.org/10.1080/02568540903439409>
- Johnson, G. (2010). Internet use and child development: The techno-microsystem. *Australian Journal of Educational and Developmental Psychology (AJEDP)*, 10, 32-43. <http://hdl.handle.net/20.500.11937/41084>
- Johnson, G. M., & Puplampu, K. P. (2008). Internet use during childhood and the ecological techno-subsystem. *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34(1), n1. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1073829>
- Kalemoglu Varol, Y. (2014). The Relationship between attitudes of prospective physical education teachers towards education technologies and computer self-efficacy beliefs. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 13(2), 157-167. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1022937>
- Kalogiannakis, M., & Papadakis, S. (2019). Evaluating pre-service kindergarten teachers' intention to adopt and use tablets into teaching practice for natural sciences. *International Journal of Mobile Learning and Organisation*, 13(1), 113-127. <https://doi.org/10.1504/IJMLO.2019.096479>
- Karakuş, G., & Ocak, G. (2019). Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz-yeterlilik becerilerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 129-147. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.466549>

- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi* (35. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kauts, A., & Kaur, B. (2011). A study of children's behaviour in relation to family environment and technological exposure at preprimary stage. *MIER Journal of Educational Studies Trends and Practices*, 111-128. <https://doi.org/10.52634/mier/2011/v1/i2/1602>
- Kinzie, M. B., Delcourt, M. A., & Powers, S. M. (1994). Computer technologies: Attitudes and self-efficacy across undergraduate disciplines. *Research in higher education*, 35, 745-768. <https://doi.org/10.1007/BF02497085>
- Kerawalla, L., & Crook, C. (2002). Children's computer use at home and at school: Context and continuity. *British Educational Research Journal*, 28(6), 751-771. <https://doi.org/10.1080/0141192022000019044>
- Kim, S., Raza, M., & Seidman, E. (2019). Improving 21st-century teaching skills: The key to effective 21st-century learners. *Research in Comparative and International Education*, 14(1), 99-117. <https://doi.org/10.1177/1745499919829214>
- Konca, A.S., Ozel, E., & Zelyurt, H. (2016). Attitudes of preschool teachers towards using information and communication technologies (ICT). *International Journal of Research in Education and Science (IJRES)*, 2(1), 10-15. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1105132>
- Kramarski, B., & Michalsk, T. (2010). Preparing preservice teachers for self-regulated learning in the context of technological pedagogical content knowledge. *Learning and Instruction*, 20, 434-447. <https://doi.org/10.1016/j.learninstruc.2009.05.003>
- Kuhlthau, C. C., Maniotes, L. K., & Caspari, A. K. (2015). *Guided inquiry: Learning in the 21st century: Learning in the 21st century*. Abc-Clio.
- Kuo, Y. C., & Belland, B. R. (2019). Exploring the relationship between African American adult learners' computer, internet, and academic self-efficacy, and attitude variables in technology-supported environments. *Journal of Computing in Higher Education*, 31, 626-642. <https://doi.org/10.1007/s12528-019-09212-3>
- Lara Nieto-Márquez, N., Baldominos, A., & Pérez-Nieto, M. Á. (2020). Digital teaching materials and their relationship with the metacognitive skills of students in primary education. *Education Sciences*, 10(4), 113. <https://doi.org/10.3390/educsci10040113>
- Lee, S. J., & Chae, Y. G. (2007). Children's Internet use in a family context: Influence on family relationships and parental mediation.

- Cyberpsychology & Behavior*, 10(5), 640-644.
<https://doi.org/10.1089/cpb.2007.9975>
- Letwinsky, K. M. (2017). Examining the relationship between secondary mathematics teachers' self-efficacy, attitudes, and use of technology to support communication and mathematics literacy. *International Journal of Research in Education and Science*, 3(1), 56-66.
<https://eric.ed.gov/?id=EJ1126703>
- Lindahl, M. G., & Folkesson, A. M. (2012). Can we let computers change practice? Educators' interpretations of preschool tradition. *Computers in Human Behavior*, 28(5), 1728-1737.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.04.012>
- List, A., Brante, E. W., & Klee, H. L. (2020). A framework of pre-service teachers' conceptions about digital literacy: Comparing the United States and Sweden. *Computers & Education*, 148, 103788.
<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2019.103788>
- Mardiani, F., Anis, M. Z. A., & Hermawan, M. D. (2021). Digital literacy in the transformation of historical learning in the time of Covid-19. *Jurnal Socius*, 10(2), 1-10. DOI:10.20527/jurnalsocius.v10i2.11198
- Marín, V. I., & Castaneda, L. (2023). Developing digital literacy for teaching and learning. *Handbook of Open, Distance and Digital Education*, 1089. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-981-19-2080-6.pdf#page=1082>
- McCarrick, K., & Li, X. (2007). Buried treasure: The impact of computer use on young children's social, cognitive, language development and motivation. *Association for the Advancement of Computing in Education Journal*, 15, 73-95.
<https://www.learntechlib.org/primary/p/19982/>.
- Mohammadyari, S., & Singh, H. (2015). Understanding the effect of e-learning on individual performance: The role of digital literacy. *Computers & Education*, 82, 11-25.
<https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.10.025>
- Nash, C. (2020). Report on digital literacy in academic meetings during the 2020 COVID-19 lockdown. *Challenges*, 11(2), 20.
<https://doi.org/10.3390/challe11020020>
- Nikolopoulou, K., & Gialamas, V. (2015). Barriers to the integration of computers in early childhood settings: Teachers' perceptions. *Education and Information Technologies*, 20, 285-301. DOI: 10.1007/s10639-013-9281-9

- Nordlöf, C., Hallström, J., & Höst, G. E. (2019). Self-efficacy or context dependency?: Exploring teachers' perceptions of and attitudes towards technology education. *International Journal of Technology and Design Education*, 29(1), 123-141. <https://doi.org/10.1007/s10798-017-9431-2>
- Ocak, G., & Karakuş, G. (2018). Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık öz-yeterliliği ölçek geliştirme çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(5), 1427-1436. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.1931>
- OECD (2021). 21st-century readers: Developing literacy skills in a digital world. Available online: <https://www.oecd.org/publications/21st-century-readers-a83d84cb-en.htm>
- Oğuz, E., Ellez, A. M., Akamca, G. Ö., Kesercioğlu, T. İ., & Girgin, G. (2011). Okulöncesi öğretmen adaylarının bilgisayar destekli eğitim yapmaya ve bilgisayara yönelik tutumları. *İlköğretim Online*, 10(3), 934-950. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ilkonline/issue/8591/106786>
- Olur, B., & Ocak, G. (2021). Digital literacy self-efficacy scale: A scale development study. *African Educational Research Journal*, 9(2), 581-590. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1301265>
- Özerbaş, M. A., & Kuralbayeva, A. (2018). Türkiye ve Kazakistan öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesi. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 16-25. <https://doi.org/10.21666/muefd.314761>
- Parette, H. P., Hourcade, J. J., Blum, C., Watts, E. H., Stoner, J. B., Wojcik, B. W., & Chrismore, S. B. (2013). Technology user groups and early childhood education: A preliminary study. *Early Childhood Education Journal*, 41, 171-179. DOI:10.1007/s10643-012-0548-3
- Puerling, B. (2012). *Teaching in the digital age: Smart tools for age 3 to grade 3*. St. Paul, MN: Redleaf.
- Roberts, J. K., Henson, R. K., Tharp, B. Z., & Moreno, N. P. (2001). An examination of change in teacher self-efficacy beliefs in science education based on the duration of in-service activities. *Journal of Science Teacher Education*, 12(3), 199-213. <https://doi.org/10.1023/A:1016708016311>
- Romero-Tena, R., Barragán-Sánchez, R., Llorente-Cejudo, C., & Palacios-Rodríguez, A. (2020). The challenge of initial training for early childhood teachers. A cross sectional study of their digital competences. *Sustainability*, 12(11), 4782. <https://doi.org/10.3390/su12114782>

- Şahin, H., & Kalkan, M. (2022). Okul öncesi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Dijital Teknolojiler ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 26-38. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6647617>
- Sánchez-Cruzado, C., Santiago Campión, R., & Sánchez-Compañía, M. T. (2021). Teacher digital literacy: The indisputable challenge after COVID-19. *Sustainability*, 13(4), 1858. <https://doi.org/10.3390/su13041858>
- Santos, A. I., & Serpa, S. (2017). The importance of promoting digital literacy in higher education. *International Journal of Social Sciences Studies*, 5(6), 90–93. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/ijsoctu5&div=63&id=&page=>
- Sarıca, H. Ç., & Usluel, Y. K. (2016). The effect of digital storytelling on visual memory and writing skills. *Computers & Education*, 94, 298-309. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2015.11.016>
- Shonkoff, J. P., & Phillips, D. A. (Eds.). (2000). *From neurons to neighborhoods: The science of early childhood development*. Washington, DC: National Academies Press.
- Singh, H., & Miah, S. J. (2020). Smart education literature: A theoretical analysis. *Education and Information Technologies*, 25(4), 3299-3328. <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10116-4>
- Siron, Y., Wibowo, A., & Narmaditya, B. S. (2020). Factors affecting the adoption of e-learning in Indonesia: Lesson from Covid-19. *JOTSE: Journal of Technology and Science Education*, 10(2), 282-295. DOI: 10.3926/jotse.1025
- Süslü, S. İ. (2022). *Dijital okuryazarlık öz-yeterlik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi. <https://www.proquest.com/docview/2787193803?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>
- Szymkowiak, A., Melović, B., Dabić, M., Jeganathan, K., & Kundi, G. S. (2021). Information technology and Gen Z: The role of teachers, the internet, and technology in the education of young people. *Technology in Society*, 65, 101565. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101565>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (sixth ed.) Pearson, Boston.
- Taggart, B., Sylva, K., Melhuish, E., Sammons, P., & Siraj, I. (2015). Effective pre-school, primary and secondary education project (EPPSE 3-16p): How pre-school influences children and young

- people's attainment and developmental outcomes over time - research Brief. Department for Education. https://dera.ioe.ac.uk/23344/1/RB455_Effective_pre-school_primary_and_secondary_education_project.pdf.
- Udeogalanya, V. (2022). Aligning digital literacy and student academic success: Lessons learned from COVID-19 pandemic. *International Journal of Higher Education Management*, 8(2), 274-283. https://www.ijhem.com/cdn/article_file/2022-02-28-21-34-18-PM.pdf
- Uluyol, Ç., & Şahin, S. (2016). Elementary school teachers' ICT use in the classroom and their motivators for using ICT. *British Journal of Educational Technology*, 47(1), 65-75. <https://doi.org/10.1111/bjet.12220>
- Üstündağ, M. T., Güneş, E., & Bahçivan, E. (2017). Dijital okuryazarlık ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ve fen bilgisi öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık durumları. *Journal of Education and Future*, 12, 19-29. <https://dergipark.org.tr/en/pub/jef/issue/30777/332813>
- Van Aalderen-Smeets, S. I., Walma van der Molen, J. H., & Asma, L. J. (2012). Primary teachers' attitudes toward science: A new theoretical framework. *Science Education*, 96(1), 158-182. <https://doi.org/10.1002/sce.20467>
- Vodă, A. I., Cautisanu, C., Grădinaru, C., Tănăsescu, C., & de Moraes, G. H. S. M. (2022). Exploring digital literacy skills in social sciences and humanities students. *Sustainability*, 14(5), 2483. <https://doi.org/10.3390/su14052483>
- Wake, D., & Whittingham, J. (2013). Teacher candidates' perceptions of technology supported literacy practices. *Contemporary Issues in Technology and Teacher Education*, 13(3), 175-206. <https://www.learntechlib.org/primary/p/42101/>.
- Widana, I. (2020). The effect of digital literacy on the ability of teachers to develop HOTS-based assessment. *Journal of Physics: Conference Series*. 1503. 012045. 10.1088/1742-6596/1503/1/012045.
- Willermark, S. (2021). Teachers' technology-related knowledge for 21st century teaching. Teaching as a Knowledge Profession. In H. Ulferts (Ed). *Studying pedagogical knowledge across education systems* (pp.42-64). Educational Research and Innovation, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/e823ef6e-en>.
- Wood, E., Specht, J., Willoughby, T., & Mueller, J. (2008). Integrating computer technology in early childhood education environments:

- Issues raised by early childhood educators. *Alberta Journal of Educational Research*, 54(2), 210–228.
<https://ajer.journalhosting.ucalgary.ca/index.php/ajer/article/view/630/613>
- Yazıcıoğlu, A., Yaylak, E., & Genç, G. (2020). Okul öncesi ve sınıf öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri. *Sosyal Bilimler Arastirmalari Dergisi*, 10(2), 274-286.
- Yeşilyurt, E., Ulaş, A. H., & Akan, D. (2016). Teacher self-efficacy, academic self-efficacy, and computer self-efficacy as predictors of attitude toward applying computer-supported education. *Computers in Human Behavior*, 64, 591-601.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.07.038>
- Ying-chen, L. M., & Kinzie, M. B. (2000). Computer technology training for prospective teachers: Computer attitudes and perceived self-efficacy. *Journal of Technology and Teacher Education*, 8(4), 373-396.
<https://www.learntechlib.org/primary/p/8044/>.
- Yontar, A. (2019). Öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(4), 815-824.
<https://doi.org/10.16916/aded.593579>
- Yukselturk, E., & Altıok, S. (2017). An investigation of the effects of programming with Scratch on the preservice IT teachers' self-efficacy perceptions and attitudes towards computer programming. *British Journal of Educational Technology*, 48(3), 789-801.
<https://doi.org/10.1111/bjet.12453>

Investigation of the Relationship between Preservice Preschool Teachers' Digital Literacy Self-Efficacy and Attitudes Towards Technology

Extended Abstract

Digital literacy is defined as the ability of individuals to comprehend, interpret and analyze information presented in different formats from diverse sources in the computer environment (Gilster, 1998). Digital literacy self-efficacy can be described as individuals' beliefs about selecting technological devices for their purposes, having knowledge about the characteristics of these devices, and arranging, utilizing and developing these devices. Individuals with high digital literacy self-efficacy have knowledge about which technological devices ought to be used for what aim. Also, they try to learn these technological devices (Aslan, 2021). Despite of that preservice preschool teachers have high levels of digital literacy, their self-efficacy beliefs can significantly have an impact on the use of technology

in classroom practices (Hsu, 2016). When the studies in the literature are investigated, attitude and self-efficacy, which constitute two crucial factors affecting the behaviors of individuals, are directly or indirectly related to each other.

Purpose

The purpose of this study is to examine the predictive role of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy on their attitudes towards technology.

The sub-objectives of the research are as follows:

1. Is there a statistically significant relationship between the production sub-dimension of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy and attitudes towards technology?

2. Does the production sub-dimension of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy predict their attitudes towards technology at a statistically significant level?

3. Is there a statistically significant relationship between the resource utilization sub-dimension of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy and attitudes towards technology?

4. Does the resource utilization sub-dimension of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy predict their attitudes towards technology at a statistically significant level?

5. Is there a statistically significant relationship between the sub-dimension of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy of utilizing applications and attitudes towards technology?

6. Does the sub-dimension of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy of utilizing applications predict their attitudes towards technology at a statistically significant level?

7. Is there a statistically significant relationship between the support sub-dimension of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy and attitudes towards technology?

8. Does the support sub-dimension of preservice preschool teachers' digital literacy self-efficacy predict their attitudes towards technology at a statistically significant level?

Method

The study group consisted of 142 undergraduate students enrolled in the Preschool Teacher Education Program of a state university. 79% (n=112) of the participants were female and 21% (n=30) were male. While 9.9% (n=14) of the preservice teachers were 1st grade students, 48.6% (n= 69) were 2nd grade students, 26.8% (n= 38) were 3rd grade students and 14.8% (n= 21) were 4th grade students. Three measurement tools were used in the study:

Personal Information Form which included questions to determine gender,

age and grade level, was developed by the researchers.

Digital Literacy Self-Efficacy Scale for Preservice Teachers was developed by Ocak and Karakuş (2018). The 35-item, five-point Likert-type scale has 4 sub-dimensions: Production, Utilizing Resources, Utilizing applications and Support. The lowest score that can be obtained from the scale is 35 and the highest score is 165. The scale can be evaluated with sub-dimensions as well as total score. It is determined that the scale explains 53% of the total variance and the factor loadings are between 0.44 and 0.92. The internal consistency coefficient for the total score of the scale was determined as .96, .90 for the production factor, .88 for the utilization of digital resources, .86 for the utilization of applications, and .81 for support (Ocak & Karakuş, 2018). Within the scope of this study, the internal consistency coefficient for the production sub-dimension was determined as .92, .93 for the utilization of digital resources, .89 for the utilization of applications, and .91 for support. In this study, an evaluation was made based on the four subscale scores of the scale.

Attitude Towards Technology Scale for Preservice Teachers has 17 items, 15 of which are negative and 2 of which are positive, and consists of a single dimension. The internal consistency coefficient of the five-point Likert scale was determined as .87 (Aydın & Karaa, 2013). In this study, the internal consistency coefficient of the scale was determined as .90.

Google Form application was used in the data collection process. The data of the study were analyzed in SPSS 21.0 package program. Since the data were normally distributed, Pearson Product Moment Correlation Coefficient and Simple Linear Regression Analysis technique were used.

Results

According to the findings, there is a positive and moderately significant relationship between the production, resource utilization, application utilization and support sub-dimensions of digital literacy self-efficacy and attitudes towards technology. These findings show that as the production, resource utilization, application utilization and support sub-dimensions of digital literacy self-efficacy increase/decrease, attitudes towards technology increase/decrease. In addition, production, resource utilization, application utilization and support sub-dimensions of digital literacy self-efficacy can significantly predict attitudes towards technology. It can be said that 11% of the attitude towards technology can be explained by the sub-dimension of production, 24% by utilizing resources, 18% by utilizing applications, and 17% by support.

Discussion

According to the results of the research, future teachers' having digital literacy self-efficacy will support them to gain positive attitudes towards the use of technology. In the digital age, it is thought that teachers with high levels of digital

literacy and digital literacy self-efficacy will create a quality educational environment for the children in their classrooms. At the same time, these teachers can support children's proper use of technology by improving their technology awareness.

The study is limited to 142 undergraduate students enrolled in the preschool teaching program. In future studies, research can be conducted with a larger study group including students from different universities. Observation and interview-based techniques can be utilized in future studies on the subject. Experimental studies can be conducted to increase pre-service teachers' digital literacy self-efficacy. The development of preservice teachers' digital literacy self-efficacy can be monitored through longitudinal studies. Research can be conducted to reveal the problems that pre-service preschool teachers experience with the sub-dimensions of production, resource utilization, application utilization and support related to digital literacy self-efficacy and measures can be taken to solve these problems. Practice-based courses such as digital literacy and digital technologies in preschool education can be added to the undergraduate program in order for preservice preschool teachers to have the self-efficacy to successfully reflect technology to classroom practices in the future. In this way, pre-service teachers' digital literacy self-efficacy can be increased and they can develop positive attitudes towards technology. In addition, pre-service preschool teachers can be given projects such as preparing technology-based educational materials in different courses to increase their self-efficacy.

ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞI, EMPATİK EĞİLİM VE HOŞGÖRÜ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Examining the Relationships Between Peer Bullying, Empathic Tendency,
and Tolerance in Adolescents

Burcu TÜRKAN AYDIN

Milli Eğitim Bakanlığı

brcaydin25@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4179-1585>

Adem PEKER

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi,

Eğitim Bilimleri Bölümü

adem.peker@atauni.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3594-9166>

Osman KELEŞ

Milli Eğitim Bakanlığı

osman.keles@atauni.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2875-3605>

Serkan CENGİZ

Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat

Fakültesi, Psikoloji Bölümü

scengiz@agri.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9070-6338>

CiteAs/Atıf: Türkan, Aydın, B., Peker, A., Keleş, O., & Cengiz, S. (2023). Ergenlerde akran zorbalığı, empatik eğilim ve hoşgörü arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 225-242.

<https://doi.org/10.31463/aicusbed.1344065>

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	15.08.2023
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	29.08.2023
Sorumlu Yazar- <i>Corresponding Author</i> :	Serkan CENGİZ
Sayfa Aralığı- <i>Page Range</i> :	225-242
Doi Numarası-Doi Number:	https://doi.org/10.31463/aicusbed.1344065

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate

ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞI, EMPATİK EĞİLİM VE HOŞGÖRÜ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN İNCELENMESİ

Examining the Relationships Between Peer Bullying, Empathic Tendency, and Tolerance in Adolescents

*Burcu TÜRKAN AYDIN
Adem PEKER
Osman KELEŞ
Serkan CENGİZ*

Öz

Akran zorbalığı ergenler arasında yaygın bir sorun hâline gelmiştir. Ancak akran zorbalığını önleme gelişimine hangi değişkenlerin katkıda bulunduğu konusunda nispeten az şey bilinmektedir. Bu çalışma, ergenlerin empatik eğilim, hoşgörü ve akran zorbalığı arasındaki ilişkileri incelemiştir. Çalışmaya 9 ile 12. sınıflar arasında öğrenim gören 372 öğrenci katılmıştır. Veriler Pearson korelasyon analizi ve bağımsız örneklem için t testi kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlar, öğrencilerin empatik eğilimleri ile akran zorbalıkları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Ayrıca ergenlerin hoşgörü düzeyleri ile akran zorbalıkları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bunun yanında mevcut araştırmada, öğrencilerin akran zorbalık düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermiştir. Erkek öğrencilerin akran zorbalık puanları kız öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Mevcut sonuçlar, akran zorbalığını azaltmada empati ve hoşgörü gibi olumlu özelliklerin rolünü vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akran zorbalığı, empatik eğilim, hoşgörü, ergenlik, cinsiyet

Abstract

Bullying has become a common problem among adolescents. However, relatively little is known about what variables contribute to the development of bullying prevention. This study examined the relationships among adolescents' empathic tendency, tolerance, and peer bullying. 372 students studying between 9th and 12th grades participated in the study. The data were analyzed using the structural equation model and the t-test for independent Data were analyzed using Pearson correlation analysis and t-test for independent samples. The results showed that there is a negative significant relationship between students' empathic tendencies and their peer bullying. However there was a negative significant relationship between the tolerance levels of adolescents and their peer bullying. In addition, in the present study, students' peer bullying levels showed significant differences according to gender. Peer bullying scores of male students were higher than female students. Current results highlight the role of positive traits such as empathy and tolerance in reducing peer bullying.

Keywords: Bullying, empathic tendency, tolerance, adolescence, gender

Giriş

Ergenlik dönemi, birçok psikolojik ve fiziksel değişimlerin yaşandığı gelişim basamağıdır (Koç, 2004). Bu dönem sadece fiziksel açıdan değil aynı zamanda hem psikolojik hem de sosyal yönden bir geçiş sürecidir (Yavuzer, 2019). Bu gelişmelerin yanında kişiliğin ve benlik bilincinin oluştuğu da bilinmektedir. Bu nedenle ergenlik dönemi bireyin yaşamını birçok yönden etkileyen kritik bir evre olarak görülebilir. Bununla birlikte ergenlik, bireyin anne babasına olan bağımlılık düzeyinin azalıp akranlarıyla daha fazla vakit geçirdiği ve dış dünyayla bağlarını keşfettiği bir dönemdir (Pouwels vd., 2016). Diğer yandan bu keşif döneminde gençler arasında yaşanan zorbalık küresel bir sorun olmaya devam etmektedir. Daha önceki bir araştırma ergenler arasında siber zorbalığa maruz kalma yaygınlığının %30.8 olduğunu göstermiştir (Costa vd., 2015). Yakın zamanda yapılan bir araştırma ise kadınların %36'sının ve erkeklerin %24'ünün düzenli olarak zorbalığa uğradığını bildirmiştir (Przybylski ve Bowes, 2017). Türkiye'de yapılan bir çalışmada lise öğrencilerinin %21.3'ü zorbalık nedeniyle okula gelmek istemediğini bildirmiştir (Tural Hesapçioğlu ve Yeşilova, 2015). Türkiye'de başka bir çalışmada ise öğrencilerin %40.4'ü akran zorbalığını okulda sıkça rastlanan bir durum olarak nitelendirmiştir (Polat ve Sohbet, 2020).

Zorbalık tipik olarak kişiler arasında daha zayıf veya daha az güçlü olan birisinin tekrar tekrar kasıtlı olarak incitilmesi olarak tanımlanır (Salmivalli ve Peets, 2018). Zorbalık fiziksel veya sözlü saldırılar gibi doğrudan, sosyal dışlama ve söylenti yayma gibi dolaylı veya çevrimiçi olabilir (Salmivalli vd., 2021). Araştırmalar farklı zorbalık türlerini tanımlamış olsa da ergenlik yıllarında zorbalık mağduriyeti fiziksel, bilişsel ve zihinsel sağlık sorunları riskinin artmasıyla birlikte ciddi bir ruh sağlığı sorunu hâline gelebilir. Akran zorbalığına maruz kalan ergenler daha yüksek depresyon, anksiyete ve intihar eğilimi gösterebilirler (Espelage ve Colbert, 2015; Schneider vd., 2012). Ayrıca mağdur olan ergenlerin akademik performanslarında zorluklar yaşama ve okula düzenli devam etmeme olasılığı daha yüksektir (Bradshaw ve Waasdorp, 2009). Bu sonuçlara ek olarak araştırmalar akran zorbalığına maruz kalmak; madde kullanımı, fiziksel sağlık semptomları, artan saldırganlık ve azalan benlik saygısı ile yakından ilişkilidir (Arcadepani vd., 2021; Fekkes vd., 2006; Menesini ve Salmivalli, 2017).

Tüm bu sonuçlar göz önünde alındığında ergenler arasında akran zorbalığı önlenmesi gereken ciddi bir sorun olarak gösterilebilir. Bu

bağlamda mevcut çalışmada akran zorbalığına yönelik empatik eğilim ve hoşgörünün etkili rolü incelenmiştir.

Empatik Eğilim ve Akran Zorbalığı

Akran zorbalığının psikolojik etkisine dair kanıtların artmasıyla birlikte araştırmacılar, olumsuz sonuçları hafifletebilecek faktörlere daha fazla odaklanmaya başladılar. Bu çalışmada akran zorbalığını azaltma ve önlemede ele alınan faktörlerden birisi empatidir. Zorba bireyler başkalarının duygusal durumlarını paylaşma konusunda bozulmuş bir yetenek gösterebilirler. Empati genellikle bir başkasının duygusal durumunu anlama ve paylaşma becerisi olarak nitelendirilir (Cohen ve Strayer, 1996). Empati başkalarının duygularını hissetmek ve anlamak olmak üzere iki farklı boyutta değerlendirilebilir. Genel olarak yüksek empati, zorbalığa karşı koruyucu bir faktör olarak kabul edilebilir. Benzer şekilde düşük empati ise zorbalık için bir risk faktörü olarak değerlendirilebilir. Empati düzeyi yüksek bireyler başkalarının duygularını anlama ve paylaşma noktasında diğerlerine göre daha başarılıdır (Martinez vd., 2020). Önceki araştırmalar, zorbalığın, zorbalık yapmayan akranlarına göre önemli ölçüde daha düşük empati düzeyine sahip olduğuna dair önemli kanıtlar sağlamıştır (Jolliffe ve Farrington, 2011; Zych vd., 2019). Gerçekten de önceki araştırmaların sonuçları, daha yüksek empati düzeylerinin ebeveynler ve akranlarla daha sağlıklı ilişkiler kurma becerisine katkı sağladığını göstermiştir (Smith ve Rose, 2011; Van Lissa vd., 2016).

Öte yandan zorba bireyler başkalarının duygularını anlamada ve diğerlerinin kendileri hakkında gerçekte ne düşündükleri konusunda çok az farkındalığa sahip olabilirler. Bu nedenle başkalarının duygularını deneyimleyebilen (duygusal empati) ve anlamak için çaba gösteren (bilişsel empati) bireylerde çeşitli saldırgan davranışlara rastlamak oldukça zordur. Empati eğilimi yüksek olan öğrenciler, zorbalığa uğrayan bir sınıf arkadaşının olumsuz duygusal tepkisini daha iyi deneyimleyebilir ve bu nedenle gelecekte başkalarına zorbalık yapmaya daha az yatkınlık gösterirler (Van Ryzin ve Roseth, 2019). Van Noorden vd. (2015) empati eksikliğinin zorbalık davranışlarıyla ilişkili olduğunu bildirmiştir. Rodriguez-Hidalgo vd. (2018) zorba bireylerin daha düşük düzeyde duygusal ve bilişsel empatik beceriler sergilediğini tespit etmiştir.

Zorbalığı önleme noktasında, ergenlerin empati becerileri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak gerekir. Bu anlamda araştırma sonuçları, zorba bireylerin düşük düzeyde empatiye sahip olduğunu ve bunun da saldırganlık

niyetleriyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Zorbalıkla ilgili davranışlarda empatik becerilerin önemi göz önüne alındığında, ergenlere daha empatik olmayı öğretmek, akran zorbalığını önleme noktasında önemli bir strateji olarak görünmektedir.

Hoşgörü ve Akran Zorbalığı

Akran zorbalığı yaşantıları başta hoşgörü olmak üzere birliktelik, nezaket, sevgi ve paylaşma gibi insani değerlere zarar verebilir. Zorbalar, kendilerinin ve başkalarının duygularını algılama, anlama ve düzenleme biçimleriyle ilgili olarak düşük bir hoşgörü profiline sahiptirler (Segura vd., 2020). Hoşgörü, karşılıklı anlayışı barındıran ve insanların birbirlerine saygı ile yaklaştığı işlevsel bir iletişim süreci olarak tanımlanabilir (Reardon, 2000). Okul ortamlarında akranla kurulan ilişkilerde önemli bir kişisel değer olarak hoşgörü, zorbalık davranışlarını önlemede etkili olabilir. Zorba bireyler diğerlerine gücünü göstermek onları kontrol altına almaya çabalayabilir ve bu durum onlar için eğlenceli görülebilir. Başkalarının duygularını fiziksel olarak hissetmemenin yanı sıra, hoşgörü düzeyi düşük bireyler daha sınırlı yapıcı problem çözme ve ardından olumsuz sosyal davranışları daha sık gösterebilirler. Ayrıca daha az dürtü kontrolüne sahip olduklarından herhangi bir problem karşısında çabuk sinirlenebilirler ve düşük tolerans gösterebilirler (Olweus, 1993). Gini (2006) hoşgörü eğilimi yüksek gruplarda saldırgan davranışlara daha az rastlandığını belirtmiştir. Genel olarak kanıtlar, kişisel hoşgörüye ilişkin olumsuz algıların, şiddet mağduriyetini teşvik ettiğini göstermektedir (Shirley ve Cornell, 2012; Storer vd., 2017).

Özet olarak, mevcut literatür hoşgörünün zorbalık veya şiddeti önlemeye yönelik müdahaleler için kritik bir etken olduğunun altını çizse de okul ortamlarında empatik eğilim ve hoşgörü ile akran zorbalığı bağlantısı hakkında çok az şey bilinmektedir. Ayrıca ergenlik dönemi, okul temelli zorbalığı incelemek için önemli bir gelişim evresi olarak düşünülebilir. Başkalarına kıyasla kim olduklarını anlamaya çalıştıkları bir dönemde bireylerin empati ve hoşgörü gibi önemli özelliklerine katkıda bulunmak sorunların çözümüne yardımcı olur, duygusal destek sağlayabilir ve en önemlisi zorbalık davranışlarını azaltabilir. Ayrıca önceki araştırmalar göz önüne alındığında, ergenlerin cinsiyetlerine göre akran zorbalığı düzeylerinde anlamlı bir farklılaşma olabileceğini varsaydık. Bu nedenle, mevcut çalışmanın amacı ergenlerde empatik eğilim, hoşgörü ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu doğrultuda araştırmaya ait diğer

alt amaçlar şu şekilde sıralanabilir;

1. Ergenlerin empatik eğilim düzeyleri ile akran zorbalıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ergenlerin hoşgörü düzeyleri ile akran zorbalıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Ergenlerde akran zorbalığı cinsiyet cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Çalışmada akran zorbalığı, empatik eğilim ve hoşgörü eğilimi arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırmada, ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama, en az iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkileri ve bu değişkenlerin birbirleri üzerindeki etki düzeylerini tespit etmeyi amaçlayan bir yöntemdir (Fraenkel ve Wallen, 2012).

Çalışma Grubu

Çalışmaya toplamda 372 lise öğrencisi gönüllü olarak katılmıştır. Çalışma grubuna ait demografik bilgiler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Değişkenler	Demografik Özellikler	N	%
Cinsiyet	Kız	200	53.8
	Erkek	172	46.2
Okul Türü	Anadolu Lisesi	99	26.6
	Mesleki Teknik Lise	78	21
	Güzel Sanatlar Lisesi	96	25.8
	Proje İmam Hatip Lisesi	99	26.6
Sınıf	9.sınıf	105	28.2
	10.sınıf	99	26.6
	11.sınıf	88	23.7
	12.sınıf	80	21.5
	Toplam	372	100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerden % 53.8’inin kız (n = 200), % 46.2’sinin (n = 172) erkek olduğu görülmektedir. Okul türü açısından çalışmaya farklı lise türlerinde öğrencilerin katıldığı

dikkat çekmektedir. Sınıf düzeyi açısından 9. ve 10. sınıf öğrencileri çalışmaya daha çok katılmışlardır.

Veri Toplama Araçları

Zorbalık Eğilimi Ölçeği: Zorbalık Eğilimi Ölçeği'ni Dölek (2002) geliştirmiştir. Ölçek 4'lü likert tipinde 26 maddeden oluşmaktadır (Örneğin, "Kendimden güçsüz birisine bağırarak beni rahatlatır"). Ölçeğin olumsuz yansıtmak, duygusal paylaşım eksikliği, hak görmek, üzme, güçlü olmak ve rahatsız olmamak alt boyutları bulunmaktadır. Bu araştırma için ölçeğin genel Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .67 olarak belirlenmiştir. Ölçekten alınan puan arttıkça zorbalık eğilim düzeyi de artmaktadır.

Empatik Eğilim Ölçeği: Öğrencilerin empati eğilimlerini belirlemek için Dökmen (1988)'in ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipinde olup, 20 maddeden oluşmaktadır (Örneğin, "Başkalarının problemleri beni kendi problemlerim kadar ilgilendirir"). Mevcut çalışmada ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .82 olarak saptanmıştır. Ölçekten yüksek puan almak bireylerin empatik eğilim düzeyinin arttığını göstermektedir.

Hoşgörü Ölçeği: Öğrencilerin hoşgörü düzeylerini incelemek için Çalışkan ve Sağlam (2012)'in geliştirdiği Hoşgörü Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, 18 madde ve üç alt ölçekten (değer, kabul ve empati) oluşmaktadır (Örneğin, "Affedici bir kişiyim"). Ölçek 5'li likert şeklindedir. Bu çalışmada ölçeğin tamamı için Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .89 olarak tespit edilmiştir. Ölçekten yüksek puan almak bireylerin hoşgörü düzeylerinin arttığı anlamına gelmektedir.

Veri Toplama Süreci

Araştırma verilerini toplamadan önce Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Etik Kurul biriminden gerekli izin alınmıştır (Tarih:02/12/2022 Sayı:13/19). Ölçeklerin okullardaki uygulaması, birinci araştırmacı tarafından yüz yüze yapılmıştır. Uygulama süreci yaklaşık iki ay sürmüştür (Mart-Nisan). Uygulamalar için okul idaresi ve öğrenci velilerinden izin istenmiştir. Ölçeklerin uygulama aşamasında birinci araştırmacı sınıflara girerek öğrencilere çalışmanın amacı hakkında bilgi vermiştir. Çalışmaya katılımın gönüllü olduğu ve kişisel değerlendirmenin yapılmayacağı ifade edilmiştir. Öğrencilerin anketleri tamamlaması yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Araştırmada ergenlerin zorbalık eğilim düzeylerinin cinsiyetlerine göre farklılaşma durumunu belirlemek için bağımsız örneklem için t-testi analizi yapılmıştır. Ergenlerin empatik eğilim, hoşgörü ve zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile saptanmıştır. Bu analizler için SPSS 22.00 programı kullanılmıştır. Çalışmanın basıklık (kurtosis), çarpıklık (skewness) değerleri ile değişkenlerin aritmetik ortalama ve standart sapma puanlarına ilişkin bilgiler Tablo 2’de verilmiştir. Analiz sonucunda çarpıklık ve basıklık değerlerinin 2 ile-2 arasında değişmesi verilerin normal dağıldığı şeklinde değerlendirilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2012).

Tablo 2. Değişkenlere İlişkin Betimsel Sonuçlar

	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	Skewness	Kurtosis
Değişkenler	İstatistik	İstatistik	İstatistik	S.H İstatistik S.H
Empatik Eğilim	61.31	10.90	-.160	.126 .034 .252
Hoşgörü	68.88	9.58	-.744	.126 2.10 .252
Zorbalık Eğilimi	54.36	9.88	.087	.126 -.111 .252

Bulgular

Ergenlerin Cinsiyetine Göre Zorbalık Eğilimlerine İlişkin Puanlarının Farklılaşp Farklılaşmadığı ile İlgili Bulgular

Ergenlerin zorbalık eğilim düzeylerinin cinsiyete göre değişimini belirlemek için bağımsız örneklem için t testi kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Zorbalık Eğilimi Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Analizi

Değişken	Cinsiyet	N	Aritmetik Ortalama	S.S	t	p
ZE	Kız	200	52.63	9.83	-3.73	.001
	Erkek	172	56.39	9.60		

N=372, *p < .05; ZE = Zorbalık Eğilimi

Tablo 3'te verilen sonuçlarda erkek öğrencilerin zorbalık eğilimi düzeylerinin kız öğrencilerle kıyaslandığında daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır ($t = -3.73; p < 0.5$).

Ergenlerin Empatik Eğilim, Hoşgörü ve Zorbalık Eğilimleri Arasındaki İlişkiler

Ergenlerin empatik eğilim, hoşgörü ve zorbalık eğilimleri arasında anlamlı ilişkinin olup olmadığını belirlemek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Analize ait sonuçlar Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Empatik Eğilim, Hoşgörü ve Zorbalık Eğilimi Arasındaki Korelasyon Analizi

Değişkenler	Empati	Hoşgörü
Zorbalık Eğilimi	-.28*	-.53*
Empatik Eğilim		.62*

N=372, * $p < .05$

Tablo 4 incelendiğinde ergenlerin empati eğilimleri ile akran zorbalıkları arasında negatif yönde düşük düzeyde ($r=-.28, p<.05$) anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Ayrıca ergenlerin hoşgörü düzeyleri ile akran zorbalıkları arasında negatif yönde nispeten yüksek düzeyde ($r=-.53, p<.05$) anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmada elde edilen bulgular, ergenlerin empati eğilimleri ile akran zorbalık düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Buna göre empati zorbalık davranışlarının olasılığını azaltmada önemli bir rol oynayabilir. Bu sonuç büyük ölçüde önceki araştırma bulgularıyla tutarlık göstermektedir (Graf vd., 2019; You vd., 2015). Örneğin, Lovett ve Sheffield (2007), çocuk ve ergenlerde duygusal empati ile saldırgan veya suçlu davranış arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Graf vd. (2019) empatinin geleneksel ve siber zorbalığa karşı koruyucu bir faktör olduğunu öne sürmüştür.

Zorbalar genellikle başkalarının duygularını anlamakta güçlük çektikleri için zarar verici davranışlar sergileyebilirler. Ayrıca başkalarının

onlar hakkında neler düşündüğüne ilişkin sınırlı bir içgörüyü sahip olduklarından zorbalığa yatkınlık gösterebilirler. Buna karşılık, bazı araştırmacılar, zorbaların başkalarının duygularını anladıklarını ve bu duygulara uygun tepkiler gösterme becerisine sahip olduklarını, ancak kurbanlarına karşı empati kuramadıklarını öne sürmüşlerdir (Robson ve Witenberg, 2013). Bu nedenle başkalarının duygularını gerçekten anlamak ve bunun için çaba göstermek akran zorbalığını önlemede etkili olabilir. Empati sayesinde bireyler başkalarının duygularını daha net anlayabilirler ve daha yapıcı problem çözme ve ardından olumlu davranışlarda bulunabilirler.

Bu araştırmanın bir diğer sonucunda ergenlerin hoşgörü düzeyleri ile akran zorbalıkları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Daha önceki bulgular hoşgörü eğilimi düşük bireylerin akran zorbalığına daha fazla yatkınlık gösterdiği sonucunu desteklemektedir (García-Díaz vd., 2020; Potard vd., 2021). Örneğin Potard vd. (2021) hayal kırıklığı veya olumsuz yaşam olaylarının hoşgörü sayesinde kişilerarası saldırganlığa yol açmadığını belirtmiştir. Araştırmalar hoşgörü düzeyi düşük olan bireylerin stres oluşturan durumlar karşısında daha fazla uyarılma yaşayabileceğini göstermektedir (Karami vd., 2020; Vujanovic vd., 2011).

Hoşgörü eksikliği daha büyük bir şiddeti, kişilerarası şiddete daha yüksek bir eğilimi ortaya çıkarabilir. Özellikle, hoşgörü eksiklikleri en çok, kurbanla doğrudan teması içeren zorba bireylerin yaklaşımlarında gözlenebilir. Bu nedenle hoşgörü becerisine sahip olmak hem zorbalığın önlenmesi hem de zorbalığı motive eden ve pekiştiren seyirci davranışlarının azaltılmasını sağlayabilir. Ayrıca, hoşgörü yeteneği düşük olan ergenler, kendilerinin veya başkalarının zorbalık yanlısı davranışlarından kaynaklanan herhangi bir zarara karşı duyarsız hâle gelebilir ve zamanla daha fazla zorbalık davranışları sergileyebilir.

Son olarak bu çalışmada erkek öğrencilerin akran zorbalık düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Elde ettiğimiz bu bulgu önceki çalışmalarla uyumludur (Ledwell ve King, 2015; Xie vd., 2022). Pontzer (2010), erkeklerin kadınlara göre daha yüksek bir yüzdesinin sözlü ve fiziksel zorbalık yaptığını bildirmiştir. Kim vd. (2019), siber zorbalıkta mağduriyetin sıkıntı, suçluluk, madde kullanımı ve intihar düşüncesi ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu ve bu davranışlara erkeklerde daha sık rastlandığını bulmuştur. Bu sonuçlar kültürel temsiller, değerler ve sosyo-ekonomik farklılıklarla açıklanabilir (Stubbs-Richardson vd., 2018). Kızlar erkeklere kıyasla daha az ve daha yakın arkadaşlıklar kurarken, erkekler sayısal olarak daha fazla arkadaşına sahiptirler. Bu yapının

bir sonucu olarak kızlar, doğrudan şiddeti özellikle incitici olarak gördüğü için dolaylı saldırganlığı açıktan daha çok tercih edebilirler (Underwood vd., 2001). Ayrıca kızlar kendilerini diğer insanlarla ilişkileri üzerinden tanımlama eğilimindeyken, erkekler kendilerini güç açısından tanımlayabilirler. Bu nedenle, akran ilişkilerinde erkekler genellikle sorunlar karşısında daha tepkisel davranabilirler.

Bununla birlikte, bu araştırmanın bulguları bazı sınırlılıklara sahip olduğundan sonuçlar bu doğrultuda değerlendirilmelidir. Bunlardan ilki çalışma değişkenleri, öz-bildirim ölçütleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla empati, hoşgörü ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiler hakkında nedensel çıkarımlarda bulunabilmek için boylamsal ve müdahale çalışmalarına ihtiyaç vardır. Ek olarak, bu çalışma Nevşehir'de öğretimine devam etmekte olan öğrencilerin yanıtlarıyla sınırlıdır. Bu nedenle Türkiye'de farklı bölgelerde lise öğrencileriyle yapılacak çalışmalar, empati ve hoşgörünün akran zorbalığı üzerinde pozitif etkilerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak bu çalışma, ergenler arasında empati eğilimi, hoşgörü ve akran zorbalığı ilişkilerini incelemeyi önermiştir. Ayrıca bu çalışmadan elde edilen bulgular, empati ve hoşgörünün akran zorbalığı arasındaki ilişkide önemli etkilerini göstermiştir. Empati ve hoşgörünün zorbalık üzerinde olumlu etkilerini gösteren artan araştırma kanıtları göz önüne alındığında, bu araştırma ayrıca, bu tür müdahalelerin özellikle zorba-kurbanları için yararlı olabileceğini düşündürmektedir. Okullar güçlü bir destek sistemi oluşturarak bireylerin empati ve hoşgörü becerilerini desteklemeye odaklanarak, akran grubunu hedef alan zorbalık müdahalelerini tasarlayabilir. Ayrıca, hazırlanan programların, etkililiğini değerlendirmek için yıl içerisinde gerekli sayısal verilerin toplanması önerilebilir. Ek olarak empati ve hoşgörü gelişimi üzerine duygusal ve sosyal becerilerin öğretilmesi konularında okul psikolojik danışmanları öğrencilere yönelik atölye çalışmaları ve seminerler sağlayabilir. Süreç içerisinde ebeveynlerin zorbalık olayları konusunda farkındalıklarını artırmaya ilişkin aile eğitimleri sağlanabilir. Ayrıca, akran zorbalığında cinsiyet farklılıklarına ilişkin sonuçları dikkate almak da önemlidir. Gelecekteki araştırmalar kız ve erkek çocukların yaş, sosyoekonomik durum, ebeveyn tutumları, kültür gibi farklı nitelikleri dikkate alarak zorbalık düzeylerindeki farklılaşmayı inceleyebilir.

Araştırmanın Etik Yönü

Yapılan çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Çalışmanın etik ilkelere uygunluğu Atatürk Üniversitesinin Eğitim Bilimleri Etik Kurulunun 02/12/2022 tarihinde yaptığı toplantıda aldığı 13/19 sayılı karar ile onaylanmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarların makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduğunu beyan ederiz.

Kaynakça

- Arcadepani, F.B., Eskenazi, D.Y., Fidalgo, T.M., & Hong, J.S. (2021). An exploration of the link between bullying perpetration and substance use: A review of the literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(1), 207-214. <https://doi.org/10.1177/1524838019837593>
- Bradshaw, C. P., & Waasdorp, T. E. (2009). Measuring and changing a “culture of bullying.” *School Psychology Review*, 38, 356–361. <https://doi.org/10.1080/02796015.2009.12087820>
- Cohen, D., & Strayer, J. (1996). Empathy in conduct-disordered and comparison youth. *Developmental Psychology*, 32, 988–998. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0012-1649.32.6.988>
- Costa, M. R. D., Xavier, C. C., Andrade, A. C. D. S., Proietti, F. A., & Caiaffa, W. T. (2015). Bullying among adolescents in a Brazilian urban center—“Health in Beagá” study. *Revista de saude publica*, 49, 56. <https://doi.org/10.1590/S0034-8910.2015049005188>
- Espelage, D. L., & Colbert, C. L. (2015). School-based bullying: Definition, prevalence, etiology, outcomes, and preventive strategies. In *Critical issues in school-based mental health* (pp. 132-144). Routledge.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I., Fredriks, A. M., Vogels, T., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2006). Do bullied children get ill, or do ill children

- get bullied? A prospective cohort study on the relationship between bullying and health-related symptoms. *Pediatrics*, 117(5), 1568-1574. <https://doi.org/10.1542/peds.2005-0187>
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (Vol. 7, p. 429). McGraw-Hill.
- García-Díaz, V., Fernández-Feito, A., Bringas-Molleda, C., Rodríguez-Díaz, F. J., & Lana, A. (2020). Tolerance of intimate partner violence and sexist attitudes among health sciences students from three Spanish universities. *Gaceta Sanitaria*, 34, 179-185. <https://doi.org/10.1016/j.gaceta.2019.01.003>
- Gini, G. (2006). Bullying as a social process: The role of group membership in students' perception of inter-group aggression at school. *Journal of School Psychology*, 44(1), 51-65. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2005.12.002>
- Graf, D., Yanagida, T., & Spiel, C. (2019). Through the magnifying glass: Empathy's differential role in preventing and promoting traditional and cyberbullying. *Computers in Human Behavior*, 96, 186–195. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.02.007>
- Jolliffe, D., & Farrington, D.P. (2011). Is low empathy related to bullying after controlling for individual and social background variables?. *Journal of Adolescence*, 34(1), 59-71.
- Karami, A., Khodarahimi, S., Ghazanfari, F., Mirdrikvand, F., & Barigh, M. (2020). The prediction of distress tolerance based on the feeling of loneliness and self-handicapping in students. *Personality and Individual Differences*, 161, 109994. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.109994>
- Kim, S., Kimber, M., Boyle, M. H., & Georgiades, K. (2019). Sex differences in the association between cyberbullying victimization and mental health, substance use, and suicidal ideation in adolescents. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 64(2), 126–135. <https://doi.org/10.1177/0706743718777397>
- Lovett, B. J., & Sheffield, R. A. (2007). Affective empathy deficits in aggressive children and adolescents: A critical review. *Clinical Psychology Review*, 27(1), 1–13. doi:[10.1016/j.cpr.2006.03.003](https://doi.org/10.1016/j.cpr.2006.03.003).
- Martinez, J., Rodriguez-Hidalgo, A. J., & Zych, I. (2020). Bullying and cyberbullying in adolescents from disadvantaged areas: Validation of questionnaires; prevalence rates; and relationship to self-esteem, empathy and social skills. *International Journal of Environmental*

- Research and Public Health*, 17(17), 6199.
<https://doi.org/10.3390/ijerph17176199>
- Menesini, E., & Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: The state of knowledge and effective interventions. *Psychology Health & Medicine*, 22(1), 240-253.
<https://doi.org/10.1080/13548506.2017.1279740>
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell
- Polat, F., & Sohbet, R. (2020). Ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(2), 41-51.
- Potard, C., Pochon, R., Henry, A., Combes, C., Kubiszewski, V., & Roy, A. (2021). Relationships between school bullying and frustration intolerance beliefs in adolescence: A gender-specific analysis. *Journal of Rational-Emotive & Cognitive-Behavior Therapy. Advance Online Publication*. <https://doi.org/10.1007/s10942-021-00402-6>
- Pouwels, J.L., Lansu, T.A., & Cillessen, A.H. (2016). Participant roles of bullying in adolescence: Status characteristics, social behavior, and assignment criteria. *Aggressive behavior*, 42(3), 239-253.
<https://doi.org/10.1002/ab.21614>
- Przybylski, A.K., & Bowes, L. (2017). Cyberbullying and adolescent well-being in England: a population-based cross-sectional study. *The Lancet Child & Adolescent Health*, 1(1), 19-26.
[https://doi.org/10.1016/S2352-4642\(17\)30011-1](https://doi.org/10.1016/S2352-4642(17)30011-1)
- Reardon, B. A. (2000). *Hoşgörü: barışa açılan kapı* (2. Bs.) (T. Asrak Hasdemir ve N. Ziyal, Çev.). UNESCO Yayınları.
- Robson, C., & Witenberg, R. T. (2013). The influence of moral disengagement, morally based self-esteem, age and gender on traditional bullying and cyberbullying. *Journal of School Violence*, 12(2), 211-231. <https://doi.org/10.1080/15388220.2012.762921>.
- Rodriguez-Hidalgo, A. J., Solera, E., & Calmaestra, J. (2018). Psychological predictors of cyberbullying according to ethnic-cultural origin in adolescents: a national study in Spain. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(10), 1506-1522.
<https://doi.org/10.1177/0022022118795283>

- Salmivalli, C., & Peets, K. (2018). Bullying and victimization. In *Handbook of peer interactions, relationships, and groups* (Eds. K. Rubin, W. Bukowski, & B. Laursen). Guilford Press.
- Salmivalli, C., Laninga-Wijnen, L., Malamut, S.T., & Garandeau, C.F. (2021). Bullying prevention in adolescence: Solutions and new challenges from the past decade. *Journal of Research on Adolescence*, 31(4), 1023-1046. <https://doi.org/10.1111/jora.12688>
- Schneider, S. K., O'donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R. W. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American Journal of Public Health*, 102(1), 171-177.
- Segura, L., Estévez, J. F., & Estévez, E. (2020). Empathy and emotional intelligence in adolescent cyberaggressors and cybervictims. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(13), 4681. <https://doi.org/10.3390/ijerph17134681>
- Shirley, E. L., & Cornell, D. G. (2012). The contribution of student perceptions of school climate to understanding the disproportionate punishment of African American students in a middle school. *School Psychology International*, 33(2), 115-134. <https://doi.org/10.1177/0143034311406815>
- Smith, R.L., & Rose, A.J. (2011). The “cost of caring” in youths’ friendships: Considering associations among social perspective taking, co-rumination, and empathetic distress. *Developmental Psychology*, 47, 1792–1803. <https://doi.org/10.1037/a0025309>.
- Storer, H. L., Casey, E. A., & Herrenkohl, T. I. (2017). Developing “whole school” bystander interventions: The role of school-settings in influencing adolescents responses to dating violence and bullying. *Children and Youth Services Review*, 74, 87-95. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.01.018>
- Stubbs-Richardson, M., Sinclair, H. C., Goldberg, R. M., Ellithorpe, C. N., & Amadi, S. C. (2018). Reaching out versus lashing out: Examining gender differences in experiences with and responses to bullying in high school. *American Journal of Criminal Justice*, 43, 39-66. <https://doi.org/10.1007/s12103-017-9408-4>
- Tural Hesapçioğlu, S., & Yeşilova, H. (2015). Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(4), 284-293.

- Underwood, M., Galen, B., & Paquette, J. (2001). Top ten challenges for understanding gender and aggression in children: Why can't we all just get along? *Social Development*, 10, 248–266. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00162>
- Van Lissa, C. J., Hawk, S. T., Branje, S., Koot, H. M., & Meeus, W. H. J. (2016). Common and unique associations of adolescents' affective and cognitive empathy development with conflict behavior towards parents. *Journal of Adolescence*, 47, 60–70. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.12.005>.
- Van Noorden, T. H. J., Haselager, G. J., Cillessen, A. H. N., & Bukowski, W. M. (2015). Empathy and involvement in bullying in children and adolescents: A systematic review. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(3), 637–657. <https://doi.org/10.1007/s10964-014-0135-6>
- Van Ryzin, M. J., & Roseth, C. J. (2019). Effects of cooperative learning on peer relations, empathy, and bullying in middle school. *Aggressive Behavior*, 45(6), 643–651. <https://doi.org/10.1002/ab.21858>
- Vujanovic, A. A., Bernstein, A., & Litz, B. T. (2011). Traumatic stress. In, *Distress tolerance: Theory, research, and clinical applications* (Eds. M. J. Zvolensky, A. Bernstein, & A. A. Vujanovic) (126–148). Guilford Press
- Xie, Y., Wang, X., Wang, X., & Liu, L. (2022). Gender differences in the effects of BMI on school bullying and victimization in China: comparing normal weight, underweight and overweight secondary school students. *Children*, 9(9), 1388. <https://doi.org/10.3390/children9091388>
- You, S., Lee, J., Lee, Y., & Kim, A. Y. (2015). Bullying among Korean adolescents: The role of empathy and attachment. *Psychology in the Schools*, 52(6), 594–606. <https://doi.org/10.1002/pits.21842>.
- Zych, I., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2019). Empathy and callous–unemotional traits in different bullying roles: A systematic review and meta-analysis. *Trauma, Violence & Abuse*, 20, 3–21. <https://doi.org/10.1177/1524838016683456>

Examining the Relationships Between Peer Bullying, Empathic Tendency, and Tolerance in Adolescents

Extended Abstract

Introduction

Adolescence is a developmental stage in which many psychological and physical changes are experienced (Koç, 2004). This period is a transition period not only physically, but also both psychologically and socially (Yavuzer, 2019). In addition to these developments, it is also known that personality and self-consciousness are formed. For this reason, adolescence can be seen as a critical phase that affects the life of the individual in many ways.

However, adolescence is a period in which the level of dependency on parents decreases, more time is spent with peers, and ties with the outside world are discovered (Pouwels et al., 2016). On the other hand, bullying among young people in this period of discovery continues to be a global problem. A previous study showed that the prevalence of cyberbullying among adolescents was 30.8% (Costa et al., 2015). A recent study reported that 36% of women and 24% of men have been bullied regularly (Przybylski and Bowes, 2017).

Bullying is typically defined as the repeated intentional hurting of someone weaker or less powerful (Salmivalli & Peets, 2018). Bullying can be direct, such as physical or verbal attacks, indirect such as social exclusion and rumor spreading, or online (Salmivalli et al., 2021). Although research has identified different types of bullying, bullying victimization during the teenage years can become a serious mental health problem with an increased risk of physical, cognitive, and mental health problems. Adolescents exposed to peer bullying may show higher depression, anxiety, and suicidal tendencies (Espelage & Colbert, 2015; Schneider et al., 2012). In addition, victimized adolescents are more likely to experience difficulties in academic performance and not attend school regularly (Bradshaw & Waasdorp, 2009). In addition to these results, studies have shown that exposure to peer bullying is closely associated with substance use, physical health symptoms, increased aggression, and decreased self-esteem (Arcadepani et al., 2021; Fekkes et al., 2006; Menesini & Salmivalli, 2017).

Bully individuals may display an impaired ability to share the emotional states of others. Empathy is generally characterized as the ability to understand and share the emotional state of another (Cohen & Strayer, 1996). Empathy can be evaluated in two different dimensions: feeling the emotions of others (emotional empathy) and understanding (cognitive empathy). Previous research has provided substantial evidence that bullies have significantly lower levels of empathy than their non-bullying peers (Jolliffe & Farrington, 2011; Zych et al., 2019). Indeed, the results of previous studies have shown that higher levels of empathy contribute to

the ability to establish healthier relationships with parents and peers (Smith & Rose, 2011; Van Lissa et al., 2016).

On the other hand, tolerance can be defined as a functional communication process that includes mutual understanding and people approach each other with respect (Reardon, 2000). Tolerance as an important personal value in relationships with peers in school environments can be effective in preventing bullying behaviors. Bullying individuals may show their power to others and try to control them, and this may seem amusing to them. In addition, since they have less impulse control, they get angry quickly in the face of any problem and have a low tolerance (Olweus, 1993). Gini (2006) stated that aggressive behaviors are less common in groups with a high tolerance tendency. Overall, the evidence shows that negative perceptions of self-indulgence encourage victimization of violence (Shirley & Cornell, 2012; Storer et al., 2017). The aim of this study is to examine the relationship between empathic tendency, tolerance, and peer bullying in adolescents.

Method

The study, examining the relationships between peer bullying, empathic tendency, and tolerance. In this context, the relational survey model was used in the research. Relational screening is a method that aims to determine the relationships between at least two or more variables and the effect levels of these variables on each other (Fraenkel & Wallen, 2012). In this study, the participants consisted of 372 students studying in the 9th, 10th, 11th, and 12th grades. Ethics committee approval was first obtained to collect the research data (Atatürk University Educational Sciences Ethics Committee Unit, 02/12/2022 dated 13/19). The scales were applied face-to-face by the first researcher in schools. Permission has been requested from the school administration and the parents of the students for the applications. During the application phase of the scales, the first researcher entered the classrooms and informed the students about the purpose of the study. It was stated that participation in the study was voluntary and no personal evaluation would be made. In the study, t-test analysis was performed for independent samples to determine the differentiation status of adolescents' bullying tendency levels according to their genders. Relationships between empathic tendencies, tolerance, and bullying tendencies of adolescents were determined by Pearson correlation analysis. SPSS 22.00 program was used for these analyses.

Discussion and Conclusion

The findings of this study showed that there is a significant negative correlation between the empathy tendencies of adolescents and their peer bullying levels. Accordingly, empathy can play an important role in reducing the likelihood of bullying behaviors. This result is largely consistent with previous research findings (Graf et al., 2019; You et al., 2015). For example, Lovett and Sheffield (2007) found a negative significant relationship between emotional empathy and aggressive or criminal behavior in children and adolescents. Graf et al. (2019) suggested that empathy is a protective factor against traditional cyberbullying.

Another result of this study revealed that there is a negative significant relationship between the tolerance levels of adolescents and their peer bullying. Previous findings support the conclusion that individuals with low tolerance tendencies are more prone to peer bullying (García-Díaz et al., 2020; Potard et al., 2021). For example, Potard et al. (2021) stated that disappointment or negative life events do not lead to acts of interpersonal aggression thanks to tolerance. Studies show that individuals with low tolerance levels may experience more arousal in the face of stressful situations (Karami et al., 2020; Vujanovic et al., 2011).

Finally, in this study, it was determined that the peer bullying levels of male students were higher than that of female students. This finding is consistent with previous studies (Ledwell & King, 2015; Xie et al., 2022). Pontzer (2010) reported that a higher percentage of men than women engage in verbal and physical bullying. Kim et al. (2019) found that victimization in cyberbullying was positively associated with distress, guilt, substance use, and suicidal ideation, and these behaviors were more common in males. These results can be explained by cultural representations, values, and socio-economic differences (Stubbs-Richardson et al., 2018). Girls have fewer and closer friendships than boys, while boys have numerically more friends. As a result of this structure, girls may prefer indirect aggression over open, as they see direct violence as particularly hurtful (Underwood et al., 2001). Also, while girls tend to define themselves through their relationships with other people, boys define themselves in terms of power. Therefore, in peer relationships, men can often be more reactive to problems.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE KARAR VERMEYİ ERTELEME DAVRANIŞININ AKADEMİK BAŞARI VE SÜREKLİ KAYGI AÇISINDAN İNCELENMESİ

An Examination of Decisional Procrastination in University Students in
terms of Academic Success and Trait Anxiety

Sena GÜLTEKİN

Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü
senagultekin1@stu.aydin.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-5105-7320>

Zafer GÜNEY

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği
Bölümü

zaferguney@topkapi.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-1974-4264>

Cite As/Atıf: Gültekin, S., & Güney, Z.(2023). Üniversite öğrencilerinde karar vermeyi erteleme davranışının akademik başarı ve sürekli kaygı açısından incelenmesi. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 243-270.

<https://doi.org/10.31463/aicusbed.1264107>

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Geliş Tarihi-Received Date :	06.06.2023
Kabul Tarihi-Accepted Date :	21.08.2023
Sorumlu Yazar- Corresponding Author:	Sena GÜLTEKİN
Sayfa Aralığı-Page Range:	243-270
Doi Numarası-Doi Number:	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.1264107

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate®

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE KARAR VERMEYİ ERTELEME DAVRANIŞININ AKADEMİK BAŞARI VE SÜREKLİ KAYGI AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

An Examination of Decisional Procrastination in University Students in terms of
Academic Success and Trait Anxiety

Sena GÜLTEKİN
Zafer GÜNEY

Öz

Günlük hayat içerisinde çoğu kişinin yaşamlarının her döneminde yapmaları gereken işlerini ve sorumluluklarını erteledikleri gözlemlenmektedir. Bireylerin erteleme davranışı göstermelerinin pek çok nedeni bulunmakla birlikte erteleme davranışındaki en temel nedenin, bireyin yeteri kadar zamanını iyi kullanabilme yeteneğine sahip olmadığı görülmektedir. Kişilerin erteleme davranışı arttıkça akademik başarıları düşmekte ve kaygı düzeyleri artmaktadır. Bu çalışmanın amacı, hazırlık sınıfı dâhil üniversite öğrencileri ile lisansüstü öğrenim gören bireylerin karar vermeyi erteleme (KVE) davranışlarının akademik başarı ve sürekli kaygı açısından incelenmesidir. Araştırma sürecinde çalışma grubu; İstanbul, Ankara ve Mersinde bulunan vakıf ve devlet üniversitelerinde öğrenim gören yaşları 18 ile 48 arasında olan 171'i kadın 29'u erkek toplam 200 üniversite öğrencisinden oluşturmaktadır. Araştırma verileri; Mann (1982) önderliğinde şekillendirilen ve Balkıs tarafından Türkçeye uyarlanan “Karar Vermeyi Erteleme Eğilimi Ölçeği”, Öner ile Le Compte tarafından Türkçeye uyarlanan “Sürekli Kaygı Ölçeği” ve demografik bilgi formu aracılığıyla toplanmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda karar vermeyi erteleme davranışı ile sürekli kaygı arasında orta seviyede pozitif, anlamlı bir ilişki bulunmuş olup, akademik başarıları ile anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmüştür. Cinsiyetler arasında ise karar vermeyi erteleme davranışlarının hem akademik olarak sergiledikleri başarı hem de sürekli kaygıları bakımından anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte yaş, sınıf düzeyi ve sosyoekonomik düzey değişkenleri ile KVE davranışları arasında da anlamlı bir ilişkinin varlığı bulunmamaktadır. Genel not ortalaması ve karar vermeyi erteleme davranışı arasında anlamlı korelasyon bulunmuştur. Tukey analiz sonuçlarına göre ise akademik ortalaması 2.01-3.00 ve 3.01-4.00 arasındaki üniversite öğrencilerinin karar vermeyi erteleme davranışı arasında anlamlı korelasyon bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akademik başarı, erteleme davranışı, sürekli kaygı, kronik erteleme, durumsal erteleme.

¹ Bu çalışma 18-20 Mayıs 2023 tarihleri arasında yapılan TURKCESS 2023 kongresinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

Abstract

During ordinary daily life, it is observed that most people postpone their responsibilities and duties, which they have to do in every chapter of their life time. There are many reasons of postponing behaviour, however the main fundamental reason is that individual person does not have ability to use his/her time appropriately and efficiently. As much as this postponing behaviour increases, their academic success decreases, along with increasing anxiety. The aim of this study is to investigate postponing behavior of university students in terms of academic success rates and continuous anxiety levels. At the time of study, total 200 student-participants are selected from universities of Istanbul, Ankara and Mersin aged between 18-48 years, 29 male and 171 female volunteers. The research data were collected through the "Trait Anxiety Scale", which was shaped by Mann (1982) and adapted into Turkish by Balkis, the "Trait Anxiety Scale" adapted into Turkish by Öner and Le Compte, and the demographic information form. As a result of the study, a moderately positive and significant relationship was found between the behavior of procrastinating decision making and trait anxiety, and it was found that there was no significant relationship with academic achievement. It was observed that there was no significant difference between the genders in terms of their academic success and trait anxiety. However, there is no significant relationship between the variables of age, class level and socioeconomic level and SCI behaviors. A significant correlation was found between GPA and procrastination behavior. According to the results of Tukey's analysis, a significant correlation was found between the academic average of 2.01-3.00 and 3.01-4.00 university students' procrastination behavior.

Keywords: Academic success, procrastination behaviour, trait anxiety, chronic procrastination, situational procrastination.

Giriş

Kişilerin büyük bir bölümünün yaşamlarının hemen hemen her döneminde yerine getirmeleri gereken görevleri veya sorumlulukları erteledikleri ve çoğu zaman ertelemeye devam ettikleri görülmektedir (Çetin ve Ceyhan, 2018, s. 461). Bununla birlikte aynı zamanda erteleme davranışının pek çok kişide görüldüğünü gösteren çalışmalar vardır (Balkis, 2006, s. 1). Öğrencilerin kendilerine verilen ödevleri veya sınavlarına çalışmayı ertelemeleri, çalışan insanların yaptıkları işleri ertelemeleri genel olarak erteleme davranışlarına örnek verilebilir (Akdamar ve Kızılkaya, 2022, s. 213). Bu erteleme davranışının sonucunda da bireyler büyük bir problem yaşamaktadırlar. Erteleme davranışı gösteren kişiler daha sonra yapmaları gereken işler için çok fazla enerji sarf etmekte ve o ertelenen işi bitirebilmek için daha fazla zaman harcamaktadırlar (Yazıcı ve Bekaroğlu, 2012, s. 171). Knaus (1998)'a göre bunun sonucunda da bireyler kendilerini depresif, umutsuz ve öfkeli hissetmekte, hayal kırıklığı yaşamaktadırlar. Kişiler her ne kadar işlerini zamanında yapma konusunu sürekli kendilerine

hatırlatmış olsalar bile farkında olmadan kendilerini tekrar bir erteleme eğilimi içerisinde bulurlar (Burka ve Yuen, 1983). Alanyazın incelendiğinde kişilerin cinsiyetleri ile karar vermeyi erteleme davranışları arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalara rastlanılmıştır. Washington (2004) ve Dolye ve Paludi (1998)'nin yapmış oldukları araştırmalarda erteleme davranışı üzerinde cinsiyetin anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu araştırmada kadınların erkeklere göre daha fazla erteleme davranışı gösterdikleri ifade edilmiştir. Ancak Balkıs (2006)'ın ve Senecal vd., (1995)'in yapmış oldukları araştırmalarda ise erkeklerin kadınlardan daha fazla erteleme davranışı içerisinde buldukları görülmektedir. Bununla birlikte Solomon ve Rothblum (1984, s. 507) yapmış oldukları çalışmada ise erteleme davranışının cinsiyete göre anlamlı olarak değişmediğini ifade etmişlerdir. Yine aynı şekilde Ferrari (1992, s. 79)'nin yapmış olduğu çalışmada da erteleme davranışı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kişilerin sosyoekonomik durumları ile karar vermeyi erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada düşük sosyoekonomik durumda olan bireylerin daha fazla erteleme davranışı gösterdikleri ifade edilmiştir (Roberts vd., 2007). Benzer şekilde Chow (2011, s. 236)'un yaptığı çalışmada da düşük sosyoekonomik düzeye sahip olan bireylerin erteleme davranışını daha fazla yaptıkları gösterilmiştir. Ancak Lu vd., (2022, s. 1) yaptıkları çalışmada erteleme davranışı ile sosyoekonomik durum arasında anlamlı bir ilişki bulunamadığını ifade etmişlerdir. Kişilerin sınıf düzeyleri ile erteleme davranışları arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada erteleme davranışı üzerinde sınıf düzeyinin anlamlı bir etkisinin bulunmadığı görülmektedir (Ay vd., 2019, s. 124). Diğer bir yandan Ekşi ve Dilmaç (2010, s. 441) tarafından yapılmış bir çalışmada ise sınıf düzeyi ile erteleme davranışı arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Özellikle 2. sınıf ve 4. sınıf öğrencilerinin daha fazla erteleme davranışı gösterdiklerini ifade etmektedirler.

Erteleme davranışı ve erteleme eğilimi kişilerarası ilişkilerde, eğitim alanındaki projelerin, işlerin yapılmasında, dinî eğitim alanında vb. gibi farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple literatürde bu kavramlarla ilgili farklı tanımlar yer almaktadır (Demir, 2017, s. 749). Erteleme, yaşamın hemen hemen her alanında görülen genel bir davranıştır (Ekşi ve Dilmaç, 2010, s. 434). Genel olarak erteleme kişinin yapmayı planladığı herhangi bir işi zamanında yapamayıp sonraya bırakması, karar vermeyi ve yerine getirmesi gereken sorumlulukları aksatması yani şuanda yapılması gereken bir işin ertelenmesidir (Ferne vd., 2017, s. 136-149). Bununla birlikte

erteleme, yerine getirilmesi gereken bir işi yapmaya başlamayı ve sonlandırmayı mantıklı bir gerekçe içerisinde geciktirmek olarak tanımlanmaktadır (Ferrari, 1993, s. 265). Erteleme davranışı kişinin kendisini içsel olarak rahatsız hissedene kadar yapması gereken işleri sonraya bırakması olarak da tanımlanabilir (Solomon ve Rothblum, 1984, s. 503). İşleri zamanında yapmayarak sona bırakma davranışının kendini suçlu hissetme, utanç duyma, anksiyete seviyesinin artması, kişinin kendi öz yeterliliğini düşük olarak görmesi ve başarısızlık gibi olumsuz sonuçları olmakla birlikte erteleme davranışının kısa süre de olsa kişinin rahatlamasına yardımcı olması şeklinde olumlu bir sonucu da vardır (Akbat ve Gizir, 2010, s. 61). Kişiler ertelemenin olumsuz sonuçlarına rağmen planladıkları herhangi bir aktiviteyi isteyerek ertelemektedirler (Rebetz vd., 2016, s. 286). Yapılan çalışmalar ertelemenin sadece bir davranış olmadığını bilişsel ve duygusal fonksiyonları da içinde barındıran karmaşık bir süreç ortaya çıkardığını ifade etmektedir (Ferrari vd., 1995, s. 34). Erteleme eğilimi ise yerine getirilmesi gereken görevleri aksatma, zamanında kararlar verememe ile kendini gösteren bir benlik özelliği şeklinde ifade edilmektedir (Milgram vd., 1998, s. 297-298). Erteleme eğilimi ile ilgili pek çok farklı tanım yapılmakla birlikte bütün çalışmalarda gösterilen ortak tanım; bireyin potansiyelini ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen bir eğilim olmasıdır (Balkıs, 2006, s. 2).

Kuramsal Açıdan KVE Eğilimi

KVE (karar vermeyi erteleme) eğiliminin kapsamı geniş olmakla beraber kuramsal açıdan genel olarak literatürde dört farklı şekilde ele alınmaktadır. Bunlar; 1) Davranışçı kuram, 2) Psikoanalitik yaklaşım, 3)Psikodinamik yaklaşım, 4) Bilişsel/Davranışçı yaklaşımdır (Khojazada, 2019, s. 31).

Davranışçı kuramlar öğrenme kuramları olarak da bilinmektedir (Balkıs, 2006, s. 16). Davranışçı kuram, yapılması gereken bir görev zor olduğunda kişilerin bu görevi yerine getirmek istememeleri ve bunun sonucunda kişilerin erteleme davranışı gösterme olasılıklarının arttığını ifade etmektedir (Ferrari vd., 1995, s. 26). Bununla birlikte aynı zamanda davranışçı kuram erteleme eğilimini ödül-ceza ve pekiştirme sistemleriyle de açıklamaktadır. Doğru bir pekiştirme yöntemi kullanılmadığında erteleme davranışının sıklığı artmaktadır (Balkıs, 2006, s. 17).

Psikoanalitik yaklaşım açısından erteleme eğilimine bakıldığında Freud'un açıklamaları ön plana çıkmaktadır. Freud erteleme eğilimini kaygı

üzerinden açıklamaktadır (Balkıs, 2006, s. 19). Freud (1926)'a göre kişi kaygıdan kurtulmak için benlik bütünlüğünü korumak adına bastırma, yansıtma, yer değiştirme ve akla uygunlaştırma savunma mekanizmalarını kullanmaktadır. Bu savunma mekanizmaları ile kişi başarısız olduğu durumlara yönelik kendisine kabul edilebilir açıklamalar yaparak erteleme davranışı göstermektedir (Farran, 2004).

Psikodinamik yaklaşım açısından ise erteleme eğilimi, kişinin ailesine karşı hissettiği olumsuz duygularla karakterize edilen altta yatan psikik süreçlerle oluşan sorunlu bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda psikodinamik yaklaşıma göre erteleme davranışı gösteren kişilerin çocukluk yıllarından kalan bilinçdışı çözemedikleri bir sorunları mevcuttur (Balkıs, 2006, s. 21).

Bilişsel/Davranışçı yaklaşım çerçevesinde erteleme davranışıyla ilgili ilk açıklama Ellis ve Knaus tarafından yapılmıştır (Khojazada, 2019, s. 31). Knaus (1998)' a göre kişinin sürekli olarak kendini eleştirmesi, herhangi bir görevi yerine getirmek için gerekli beceriye sahip olmadığını düşünmesi ve kişinin gerçekle ilişkili olmayan korkuları erteleme davranışının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Genel olarak bilişsel/davranışçı yaklaşım “değerli olduğumu diğer insanlara gösterebilmek için her işte en iyisini ortaya koymalıyım” şeklinde rasyonel olmayan bir inançla erteleme davranışını açıklamaktadır (Ellis ve Knaus, 1977).

Erteleme Davranışının Türleri

Literatür incelendiğinde erteleme davranışının kronik (süreğen) erteleme ve durumsal erteleme olarak iki farklı küme şeklinde toplandığı görülmektedir (Baltacı, 2017, s. 58). Kronik (süreğen) erteleme, kişinin hayatının farklı alanlarında yapması gereken işleri sona bırakması veya bir işe başlamayı ertelemesi ve bu durumu sürekli olarak yapması şeklinde ifade edilmektedir (Ferrari vd., 2005, s. 459). Durumsal erteleme ise kişinin hayatının yalnızca belli bir alanında yapması gereken işleri sona bırakması veya bir işe başlamayı ertelemesi ve bu erteleme durumunu her gün yaptığı bir davranış hâline getirmesi olarak tanımlanmaktadır (Ferrari vd., 2005, s. 459).

Yapılan çalışmalar erteleme davranışının bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğeleri içinde barındıran geniş bir kavram olduğundan bahsetmektedir (Ferrari, 1991, s. 455; Solomon ve Rothblum, 1984, s. 504). Erteleme davranışının bilişsel bileşeni, kişinin sergilemiş olduğu davranışı ile asıl amacı arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkmasıdır (Başpınar, 2020, s.

1197-1219). Kişinin kendisine verilen sorumluluğu yerine getirme kararı alması ancak yapması gereken işe bir türlü başlayamaması erteleme davranışının bilişsel bileşenine örnek olarak gösterilmektedir (Ferrari, 1994, s. 673; Lay, 1986, s. 476). Kişinin yapması gereken işleri ertelemesi sonucunda duygusal olarak kendisini kötü hissetmesi ile karakterize edilen boyut ise erteleme davranışının duyuşsal bileşenidir. Kişiler planladıkları işleri ertelediklerini anladıklarında telaşlanma, genel anksiyete, suçluluk ve kendini yeterli hissetmeme (Burka ve Yuen, 1983) duygusal durumlarında karmaşıklık (Sirois ve Tosti, 2012, s. 238) gibi pek çok negatif duygu içerisinde olmaktadır. Erteleme davranışının davranışsal bileşeni ise kişinin belirli bir zamanda yerine getirmesi gereken görevleri tamamlamak yerine dikkatini başka alanlara yönlendirerek işlerini geciktirme davranışı içerisinde olması ile karakterize edilmektedir (Aydoğan, 2008). Ertelemenin davranışsal bileşeninin davranışın ne kadar sıklıkla ertelendiği ve kişinin çalışma prensipleri ile ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Kandemir, 2010).

Erteleme Davranışının Nedenleri

Literatürde erteleme davranışının nedenleri konusunda çok detaylı araştırmalar yer almaktadır (McCown vd., 1987, s. 781-782; Ferrari, 1992, s. 76; Solomon ve Rothblum, 1984, s. 503). Bu çalışmalar incelendiğinde KVE davranışlarının temel nedeninin, kişinin zamanını iyi kullanma becerisinin yeteri kadar iyi olmadığı görülmektedir (Koç, 2022, s. 16). Yeteri kadar sorumluluk sahibi olamamak ve dikkati odaklamakta zorluk yaşamak erteleme davranışının nedenleri arasında yer almaktadır. Erteleme davranışının bir diğer nedeni ise kişinin mükemmeliyetçi kişilik yapısına sahip olması, yaptığı her işte başarılı olmak istemesi ancak kendisini başarısız olarak görmesidir (Balkıs, 2006, s. 16). Başpınar (2020, s. 1197-1219)'a göre erteleme, kişilerin yapmaları gereken işlerden kaçınmak için sosyal mecralara fazla vakit ayırmaları sebebiyle gerçekleşmektedir.

Alan yazın incelendiğinde geniş bir kapsama sahip olan erteleme davranışının beş farklı şekilde ele alındığı görülmüştür. Bunlar; 1. Genel, 2.Akademik, 3. Karar vermenin ertelenmesi, 4. Nevrotik, 5. Kompulsif erteleme davranışlarıdır. İfade edilen bu türler içerisinde ilk iki tanesi sorumluluktan kaçınmayla, üç tanesi ise karar vermekten kaçınmayla ilgilidir. Erteleme davranışının bu beş farklı şekli de kişide içsel bir huzursuzluk ortaya çıkarmakta ve sosyal ilişkilerini negatif bir şekilde etkilemektedir (Balkıs, 2006, s. 2).

Genel erteleme davranışı, zamanı iyi kullanma becerisine yeterince sahip olamamaktan kaynaklı günlük yapılması gereken işleri yapmakta zorluk yaşama olarak tanımlanmaktadır (Balkıs, 2006, s. 10). Akademik erteleme davranışı, yapılması gereken akademik işlerin (sınavlara çalışmak, ödev yapmak, proje teslimi) zamanında yapılmayarak ötelenmesi şeklinde ifade edilmektedir (Solomon ve Rothblum, 1984, s. 503-504). KVE davranışı, farklı konular hakkında doğru kararlar alma konusunda becerinin eksik olması şeklinde ifade edilmektedir (Effert ve Ferrari, 1989, s. 152). Nevrotik erteleme davranışı, günlük yaşam içerisinde herhangi bir konu hakkında karar alırken bu kararları erteleme eğilimi göstermek şeklinde dile getirilmektedir (Ellis ve Knaus, 1977). Kompulsif açıdan bakıldığında ise bireyin herhangi bir konuda alması gereken bir karar olduğunda bu kararını başka bir zamana erteleme davranışı olarak tanımlanmaktadır (Ferrari, 1991, s. 455-458).

Alan yazına bakıldığında eğitim gören kişilerin diğer konulara kıyasla belirli konuları sıklıkla erteledikleri görülmektedir (Balkıs, 2006, s. 3). Örneğin Green (1982, s. 636) tarafından yapılmış olan bir çalışmada öğrencilerin ödev tesliminde spesifik bir tarih söz konusu olduğunda ödevlerini yapmayı daha az erteledikleri ancak teslim tarihinin net olmadığı durumlarda ise ödevlerini yapmayı daha fazla erteledikleri görülmektedir. Solomon ve Rothblum (1984, s. 503-504) tarafından yapılmış olan bir çalışmada ise üniversite öğrencilerinin sınava çalışma davranışlarını daha az erteledikleri ancak yazılı bir ödev hazırlarken bu sorumluluğu yerine getirmeyi daha fazla erteledikleri görülmektedir. Bununla birlikte Ferrari vd., (1995, s. 40) tarafından yapılmış olan bir çalışmada ise üniversite öğrencilerinin yapılması gereken bir ödev zor olduğunda daha fazla erteleme davranışı gösterdikleri, ancak ödev kolay olduğunda erteleme davranışını daha az gösterdikleri görülmüştür.

Erteleme Davranışı İle İlişkili Psikiyatrik Bulgular

Erteleme davranışının birtakım psikiyatrik bulgularla ilişkisi olduğunu gösteren çeşitli araştırmalar vardır (Ferrari vd., 1995, s. 1). Yapılan çalışmalar erteleme davranışı ile depresif duygu durum, mükemmeliyetçilik, mantıkdışı düşünceler, sorumluluktan kaçma ve kendine zarar verme arasında pozitif ilişkiler olduğunu göstermektedir (Ferrari vd., 1995, s. 138). Ayrıca erteleme davranışı arttıkça kişinin benlik saygısı ve kendini kontrol etme davranışının da aynı oranda azaldığını gösteren çalışmalar da mevcuttur. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinde yapılan çalışmalar,

akademik erteleme davranışı arttıkça kaygı seviyesinin de aynı oranda arttığını göstermektedir (Beswick vd., 1988, s. 208; Senecal vd., 1995, s. 608; Solomon ve Rothblum, 1984, s. 503). Öğrencilerin özellikle çok fazla uğraşacakları ve anksiyete ortaya çıkartabilecek işleri sıklıkla erteledikleri, çok fazla çaba göstermeyecekleri işlerde ise daha az erteleme davranışı gösterdikleri görülmüştür (Kağan, 2009, s. 118). Bu açıdan bakıldığında erteleme davranışının nedenleri içerisinde kaygı olduğu görülmektedir (Scher ve Osterman, 2002, s. 386; Aydoğan, 2008, s. 24).

Erteleme Davranışı ve Sürekli Kaygı

Kişilerin en temel duygularından biri de kaygıdır. Herhangi bir tehlikeyle karşı karşıya kalınması durumunda kişilerin hayatta kalmalarına yardımcı olabilecek bir mekanizma olarak tanımlanabilir (Kartopu, 2012, s. 150-151). Kaygı ile ilgili yapılan farklı araştırmalar durumluk ve sürekli olarak iki şekilde kaygıya işaret etmektedir. Durumluk kaygılar, riskli bir durum karşısında organizmada bu duruma bağlı olarak geçici kaygı ortaya çıkması durumudur (Kaya ve Varol, 2004, s. 34). Stres düzeyinin fazla olduğu ortamlarda durumluk kaygı seviyesi artmakta, stresin ortadan kalkması ile birlikte durumluk kaygı seviyesi düşmektedir (Kartopu, 2012, s. 150-151). Sürekli kaygı ise herhangi bir dış nedene bağlı olmaksızın bireyin kendi içinden gelen ve her an tetikte olması gerektiği hissini veren bir kaygı türüdür (Kaya ve Varol, 2004, s. 34). Kişinin erteleme davranışı arttıkça aynı oranda kaygı düzeyi de artar ya da erteleme davranışı azaldıkça aynı oranda kaygı düzeyi de azalır. Kişi kendisini kaygılandıran işleri ertelediğinde kaygı yerini farklı bir duyguya bırakır. Ancak erteleme davranışı kısa bir süreliğine kaygıyı ortadan kaldırabilir (Kağan, 2009, s. 118).

Erteleme Davranışı ve Akademik Başarı

Akademik başarı, öğrencinin eğitim hayatı boyunca derslerinden başarılı olmak için gösterdiği çabalarını yansıtan ve derslerinden aldığı notların aritmetik ortalamasıdır (Akhun, 1980, s. 326). Yapılan çalışmalar erteleme davranışı arttıkça akademik başarı düzeyinin aynı oranda azaldığını ya da erteleme davranışı azaldıkça akademik başarı düzeyinin aynı oranda arttığını ifade etmektedir (Fritzsche vd., 2003, s. 1552; Tice ve Baumeister, 1997, s. 454-455). Bununla birlikte akademik başarıyı etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Benlik saygısı, bireyin kendisini akademik olarak yeterli hissetmesi, kişinin bir konuyu stratejik şekilde öğrenmeye çalışması ve daha üst düzeyde bir zihinsel farkındalığa sahip olmak akademik başarıyı

olumlu yönde etkilerken kişinin erteleme eğilimi içerisinde olması, anksiyete, depresyon, başarıya ulaşmak için kişinin çok fazla çaba sarf etmemesi, kişinin öz yeterliliğinin düşük olması ve yeterince motive olamamak akademik başarıyı olumsuz yönde etkilemektedir. (Balkıs ve Duru, 2010, s. 161; Heatherton ve Polivy, 1991; Saddler ve Buley, 1999; Haycock vd., 1998; Senecal vd., 1995; Ghaleb vd., 2015; Diseth, 2011).

Alanyazın incelendiğinde Çakıcı (2003, s. 123) tarafından yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerinin lise öğrencilerine göre daha fazla erteleme davranışı içerisinde buldukları ifade edilmiştir. Diğer bir yandan Balkıs (2006, s. 51) tarafından yapılan bir çalışmada ise erteleme davranışının sadece öğrenciler arasında görüldüğü, aynı zamanda yetişkin bireyler arasında da görüldüğü dile getirilmiştir. Özellikle öğretmen adaylarının sıklıkla erteleme eğilimi içerisinde oldukları ifade edilmiştir. Bununla birlikte Demir (2017, s. 747) tarafından yapılan bir çalışmada erteleme davranışının akademik, kişilerarası ilişkiler, din eğitimi ve ekonomi gibi pek çok alanda görüldüğü ifade edilmektedir. Bu bağlamda erteleme davranışının pek çok kişide ve yaşamın hemen hemen her alanında görülen geniş kapsamlı bir kavram olduğu görülmektedir. Erteleme davranışının sebepleri arasında bazı kişilik özelliklerine sahip olmak, motivasyon kaybı yaşamak, zamanı iyi bir şekilde planlayamamak gibi faktörler yer almakta ve bu sebeplerden dolayı da erteleme davranışının sıklığı artmaktadır. Erteleme davranışı sıklığı arttıkça kişilerin bu duruma paralel olarak kaygıları da artmaktadır. Bir diğer taraftan bakıldığında ise erteleme davranışının sıklığı arttıkça akademik başarının düştüğü görülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada üniversitede öğrenim hayatına devam eden öğrencilerde karar vermeyi erteleme davranışları ile cinsiyet, yaş, sosyoekonomik durum, akademik başarı, sınıf düzeyi ve sürekli kaygı düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık olup olmadığını ortaya koymak amaçlanmış olup bu amaca yönelik olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Üniversite öğrencilerinin KVE davranışlarının, sürekli kaygı seviyeleriyle başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Üniversite öğrencilerinin KVE davranışlarıyla, kaygı ve başarı seviyeleri arasında cinsiyetleri bakımından fark var mıdır?

3. Üniversite öğrencilerinin KVE davranışlarıyla yaş, sosyoekonomik durum, sınıf düzeyi ve genel not ortalamaları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Yukarıda yer alan amaç doğrultusunda araştırmada karşılaştırmaya yönelik ilişkisel bir tarama modeli uygulanmıştır. Bu model, var olan bir durum üzerinde herhangi bir değişiklik yapmadan aynı şekilde tanımlamaya çalışan bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmanın özünü oluşturan olay, birey ya da nesne aynı şekilde aktarılmaya çalışılır (Karasar, 2002).

Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini; İstanbul, Ankara ve Mersinde bulunan vakıf ve devlet üniversitelerinde öğrenim gören yaşları 18 ile 48 arasında olan 171'i kadın, 29'u erkek toplamda 200 üniversite öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerine yönelik demografik bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken		N	%
Cinsiyet	Kadın	171	85,5
	Erkek	29	14,5
Yaş	18-25	179	89,5
	26-40	20	10
	41-48	1	0,5
Medeni Durum	Evli	6	3,0
	Bekâr	194	97,0
Sosyoekonomik Durum	Düşük	20	10,0
	Orta	162	81,0
	Yüksek	18	9,0
Sınıf Düzeyi	Üniversite		
	Hazırlık	5	2,5
	1. Sınıf	38	19,0
	2. Sınıf	34	17,0
	3. Sınıf	39	19,5
	4. Sınıf	51	25,5

	Yüksek Lisans	27	13,5
	Doktora	6	3,0
Genel Not Ortalaması	1.00-2.00	10	5,0
	2.01-3.00	55	27,5
	3.01-4.00	135	67,5

Ölçme Araçları

Verilerin toplanması amacıyla 1982 yılında Mann'ın geliştirdiği Karar Vermeyi Erteleme Ölçeği ile beraber 1972 yılında Spielberger vd. tarafından oluşturulan Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Bununla birlikte araştırma grubuna yönelik demografik bilgilere ulaşmak amacıyla kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda katılımcılara yaş, cinsiyet, medeni durum, sosyoekonomik durum, sınıf düzeyi ve genel not ortalaması gibi sosyo-demografik değişkenlere yönelik sorular sorulmuştur.

Mann Karar Vermeyi Erteleme Ölçeği: KVE ölçeği 1982 yılında Mann tarafından geliştirilmiştir. Türkçe'ye Balkıs (2006) aracılığıyla uyarlaması yapılmıştır. Ölçeğin Çatışmayla Başa Çıkma Davranış Ölçeği'nin bir alt kısmında yer aldığı bilinmektedir. Ölçeğin orijinal çalışmasında iç tutarlılık katsayısı .73 olarak bulunmuştur. Türkçe'ye uyarlanmasındaki iç tutarlılığı ise .80 olarak hesaplanmıştır. Likert (5'li) tipi ölçek 5 maddedir. Ölçek 1 (Tamamıyla Yanlış) ile 5 (Tamamıyla Doğru) arasında değişen cevap seçeneğine sahiptir (Balkıs, 2006, s. 124). Karar Vermeyi Erteleme Ölçeği'nin Cronbach's Alpha değeri 0.81'dir. Bu değer 0.80 ve üzeri olması kullanılan testin güvenilirlik seviyesinin iyi olduğunu göstermektedir (Uğurlu, 2018, s. 124).

Sürekli Kaygı Ölçeği: Sürekli Kaygı Ölçme aracı 1983 yılında Öner ve Le Compte tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan envantere toplam iki bölüm yer almaktadır. Sürekli Kaygı Ölçeğinin .83 ile .87 arasında bir güvenilirlik katsayısına sahip olduğu ifade edilmiştir. Bireyin kendisini nasıl bir duygu durum içerisinde hissetmesi gerektiğini ifade eden ölçek Kuder-Richardson 20 formülünün genel hâle getirilmiş bir formudur. Güvenirlik katsayıları sonucunda bu ölçeğin yüksek iç tutarlılığa sahip olduğu görülmektedir. Sürekli Kaygı Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanan formunun güvenilirlik katsayıları ise .34 ile .72 arasında bulunmuştur (Ekşi ve Dilmaç, 2010, s. 438). Sürekli Kaygı Ölçeği'nin Cronbach's Alpha değeri 0.89'dur. Bu değer 0.80 ve üzeri

olması kullanılan testin güvenilir olduğunu göstermektedir (Uğurlu, 2018, s. 124).

Verilerin Toplanması

Ölçme araçları ile ilgili veriler, İstanbul Aydın Üniversitesi Eğt. Bil. Etik kurulundan 27.04.2022 tarihli ve 2022-3 sayı numarasıyla izin alındıktan sonra araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden üniversite öğrencilerine Google form üzerinden ulaştırılmıştır. Anket formları katılımcılar tarafından doldurulmuştur. Veriler SPSS 26.0 versiyonu üzerinden girildikten sonra verilerin normallik testleri yapılmıştır. Değişkenlerin normal dağıldığı görüldükten sonra analiz kısmına geçilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada katılımcıların tespitinde seçkisiz örnekleme yöntemi uygulanmıştır ve örneklem sayısı 200'dür. Verilerin analizinde Pearson korelasyon analizi, anova ve t testinden yararlanılmıştır. Bununla birlikte genel not ortalamaları arasında nasıl bir farklılık olduğunu tespit edebilmek amacıyla Tukey analizi yapılmıştır.

Bulgular

KVE davranışı, akademik başarı ve sürekli kaygıya yönelik Pearson korelasyon analizi Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Karar Vermeyi Erteleme Davranışı İle Akademik Başarı ve Sürekli Kaygıya İlişkin Pearson Korelasyon Analizi

Değişkenler	Ort	SS.	1	2	3
1.Karar Vermeyi Erteleme	2,73	0,86	1		
2.Akademik Başarı (GNO)	2,63	0,58	-.113	1	
3.Sürekli Kaygı	2,43	0,49	.526**	-.015	1

** Korelasyonlar 0.01 düzeyinde anlamlıdır.

Katılımcıların Karar Vermeyi Erteleme Ölçeği ($X = 2.73$, $SS = .86$), Sürekli Kaygı Ölçeği ($X = 2.43$, $SS = .49$) ve Akademik Başarı(GNO) ($X = 2.63$, $SS = .58$) skorları arasındaki korelasyon Pearson Korelasyon analizi aracılığıyla ölçülmüştür. Sonuçlar ele alındığında katılımcıların KVE puanlarıyla sürekli kaygı puanı aralarında orta seviyede, anlamlı ve pozitif korelasyon bulunduğu görülmektedir ($r(200) = .526$, $p < .001$). Katılımcıların karar vermeyi erteleme ölçeğinden aldıkları puanlar ve akademik başarı değişkeni arasında anlamlı korelasyon bulunamamıştır

($r(200) = -.113$). Bununla birlikte sürekli kaygılarıyla başarıları açısından bakıldığında da aralarında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir ($r(200) = -.015$).

Araştırmada üniversite öğrencilerinin karar vermeyi erteleme davranışlarının, akademik başarılarının ve sürekli kaygı ölçeğinden alınan puanların cinsiyet açısından bir fark yaratıp yaratmadığını anlayabilmek için Bağımsız Örneklem t-Testi uygulanmıştır ve sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Karar Vermeyi Erteleme, Sürekli Kaygı Ölçek Puanlarının ve Akademik Başarı Puanlarının Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	n	\bar{x}	SS	t	p
Karar Vermeyi Erteleme	Kadın	171	2,73	.86	-,100	.92
	Erkek	29	2,74	.86	-,100	
Akademik Başarı	Kadın	171	2,65	.54	1,785	.15
	Erkek	29	2,45	.73	1,446	
Sürekli Kaygı	Kadın	171	2,45	.49	1,744	.08
	Erkek	29	2,28	.49	1,733	
Toplam	Kadın	171	49,09	9.80	1,744	.08
	Erkek	29	45,66	9.89	1,733	

Tablo 3 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin karar vermeyi erteleme ölçeğinden aldıkları toplam puanların cinsiyet açısından anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir ($t[198]=-.100$; $p > .05$). Üniversite öğrencilerinin akademik başarı toplam puanlarının cinsiyet açısından anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir ($t[198]=1.446$; $p > .05$). Üniversite öğrencilerinin sürekli kaygı ölçeğinden aldıkları toplam puanların cinsiyet açısından anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir ($t[198]= 1.744$; $p > .05$).

Yaş değişkeni ile karar vermeyi erteleme davranışı skorlarını karşılaştırmak için tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır ve sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Karar Vermeyi Erteleme Davranışı Ölçme Aracı Puanları-Yaş Anova Sonuçları

Yaş	sd	Ort.	F	p
18-25	4,19	13,83		
26-40	5,02	12,45	2.534	.08
41-48	.	6,00		

Toplam	4,31	13,65
---------------	------	-------

Bulgular 18-25 yaş, 26-40 yaş ve 41-48 yaş gruplarında olan üniversite öğrencileri arasında karar vermeyi erteleme davranışı açısından anlamlı farklılık olmadığını göstermektedir ($p>.05$).

Sınıf düzeyi değişkeni ile karar vermeyi erteleme davranışı skorlarını karşılaştırmak için tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır ve sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Karar Vermeyi Erteleme Davranışı Ölçek Puanları-Sınıf Düzeyi Anova Sonucu

Sınıf Düzeyi	sd	Ort.	F	p
Üniversite Hazırlık	1,192	3,00		
1. Sınıf	.764	2,79	1.504	.179
2. Sınıf	.842	2,59		
3. Sınıf	.876	2,78		
4. Sınıf	.797	2,90		
Yüksek Lisans	.994	2,53		
Doktora	.924	2,03		
Toplam	4,315	13,65		

Bulgular yukarıdaki tabloda yer alan bütün sınıf düzeylerinde olan üniversite öğrencileri arasında karar vermeyi erteleme davranışı açısından anlamlı bir farklılık yaratmadığını göstermiştir ($F=1.50$, $p>.05$).

Sosyoekonomik durum değişkeni ile karar vermeyi erteleme davranışı skorlarını karşılaştırmak için tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır ve sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Karar Vermeyi Erteleme Davranışı Ölçeği Puanları-Sosyoekonomik Düzey Anova Sonuçları

Sosyoekonomik Durum	sd	Ort.	F	p
Düşük	2,91	14,55		
Orta	4,45	13,76	2.422	.09
Yüksek	3,86	11,67		
Toplam	4,31	13,65		

Bulgular düşük, orta ve yüksek düzeyde sosyoekonomik duruma sahip olan üniversite öğrencileri arasında karar vermeyi erteleme davranışı açısından anlamlı farklılık yaratmadığını göstermiştir ($p>.05$).

Genel not ortalaması değişkeni ile karar vermeyi erteleme davranışı skorlarını karşılaştırmak için tek yönlü ANOVA testi yapılmıştır ve sonuçları Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7. Karar Vermeyi Erteleme Davranışı Ölçek Puanları-Genel Not Ortalaması Anova Sonuçları

Genel Not Ortalaması	sd	Ort.	F	p
1.00-2.00	3,95	13,10		
2.01-3.00	4,17	14,87	3.112	.04*
3.01-4.00	4,32	13,19		
Toplam	4,31	13,65		

*p < .05

Bulgular 1.00-2.00, 2.01-3.00 ve 3.01-4.00 genel not ortalamasına sahip olan üniversite öğrencileri arasında karar vermeyi erteleme davranışı açısından anlamlı bir farklılık yarattığını göstermiştir (F= 3.11, p<.05). Yapılan Tukey analiz sonucuna göre, farkın 2.01-3.00 (\bar{x} = 2.97, SS =.834) ve 3.01-4.00 (\bar{x} = 2.64, SS =.866) genel not ortalamasına sahip üniversite öğrencileri arasında (p = .039) olduğu görülmüştür.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma üniversite öğrencilerinin KVE davranışlarının akademik açıdan başarıları ve sürekli kaygıları ile aralarındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda karar vermeyi erteleme davranışı arttıkça sürekli kaygı seviyesinin de arttığı, karar vermeyi erteleme davranışı azaldıkça sürekli kaygı seviyesinin de azaldığı görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde eğitim gören kişilerin yapmaları gereken işleri ve sorumlulukları ertelemelerinin sürekli kaygı hâli içerisinde olma durumu ile ilişkili olduğu görülmektedir (Ekşi ve Dilmaç, 2010, s. 446). Ayrıca yapılan çalışmalar erteleme davranışına neden olan faktörler içerisinde kaygının önemli bir yer edindiğini ifade etmektedir (Ferrari vd., 1995, s.138). Kaygı, erteleme davranışına neden olan faktörler içerisinde yer almakla birlikte aynı zamanda kaygının erteleme davranışının sonucunda da ortaya çıktığı gözlemlenmiştir (Ferrari vd., 1995, s. 139). Literatürde yer alan farklı bir araştırma ise kaygı ve erteleme davranışı değişkenlerinin anlamlı pozitif korelasyona sahip olduklarını ifade etmektedir (Solomon ve Rothblum, 1984, s. 505). Üniversite öğrencilerinin erteleme davranışı içerisinde bulunmalarının sürekli kaygı hâlinde kaynaklandığını gösteren

çeşitli çalışmalar vardır. Öğrenciler kaygılı olduklarında daha fazla erteleme davranışı göstermektedirler (Ekşi ve Dilmaç, 2010, s. 446). Bu çalışmaların yanı sıra kaygının erteleme eğilimini belirlemediğini gösteren çalışmalarda mevcuttur (Kağan, 2009, s. 118). Genel olarak literatür incelendiğinde sürekli kaygı ve erteleme davranışı değişkenlerinin anlamlı ve pozitif bir korelasyona sahip olduğu görülmektedir. Bu bulgu yukarıda yapılan analiz sonuçlarını da destekler niteliktedir.

Araştırma sonucunda gözlemlenen başka bir bulguya bakıldığında akademik başarı ve KVE davranışı aralarında anlamlı bir korelasyon bulunmamaktadır. Yapılan bazı çalışmalar akademik başarı ve erteleme davranışı arasında negatif bir korelasyon olduğunu göstermektedir (Balkıs, 2015, s. 101). Daha fazla erteleme davranışı gösteren öğrencilerin kısa bir zaman içerisinde ve baskı altında sorumluluklarını yerine getirmeye eğilimli oldukları ifade edilmektedir (Jackson vd., 2001, s. 310-320). Kısa bir zaman içerisinde yapılması gereken işleri bitirmeye çalışmak kişinin daha fazla stres yaşamasına sebep olmakta ve bu stresinde kişinin akademik başarısını olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Tice ve Baumeister, 1997, s. 454-455).

Araştırma sonucunda gözlemlenen bir diğer bulguya bakıldığında kadınlar ve erkekler arasında karar vermeyi erteleme davranışı, akademik başarı ve sürekli kaygı açısından anlamlı farklılığın bulunmadığı görülmektedir. Alanyazın incelendiğinde bu bulgumuzu destekler nitelikte bazı çalışmalara rastlanılmıştır. Bu çalışmalarda erkeklerin ve kadınların erteleme davranışları arasında anlamlı bir farklılığın bulunmadığı rapor edilmektedir (Ekşi ve Dilmaç, 2010, s. 447). Bir diğer yandan yapılan bazı çalışmalarda ise kız öğrencilere kıyasla erkek öğrencilerin erteleme davranışını sıklıkla yaptıkları sonucu dile getirilmektedir. Kız öğrencilere oranla erkek öğrencilerin erteleme davranışını sıklıkla yapıyor olmasının sebebi ise çocukluk yıllarından itibaren kazanılan alışkanlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ebeveynlerin özellikle kız çocukları üzerinde görevlerin üstesinden gelebilme açısından sıklıkla etkili oluyor olmaları erkek çocukların sorumluluk sahibi olamamalarına dolayısıyla daha fazla erteleme davranışı gösteriyor olmalarına yol açmaktadır. Ayrıca yine benzer bir çalışmada erkek öğrencilerin kaygı seviyelerinin kız öğrencilerin kaygı seviyelerine göre çok daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır (Aydoğan ve Özbay, 2012, s. 7).

Bu araştırmada yaş ile KVE davranışının aralarında da anlamlı bir fark bulunamamıştır. Literatürde yer alan bazı çalışmalarda ise erteleme

eğilimi ve yaş arasında anlamlı ilişki bulunan çalışmalar bulunmaktadır (Yazıcı ve Bekaroğlu, 2012, s. 178). Örneğin Gülebağlan (2003, s. 27) kişilerin yaşları arttıkça daha az erteleme davranışı gösterdiklerini belirtmektedir. Bunun nedeni ise yaşla birlikte daha fazla bilgi öğrenilmesi sonucunda erteleme davranışının daha az yapılmasıdır (Steel, 2007, s. 71). Benzer şekilde Aydoğan ve Özbay (2012, s. 4) yapmış oldukları bir çalışmada bireylerin yaşları arttıkça erteleme davranışını daha az gösterdiklerini, yaşları azaldıkça da erteleme davranışını daha fazla gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak Yayı ve Düşmez (2016, s. 95) yaş arttıkça daha fazla erteleme davranışı gösterildiğini ifade etmektedirler. Diğer bir yandan Aydemir (2018, s. 1036) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise 21 ile 30 yaş arasındaki kişilerin daha fazla erteleme davranışı gösterdikleri ve 30 yaşından sonra ise gittikçe daha az erteleme davranışı içerisinde bulunduğu ifade edilmektedir. Araştırmanın diğer bir sonucu ise KVE davranışının sınıf düzeyleri ile değişmemesidir. Alanyazın incelendiğinde yapılan bazı çalışmalarda akademik erteleme davranışı ile öğrencilerin sınıfları aralarında anlamlı fark bulunmuştur (Çelikkaleli ve Akbay, 2013, s. 246). Örneğin Ekşi ve Dilmaç (2010, s. 441) yaptıkları bir çalışmada özellikle 2.sınıf ve 4.sınıf üniversite öğrencilerinin karar vermeyi erteleme davranışlarının farklı sınıflarda olan üniversite öğrencilerine göre oldukça fazla olduğunu ifade etmektedirler. Doğan vd., (2014, s. 1) tarafından yapılan bir çalışmada ise öğrencilerin sınıf düzeyleri arttıkça daha fazla erteleme davranışı gösterdikleri görülmektedir. Çelikkaleli ve Akbay (2013, s. 237) yapmış oldukları çalışmada üniversite 4. sınıf öğrencilerinin, 2. ve 3. sınıf öğrencilerine göre erteleme davranışını daha az gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Ancak Yıldırım (2015, s. 45) tarafından yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerinin sınıf düzeyleri ile erteleme davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı görülmektedir. Benzer şekilde Kutlu vd., (2015, s. 1318) yapmış oldukları çalışmada erteleme davranışı ile sınıf düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda yapılan bu çalışmalar araştırma bulgumuzu destekler niteliktedir. Araştırmada üniversite öğrencilerinin KVE davranışlarıyla sosyoekonomik durumları arasında da ilişki bulunamamıştır. Lu vd., (2022, s. 1) yaptıkları çalışmada sosyoekonomik açıdan bakıldığında erteleme davranışları ile aralarında ilişki bulunamadığını ifade etmektedirler. Araştırmadaki bir diğer bulgu ise üniversite öğrencilerinin akademik başarıları ve karar vermeyi erteleme davranışları arasında anlamlı düzeyde farklılık bulunmuştur. Bulunan farkın da 2.01-3.00 ile 3.01-4.00 genel not ortalaması olan

üniversite öğrencileri arasında olduğu görülmüştür. Literatürde yapılan bazı çalışmalar araştırma bulgumuzu destekler niteliktedir. Bu çalışmalarda karar vermeyi erteleme davranışı ve genel not ortalaması arasında anlamlı düzeyde korelasyon bulunmuştur (Westgate vd., 2016, s. 9). Örneğin Çakıcı (2003, s. 40) yaptığı bir çalışmada sıklıkla erteleme davranışı gösteren öğrencilerin not ortalamalarının, erteleme davranışı göstermeyen öğrencilere göre daha düşük olduğunu dile getirmektedir. Bunun yanı sıra yapılan başka bir çalışmada ise erteleme davranışı, not ortalaması 2.00'ın altında olan gruplarda farklılık gösterirken, not ortalaması 2.01-3.00 ve 3.01-4.00 arasında olan gruplarda anlamlı bir fark görülmemiştir (Akdamar ve Kızılkaya, 2022, s. 218).

Araştırmaya katılan kadın katılımcıların sayısının erkek katılımcı sayısına oranla daha fazla olması bu araştırmanın bir sınırlılığıdır. Bununla birlikte bir diğer sınırlılık ise bu araştırmanın sadece İstanbul, Ankara ve Mersin'de bulunan vakıf ve devlet üniversitelerinde öğrenim gören yaşları 18 ile 48 arasında değişen 200 üniversite öğrencisi ile yapılmasıdır. Diğer bir sınırlılık ise araştırmaya katılan üniversite öğrencileri arasında yüksek lisans ve doktora düzeyinde olan öğrenci sayısının az olmasıdır. Bu araştırmaya katılan kadın/erkek katılımcı sayısı ve yüksek lisans ve doktora düzeyinde olan öğrenci sayısı arttırılırsa ve bu araştırma farklı bölgelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerine uygulanırsa araştırma sonuçlarının genellenabilirliği arttırılabilir ve bu şekilde karar vermeyi erteleme, sürekli kaygı ve akademik başarı arasındaki ilişkinin yordanmasına katkıda bulunulabilir. Ayrıca çalışmaya öğrencilerin kişilik özellikleri, benlik saygıları, toplumsal cinsiyet rolleri, erken dönem uyum bozucu şemaları, başarı amaçları gibi davranışlarını ölçen ölçeklere de yer verilmesi hâlinde araştırmada yer alan üç değişken arasındaki doğrudan ya da dolaylı ilişki daha kolay ortaya konulabilir.

Araştırmanın Etik Yönü

Yapılan çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Çalışmanın etik kurul onayı İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Etik Kurulunun 27.04.2022 tarih, 2022/03 sayılı karar yazısı ile alınmıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarların makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduğunu beyan ederiz.

Kaynakça

- Akbar, S. E., & Gizir, C. A. (2010). Cinsiyete göre üniversite öğrencilerinde akademik erteleme davranışı: Akademik güdülenme, akademik özyeterlik ve akademik yüklenme stillerinin rolü. *Mersin University Journal of the Faculty of Education*, 6(1), 60-78. Doi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/mersinefd/issue/17373/181419>
- Akdamar, E., & Kızılkaya, Y. M. (2022). Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme eğilimleri ile umutsuzluk seviyeleri ve akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi: İki devlet üniversitesi üzerinde bir araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 212-221. Doi: <https://doi.org/10.33437/ksusbd.844605>
- Akhun, İ. (1980). Akademik başarının kestirilmesi: Çoklu regresyon yaklaşımının uygulanmasına ilişkin bir araştırma. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 9(1), 325-334. Doi: https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000447
- Ay, Ş., Arslan, F. Z., Adıgüzel, İ., & Çoban, K. (2019). Lise öğrencilerinin akademik öz-yeterlik algısı ve akademik erteleme davranışı arasındaki ilişki. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 116-126. Doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dusbed/issue/47156/513873>
- Aydemir, S. (2018). Çalışanlarda erteleme davranışı (işyeri prokrastinasyonu) gelişiminde zaman tuzaklarının etkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 1031-1040. Doi: <https://doi.org/10.18506/anemon.411753>
- Aydoğan, D. (2008). *Akademik erteleme davranışının benlik saygısı, durumluluk kaygı, ve öz-yeterlik ile açıklanabilirliği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Aydoğan, D., & Özbay, Y. (2012). Akademik erteleme davranışının benlik saygısı, durumluluk kaygı, öz-yeterlilik açısından açıklanabilirliğinin incelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 2(3), 1-9. Doi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/pegegog/issue/22588/241267>
- Balkıs, M. (2006). *Öğretmen adaylarının davranışlarındaki erteleme eğiliminin, düşünme ve karar verme tarzları ile ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Balkıs, M. (2015). Erteleme eğilimi, akademik başarı ve akademik doyum ilişkisinde akılcı inançların farklılaştırıcı rolü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(48), 87-107. Doi: https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001354
- Balkıs, M., & Duru, E. (2010). Akademik erteleme eğilimi akademik başarı ilişkisinde genel ve performans benlik saygısının rolü. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 159-170. Doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauefd/issue/11116/132938>
- Baltacı, A. (2017). Erteleme davranışı eğilimi ve beş faktörlü kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler: Okul yöneticileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi(UGEAD)*, 3(1), 56-80. Doi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/intjces/issue/30950/310776>
- Başpınar, N. Ö. (2020). Üniversite öğrencilerinin genel erteleme davranışları ile akademik erteleme davranışları arasındaki ilişki. *Turkish Studies*, 15(2), 1197-1219. Doi: <http://doi.org/10.29228/TurkishStudies.41436>
- Beswick, G., Rothblum, E. D., & Mann, L. (1988). Psychological antecedents of student procrastination. *Australian Psychologist*, 23(2), 207-217. Doi: 10.1080/00050068808255605
- Burka, J. B., & Yuen, L. M. (1983). *Procrastination: Why you do it, what to do about it*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Chow, H. P. H. (2011). Procrastination among undergraduate students: Effects of emotional intelligence, school life, self-evaluation, and self-efficacy. *Alberta Journal of Educational Research*, 57(2), 234-240. Doi: <https://doi.org/10.11575/ajer.v57i2.55479>
- Çakıcı, D. Ç. (2003). *Lise ve üniversite öğrencilerinde genel erteleme ve akademik erteleme davranışının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Çelikkaleli, Ö., & Akbay, S. E. (2013). Üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışı, genel yetkinlik inancı ve sorumluluklarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(2), 237-254. Doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59471/854610>
- Çetin, N., & Ceyhan, E. (2018). Lise öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının sürekli kaygı, akılcı olmayan inanç, öz düzenleme ve akademik başarı ile ilişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 460-479. Doi: 10.16986/HUJE.2017028261
- Demir, Ö. (2017). Erteleme eğilimi ve baş etme yolları araştırmaları bulgularının dinî erteleme açısından yorumlanması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(24), 747-780. Doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/befdergi/issue/33599/350151>
- Diseth, A. (2011). Self-efficacy, goal orientations and learning strategies as mediators between preceding and subsequent academic achievement. *Learning and Individual Differences*, 21(2), 191-195. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/j.lindif.2011.01.003>
- Doğan, T., Kürüm, A., & Kazak, M. (2014). Kişilik özelliklerinin erteleme davranışını yordayıcılığı. *Başkent University Journal of Education*, 1(1), 1-8.
- Dolye, J. A., & Paludi, M. A. (1998). *Sex and gender: The human experience*. Boston: McGraw Hill.
- Effert, B. R., & Ferrari, J. R. (1989). Decisional procrastination: Examining personality correlates. *Journal of Social Behavior and Personality*, 4(1), 151-161.
- Ekşi, H., & Dilmaç, B. (2010). Üniversite öğrencilerinin genel erteleme, karar vermeyi erteleme ve akademik erteleme düzeylerinin sürekli kaygı açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 433-450. Doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uefad/issue/16692/173492>
- Ellis, A., & Knaus, W. J. (1977). *Overcoming procrastination*. New York: Signet Books.
- Farran, B. (2004). *Predictors of academic procrastination in college students*. Unpublished doctoral dissertation. Fordham University, ABD.

- Fernie, B. A., Bharucha, Z., Nikcevic, A. V., Marino, C., & Spada, M. M. (2017). The unintentional procrastination scale. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behaviour Therapy*, 35(2), 136-149. Doi: <https://doi.org/10.1007/s10942-016-0247-x>
- Ferrari, J. R. (1991). Compulsive procrastination: Some self-reported characteristics. *Psychological Reports*, 68(2), 455-458. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.2466/PRO.68.2.455-458>
- Ferrari, J. R. (1992). Procrastinators and perfect behavior: An exploratory factor analysis of self-presentation, self-awareness and self-handicapping components. *Journal of Research in Personality*, 26(1), 75-84. Doi: [http://dx.doi.org/10.1016/0092-6566\(92\)90060-H](http://dx.doi.org/10.1016/0092-6566(92)90060-H)
- Ferrari, J. R. (1993). Procrastination and impulsiveness: Two sides of a coin? In *The impulsive client: Theory, research, and treatment* (265-276). Washington, DC, US: American Psychological Association. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/10500-014>
- Ferrari, J. R. (1994). Dysfunctional procrastination and its relationship with self-esteem, interpersonal dependency, and self-defeating behaviors. *Personality and Individual Differences*, 17(5), 673-679. Doi: [https://doi.org/10.1016/0191-8869\(94\)90140-6](https://doi.org/10.1016/0191-8869(94)90140-6)
- Ferrari, J. R., Johnson, J. L., & McCown, W. G. (1995). Procrastination research. In *Procrastination and Task Avoidance* (1-265). Boston, MA: Springer. Doi: <http://dx.doi.org/10.1007/978-1-4899-0227-6>
- Ferrari, J. R., O'Callagan, J., & Newbegin, I. (2005). Prevalence of procrastination in the United States, United Kingdom, and Australia: Arousal and avoidance delays among adults. *The American Journal of Psychology*, 7(1), 1-6. Doi: 10.1177/0022022107302314
- Fritzsche, B. A., Young, B. R., & Hickson, K. C. (2003). Individual differences in academic procrastination tendency and writing success. *Personality and Individual Differences*, 35, 1549-1557. Doi: [http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869\(02\)00369-0](http://dx.doi.org/10.1016/S0191-8869(02)00369-0)
- Ghaleb, A. B., Ghaith, S., & Akour, M. (2015). Self-efficacy, achievement goals, and metacognition as predictors of academic motivation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 191, 2068-2073. Doi: <https://doi.org/10.1016/J.SBSPRO.2015.04.345>
- Green, L. (1982). Minority students' self-control of procrastination. *Journal of Counseling Psychology*, 29(6), 636-644. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-0167.29.6.636>

- Gülebağlan, C. (2003). *Öğretmenlerin işleri son ana erteleme eğilimlerinin, mesleki yeterlilik alguları, mesleki deneyimleri ve branşları bakımından karşılaştırılmasına yönelik bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Haycock, L. A., McCarthy, P., & Skay, C. L. (1998). Procrastination in college students: The role of self-efficacy and anxiety. *Journal of Counseling & Development*, 76(3), 317-324. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/j.1556-6676.1998.tb02548.x>
- Heatherton, T. F., & Polivy, J. (1991). Development and validation of a scale for measuring state self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(6), 895-910. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.60.6.895>
- Jackson, T., Weiss, E.K., Lundquist, J.L., & Hooper, D. (2001). The impact of hope, procrastination and social activity on academic performance of Midwestern college students. *Education*, 124(2), 310-320. Doi: 140829067
- Kağan, M. (2009). Üniversite öğrencilerinde akademik erteleme davranışını açıklayan değişkenlerin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 113-128. Doi: https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001179
- Kandemir, M. (2010). *Akademik erteleme davranışını açıklayıcı bir model*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kartopu, S. (2012). Lise öğrenci ve öğretmenlerinin durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 147-170. Doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatilahiyat/issue/68642/1077975>
- Kaya, M., & Varol, K. (2004). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin durumluk-sürekli kaygı düzeyleri ve kaygı nedenleri (Samsun örneği). *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, 31-63. Doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuifd/issue/20300/215487>
- Khojazada, N. (2019). *Genç yetişkin işsizlerde belirsizliğe tahammülsüzlük, kaygı ve erteleme davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Knaus, W. J. (1998). *Do it now? Break procrastination habit* (2. editon). New York: Jojn Wiley & Sons.
- Koç, H. D. (2022). *Üniversite öğrencilerinin teknoloji bağımlılıklarının akademik erteleme davranışları üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kutlu, N., Gökdere, M., & Çakır, R. (2015). Öğretmen adaylarının akademik erteleme davranışı ile öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarının karşılaştırmalı incelemesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(3), 1311-1330.
- Lay, C. H. (1986). At last, my research article on procrastination. *Journal of Research in Personality*, 20(4), 474-495. Doi: [https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/0092-6566\(86\)90127-3](https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/0092-6566(86)90127-3)
- Lu, D., He, Y., & Tan, Yu. (2022). Gender, socioeconomic status, cultural differences, education, family size and procrastination. *Frontiers in Psychology*, 12, 1-15. Doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.719425>
- McCown, W., Petzel, T., & Rupert, P. (1987). An experimental study of some hypothesized behaviors and personality variables of college student procrastinators. *Personality and Individual Differences*, 8(6), 781-786. Doi: [https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/0191-8869\(87\)90130-9](https://psycnet.apa.org/doi/10.1016/0191-8869(87)90130-9)
- Milgram, N., Mey-Tal, G., & Levison, Y. (1998). Procrastination, generalized or specific, in college students and their parents. *Personality and Individual Differences*, 25(2), 297-316. Doi: [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(98\)00044-0](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(98)00044-0)
- Rebetez, M. M. L., Barsics, C., Rochat, L. D'Argembeau, A., & Van der Linden, M. (2016). Procrastination, consideration of future consequences, and episodic future thinking. *Consciousness and Cognition*, 42, 286-292. Doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.concog.2016.04.003>
- Roberts, B. W., Kuncel, N. R., Shiner, R., Caspi, A., & Goldberg, L. R. (2007). The power of personality: The comparative validity of personality traits, socioeconomic status, and cognitive ability for predicting important life outcomes. *Perspectives on Psychological Science*, 2(4), 313-345. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1111/j.1745-6916.2007.00047.x>

- Saddler, C. D., & Buley, J. (1999). Predictors of academic procrastination in college students. *Psychological Reports*, 84(2), 686-688. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.2466/PR0.84.2.686-688>
- Scher, J.S., & Osterman, N.M. (2002). Procrastination, conscientiousness, anxiety and goals: exploring the measurement and correlates of procrastination among school- aged children. *Psychology in the Schools*, 39(4), 385-398. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1002/pits.10045>
- Senécal, C., Koestner, R., & Vallerand, R. J. (1995). Self-regulation and academic procrastination. *Journal of Social Psychology*, 135(1), 607-619. Doi: [10.1080/00224545.1995.9712234](https://doi.org/10.1080/00224545.1995.9712234)
- Sirois, F. M., & Tosti, N. (2012). Lost in the moment? An investigation of procrastination, mindfulness, and well-being. *Journal of Rational-Emotive and Cognitive-Behavior Therapy*, 30, 237-248. Doi: <https://dx.doi.org/10.1007/s10942-012-0151-y>
- Solomon, L. J., & Rothblum, E. D. (1984). Academic procrastination: Frequency and cognitive-behavioral correlates. *Journal of Counseling Psychology*, 31(4), 503-509. Doi: [http://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.31.4.503](https://dx.doi.org/10.1037/0022-0167.31.4.503)
- Steel, P. (2007). The Nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychological Bulletin*, 133(1), 65-94. Doi: <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0033-2909.133.1.65>
- Tice, D. M., & Baumeister, R. F. (1997). Longitudinal study of procrastination, performance, stress, and health: The costs and benefits of dawdling. *Psychological Science*, 8(6), 454-458. Doi: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1997.tb00460.x>
- Uğurlu, S. N. (2018). *Sosyal psikolojide tutumlar ve tutum değişimi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Washington, J. A. (2004). *The relationship between procrastination and depression among graduate and professional students across academic programs: Implications for counseling*. Unpublished Doctoral Dissertation, Texas Southern University, USA
- Westgate, E. C., Wormington, S. V., Oleson, K.C., & Lindgren, K. P. (2016). Productive procrastination: Academic procrastination style predicts academic and alcohol outcomes. *Journal of Applied Social Psychology*, 47(3), 124-135. Doi: <https://doi.org/10.1111/jasp.12417>

- Yaycı, L., & Düşmez, İ. (2016). Adölesanların akademik erteleme davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(10), 80-101.
- Yazıcı, H., & Bekaroğlu, B. (2012). Örgün eğitim kurumlarında görev yapan müdürlerin erteleme davranışlarının okul yönetimine etkisi. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 169-180. Doi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/befdergi/issue/23147/247262>
- Yıldırım, S. (2015). *Üniversite öğrencilerinin akademik başarı, akademik erteleme, kopya çekme ve devamsızlık durumlarının yordayıcısı olarak sosyal bağlılık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.

An Examination of Decisional Procrastination in University Students in terms of Academic Success and Trait Anxiety

Extended Abstract

In daily life, it is observed that individuals from almost every segment of society tend to postpone tasks or responsibilities they need to do. Students procrastinate academic tasks such as studying or doing homework, while those actively working in professional life also tend to delay tasks assigned to them. Procrastination behavior, which has a broad scope, is generally observed in five different ways: general procrastination, academic procrastination, decisional procrastination, neurotic procrastination, and compulsive procrastination. General procrastination is the postponement of daily tasks due to a lack of effective time management skills. Academic procrastination is delaying academic tasks to a later time. Decisional procrastination is having difficulty making the right decision on a matter. Neurotic procrastination is the postponement of decisions in daily life. Compulsive procrastination is the act of postponing a decision about a topic to another time. In addition to these five classifications, procrastination behavior is also categorized as chronic procrastination and situational procrastination. Chronic procrastination involves consistently delaying tasks in different areas of life or delaying the start of a task, while situational procrastination involves delaying specific tasks in life and making this procrastination a daily behavior. Alongside these classifications, studies in the literature indicate that procrastination behavior is a comprehensive concept encompassing cognitive, emotional, and behavioral elements. The cognitive component of procrastination behavior arises from a discrepancy between a person's exhibited behavior and the actual goal. The emotional component, characterized by the individual feeling bad emotionally for delaying tasks, represents the affective dimension of procrastination behavior. The behavioral component of procrastination behavior is characterized by the individual directing their attention to other areas instead of completing tasks that need to be

done at a specific time. There are many factors underlying people's procrastination behavior, including a lack of efficient time management skills, insufficient sense of responsibility, difficulty in focusing attention on one point, and having a perfectionist personality. The theoretical perspective on decisional procrastination in the literature is examined under four main headings: behavioral theory, psychoanalytic approach, psychodynamic approach, and cognitive/behavioral approach. Behavioral theories explain procrastination behavior through reward-punishment and reinforcement systems. According to this theory, when a task is perceived as difficult, individuals may not want to perform it, increasing the likelihood of procrastination behavior. From a psychoanalytic perspective, Freud's explanations stand out in the tendency to procrastinate. Freud explains procrastination tendency with the concept of anxiety. According to him, individuals use defense mechanisms such as repression, reflection, displacement, and rationalization to protect their ego integrity and get rid of anxiety. With these defense mechanisms, individuals exhibit procrastination behavior by making acceptable explanations to themselves for situations where they fail. From a psychodynamic approach, procrastination behavior is defined by the underlying psychic processes characterized by negative feelings towards one's immediate environment. According to this definition, individuals who exhibit procrastination behavior have unresolved problems from childhood. In the cognitive/behavioral approach, procrastination behavior is explained by Ellis and Knaus. According to Knaus, the reasons for procrastination behavior include self-criticism, the belief that one does not have the ability to perform any task, and unreal fears not related to reality. As individuals exhibit more procrastination behavior, their academic achievement levels decrease, and anxiety levels increase. This study aims to reveal whether there is a significant difference in decisional procrastination behaviors of university students, including preparatory class students, and individuals studying at the graduate level, in terms of gender, age, socio-economic status, academic success, class level, and continuous anxiety levels. The following questions were addressed to achieve this goal: 1. Is there a significant relationship between university students' decisional procrastination behaviors, continuous anxiety levels, and success levels? 2. Is there a difference in university students' decisional procrastination behaviors, anxiety, and success levels in terms of gender? 3. Is there a significant difference in university students' decisional procrastination behaviors concerning age, socio-economic status, class level, and overall grade averages? In line with this aim, a relational survey model was applied in the research. The sample of the study consists of 200 university students, 171 females and 29 males, aged between 18 and 48, studying at foundation and state universities in Istanbul, Ankara, and Mersin. Research data were collected through the 'Decisional Procrastination Tendency Scale' shaped under the leadership of Mann (1982) and adapted to Turkish by Balkis, the 'Continuous Anxiety Scale' adapted to Turkish by Öner and Le Compte, and a demographic information form. Pearson correlation analysis, analysis of

variance (ANOVA), and t-test were used in the analysis of the data. In addition, Tukey analysis was performed to determine the difference in overall grade averages. As a result of the analyses, a moderate positive and significant relationship was found between decisional procrastination and continuous anxiety, but there was no significant relationship between academic success and procrastination behavior. Regarding gender, no significant difference was observed in decisional procrastination behaviors in terms of both academic success and continuous anxiety. Moreover, there was no significant relationship between decisional procrastination behaviors and variables such as age, class level, and socio-economic status. A significant correlation was found between overall grade average and decisional procrastination behavior. According to Tukey analysis results, a significant correlation was found between decisional procrastination behavior and university students with academic averages between 2.01-3.00 and 3.01-4.00.

AĞRI KENTİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE GELİŞEN REKREASYON ALANLARININ KENTSEL YAŞANABİLİRLİĞE KATKISI

The Contribution of Recreation Areas Developed in The City of Agri and
Its Close to Urban Livability

Faruk KAYA

Prof. Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü
fkkaya@agri.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9941-0031>

Sinan AKTAŞ

Doktora Öğrencisi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü
aktassinan.2112@agri.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-3060-584x>

Cite As/Atıf: Kaya, F., & Aktaş, S.(2023). Ağrı kenti ve yakın çevresinde gelişen rekreasyon alanlarının kentsel yaşanabilirliğe katkısı. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 271-300. <https://doi.org/10.31463/aicusbed.1310697>

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	06.06.2023
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	21.08.2023
Sorumlu Yazar- <i>Corresponding Author</i> :	Faruk KAYA
Sayfa Aralığı- <i>Page Range</i> :	271-300
Doi Numarası-Doi Number:	https://doi.org/10.31463/aicusbed.1310697

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

iThenticate

AĞRI KENTİ VE YAKIN ÇEVRESİNDE GELİŞEN REKREASYON ALANLARININ KENTSEL YAŞANABİLİRLİĞE KATKISI

The Contribution of Recreation Areas Developed in The City of Agri and Its Close to Urban Livability

*Faruk KAYA
Sinan AKTAŞ*

Öz

Ağrı kentinde son yıllarda ekonomik iyileşmeler ve yaşam tarzındaki değişimler beraberinde nüfus ve konut artışını tetikleyerek, kentin merkezden çevreye doğru genişlemesini, merkezi noktadaki bahçeli müstakil evlerin sıkışık binalara dönüştürülmesini ve özellikle batı tarafında nispeten planlı dikey mimarinin gelişimini ortaya çıkarmış ve böylece kentleşme olgusunu geliştirmiştir. Ancak kentin ekonomik yapısındaki payı giderek azalmasına rağmen hayvancılığın hâlâ önemini koruması, kentsel imaj ve fonksiyon açısından belirsizliklerin sürmesine neden olmuştur. Buna karşın son yıllarda sayısı artan ve çeşitlenen rekreasyon alanları kentin, kırsal görüntü ve işlevlerden giderek soyutlanmasına önemli katkı sağlamıştır. Ağır kış koşulları ve plansız yapılaşmanın ortaya çıkardığı olumsuzluklara rağmen akarsu ağının merkezinde yer alması, yakın çevresinde sıcak su kaynaklarının ve kaliteli kar örtüsünün varlığı vb. gibi doğal zenginlikler, kenti markalaştıracak geliştirilebilir rekreasyon potansiyelini de bünyesinde barındırmaktadır. Günümüzde mevcut ve yapım aşamasındaki projelerle birlikte, kentin rekreatif faaliyet alanları, ihtiyacı karşılayabilecek düzeydedir. Ancak bakım, işletim, onarım, estetik ve donanım konusunda eksiklikler söz konusudur. Bu çalışma da kentin daha yaşanılabilir olmasında, kentsel imaj ve cazibesinin güçlenmesinde rekreasyon alanlarının geliştirilmesine yönelik bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Coğrafya, Türkiye, Ağrı, kent, rekreasyon, turizm.

Abstract

In the city of Agri, economic improvements and changes in lifestyle in recent years have triggered population and housing increase, resulting in the expansion of the city towards the edges, the transformation of detached houses with gardens at the central point into cramped buildings, and the development of planned vertical architecture on the west side, thus improving the phenomenon of urbanization. However, although the share of animal husbandry in the economic structure of the city is gradually decreasing, it still maintains its importance, causing uncertainties in terms of urban image and function. On the other hand, recreational areas, which have increased and diversified in recent years, have made a significant contribution

to the abstraction of the city from rural image and functions. Despite the difficulties caused by the harsh winter conditions and unplanned construction of the city, its location at the center of the river network, the presence of hot water sources and high quality snow cover in its close vicinity, also includes developmental recreation opportunities that will brand the city. Today, with the existing and under construction projects, the recreational activity areas of the city are at a level to meet the needs. However, there are deficiencies in maintenance, operation, repair, aesthetics and equipment. This study emphasized the development of recreational areas in order to make the city more livable and to strengthen the image and attraction of the city.

Keywords: Geography, Turkey, Ağrı, City, Recreation, Tourism

Giriş

Sanayileşmenin artması ve hızla gelişen şehirleşme olgusu çeşitli sorunlar ortaya çıkarmıştır. Endüstriyel ve teknolojik gelişmeler plansız ve sağlıksız kentleşmeye, yoğun iş temposuna, günlük yaşamın tekdüzeliliğine ve kalabalıklaşmaya bağlı olarak ruhsal ve bedensel yıpranmalarda artışlara sebep olmuştur. Şehirlerde yoğunlaşma ayrıca kirlenmelere ve bitki ve hayvan yaşamlarının da yok olmasına kadar uzanan bir dizi çevresel sorunlara yol açmıştır. Bu tehlikeler karşısında doğa ve doğal kaynakların korunması ve insanların fiziksel ve ruhsal sağlığı için gerekli tedbirlerin alınması, insanın hareket ve dinlenme ihtiyaçlarının karşılanması zorunlu hâle gelmiştir. Bu bağlamda kent planlamalarında rekreasyon gereksinimini karşılayacak alanların varlığı önem kazanmıştır (Arni-Khairil, 2013'ten akt: Sağlık, 2014).

Rekreasyon, insanların manevi beklenti ve taleplerine karşılık gelen ve bireylerin gelişimine imkân tanıyan, serbest zamanlarda baskı ve zorlama olmaksızın, özgür bir şekilde gerçekleştirdiği faaliyetlerdir (Kraus, 1998). İnsanın varoluş (uyuma-yeme-içme vb.) ve çalışma (işe gidiş-geliş, çocuklar için okul, kadınlar için ev işleri vb.) gibi zorunlu faaliyetlerinin dışındaki bütün serbest zamanlarında yaptığı faaliyetler rekreasyon faaliyetleri olarak değerlendirilir (Özgüç, 2017). Ancak serbest zaman içinde yapılan her faaliyet rekreasyon değildir. Rekreasyonda ana amaç dinlenmek ve enerji toplamaktır (Güleç, 1989, s. 213-214). Bedensel ve ruhsal açıdan yenilenen, canlanmayı sağlayan mutluluk hazzı ve huzur veren aktiviteler rekreasyon olarak kabul edilmektedir (Edginton vd., 1999).

İnsanın sosyal bir varlık olarak toplum içinde yaşama eğiliminin olmasında vazgeçemeyeceği öncelikleri bulunmaktadır (Sofuoğlu, 2005, s. 1009). Bunun yanında insanın doğanın bir parçası olması sebebiyle de doğayla iç içe olma ihtiyacı söz konusudur. İnsanın hayattan memnun olma

seviyesi ve yaşam kalitesinin artması doğayla iç içe olma yeterliliğine bağlıdır (Düner, 2016). Ancak insanın aradığı çevre (doğal güzellik, temiz hava, temiz su, rahatlık, sessizlik, özgürlük vb.) ve yaşam koşulları arasında genellikle tam bir uyum yoktur (Koç, 1991). İnsanın yaşadığı kent koşulları betonlaşma, trafik, nüfus artışı, çöp, hava kirliliği, gürültü gibi sorunları barındırmaktadır (Karataş ve Kılıç, 2017). Bu sorunlar insanların yeşil alanlara duyarlılığını arttırdığından “yeşil şehir”, “sürdürülebilir şehir” ve “eko-şehir” kavramları ortaya çıkmıştır (Yanık, 2019). Yaşanabilir kent planlamasında rekreasyonel faaliyetlerin yeri ayrıca önem taşımaktadır (Ayataç, 2014). Yeşil alanlar, kent formunda doğal ya da yapay karakterli planlanan sosyal amaçlı kullanımı olan alanlardır (Uzun, 1990).

Ağrı kentinin son zamanlarda fiziksel görüntüsü ve kentsel işlevindeki gelişmeler kentleşme olgusunun giderek güçlendiğini göstermektedir. Kentin mevcut imajında kısmen bulunan kırsal görünüm giderek değişmektedir. Tarihî bir kent karakteri taşımayan yerleşme, modern yapılaşmaya uygun çevresel özellikleri barındırmaktadır. Fakat plansız gelişen kentin dış görüntüsünde ve yapısında sürekliliğin, bağlayıcılığın ve bütünlüğün olmadığı sağlıklı bir kent yerleşim formu mevcuttur. Bunun yanında kentin görünümünün belirgin bir açıklıkta olmayışı ve bölümlerinin kolaylıkla tanınmaması kentin anlaşılır bir kalıpta olmasını engellemekte ve her tarafına erişimi zorlaştırmaktadır.

Plansız kentleşme ile birlikte sosyokültürel donatıların ve faaliyet alanlarının yetersizliği gibi kentsel imajı zayıflatan olumsuzluklar, sermaye sahipleri ve eğitilmiş insanlardan oluşan nitelikli işgücünün göç etmelerine, dışardan gelen kamu görevlilerinin ise kenti itici bulmalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle insan sirkülasyonunun çok hızlı olduğu Ağrı’da, kentsel yaşanılabilirliği ve cazibeyi arttırmak için kentsel dönüşüm kapsamında planlı yapılaşmayla birlikte sürdürülebilir karakterdeki rekreasyon alanlarının sayısının ve niteliğinin artırılması gerekmektedir.

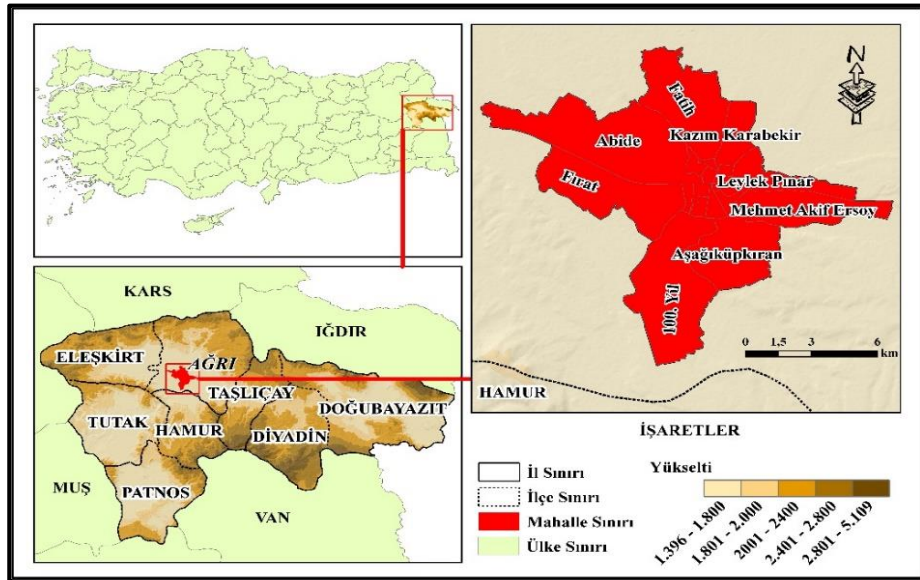
Amaç ve Yöntem

Bu makalede son yıllarda kentleşmenin arttığı Ağrı Kenti’nde ve doğal güzellikleri nispeten korunmuş yakın çevresinde bulunan rekreasyon alanlarının özelliklerini, dağılışı ve kentin yaşanabilirliğine, görünüm ve fonksiyonuna katkısı incelenmiştir. Kentin, günümüzde giderek değerli ve ulaşılmaz hâle gelen doğal unsurlarının rekreasyon açısından değerlendirilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur. Veriler elde edilirken kentin gelişim yönünü analiz etmek için geçmişe dayalı uydu

görüntülerinden faydalanılmıştır. Rekreasyon alanlarının kent içindeki yoğunluğunu belirlemek için CBS analizlerinden yoğunluk analizi (Kernel density) kullanılmıştır. Ayrıca kapsamlı gözlem ve arazi çalışması yapılmıştır. Tüm veriler nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi ile elde edilmiştir

Ağrı Kentinin Konumu

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü'nde yer alan Ağrı kenti yaklaşık 1630 m yükseltide ve ova tabanı üzerinde kurulmuş bir yerleşmedir. Türkiye'nin doğu sınırında bulunan Ağrı kenti konumu itibari ile Türkiye, İran, Azerbaycan ve Ermenistan'ın yakınlaştığı, uluslararası yol güzergâhı üzerinde stratejik bir noktada bulunmaktadır (Harita 1). Aynı zamanda tarihte Anadolu'ya geçiş kapısı olarak rol almıştır (Kaya, 2001).

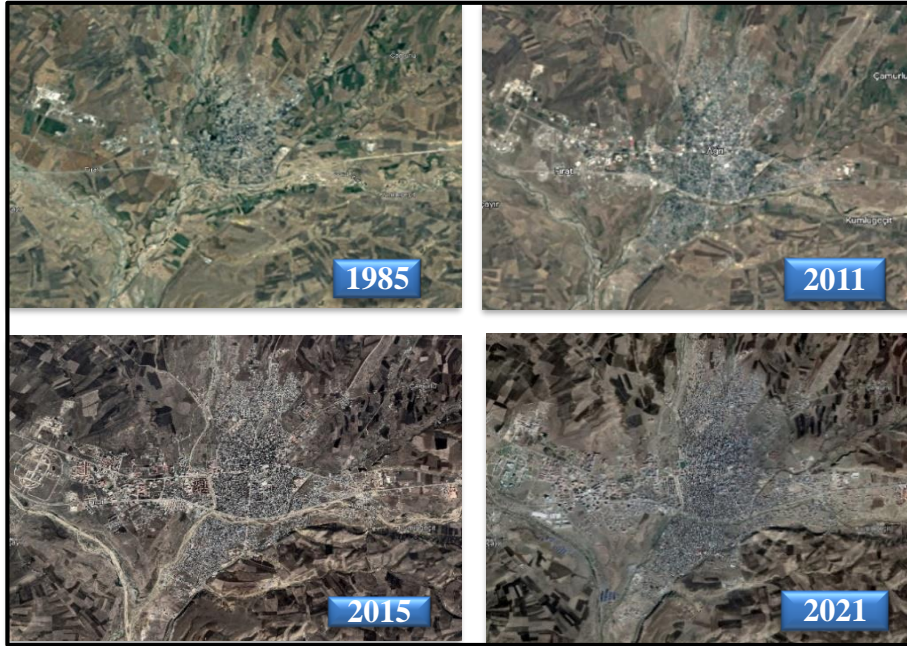
Harita 1: Ağrı Kentinin Lokasyon Haritası

Ağrı Kentinin Dokusu

Ağrı kentinin ilk imar planı 1964 yılında yapılmış ve 1981 yılında ise bu plan üzerinde güncellemeye gidilmiştir (Kaya, 2001). Ancak gerek ilk yapılan imar planının ve gerekse daha sonraki dönemlerde ihtiyaç hasıl oldukça güncellenen imar planlarının yeterince uygulanamaması, kent dokusunu oluşturan kamu binaları ve meskenler başta olmak üzere, ticari,

sosyal, sanayi, ulaşım, yeşil ve rekreasyon alanlarının düzensiz ve işlevlerine uygun olmayan bir şekilde yayılmasına neden olmuştur.

Kentin yatay olarak genişleme imkânı sunan düz bir ova tabanı üzerinde kurulu olması, toplu dokulu çekirdek yerleşmeleri oluşturan mahalleleri ortaya çıkarmıştır (Kaya, 2001). Fakat zamanla büyüyen mahalleler, kentin kabaca artı şeklini almasında etkili olan akarsu ve anayol hatları doğrultusunda gelişim göstermiştir. Murat Nehri ve kollarının uzanış istikametinde gelişim gösteren kent yerleşiminin ana eksenlerini, doğu - batı doğrultulu uzanış gösteren Erzurum Caddesi ve D-100 Karayolu ile kuzey - güney yönünde uzanış gösteren Kağızman Caddesi oluşturmaktadır. Özellikle Murat Nehri'nin kollarını oluşturan ve doğu-batı ile kuzey güney yönlü vadiler oluşturan akarsular kentin şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır (Harita, 2).

Harita 2: Ağrı Kentinin Gelişimini Gösteren Uydu Görüntüleri (1985-2021),(URL 3)

Kentin kenar mahalleleri, uzaklaşan bir alansal dağılım düzeni şeklinde yayılan geniş bahçeli konutlardan oluşmaktadır (Kaya, 2001). Bu kenar mahalleler seyrek demografik yapının ve çarpık kentleşmenin olduğu ve çevre planının olmadığı alanlardır. Kentin yeni kurulan batı tarafı (Abide ve Fırat mahallelerinin yeni gelişen bölümleri) ile orta kesimi, nüfusun

yoğun olarak yaşadığı daha planlı, çizgisel, dikey yoğunluklu yerleşim alanlarıdır. Plansız gelişen kentte alt yapı yetersiz, ulaşım ağı karmaşık ve işlevsizdir. Mevcut kentsel doku kenar mahallelerin kamu hizmetlerinden yararlanmasını zorlaştırırken, kentin ilk yerleşim nüvesini oluşturan alanın üzerindeki ana cadde ve sokaklar ile çevresinde gelişen yerleşim yerlerinde ikamet edenlerin de doğal çevre ve yeşille buluşmasını sınırlandırmaktadır.

Ağrı Kenti ve Yakın Çevresinin Doğal Coğrafi Özellikleri

Ağrı ilinin Merkez ilçesi olan çalışma alanı, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Yukarı Murat Van Bölümü sınırları içerisinde yer alır. Toplam 1781 km² yüzölçüme sahip olan ilçeyi doğuda Taşlıçay (Ağrı), güney ve güneydoğuda Hamur (Ağrı), güneybatıda Tutak (Ağrı), batıda Eleşkirt (Ağrı), kuzey ve kuzeybatıda Kağızman (Kars), kuzey ve kuzeydoğuda Tuzluca (İğdir) ilçeleri sınırlandırmaktadır (Harita 3). (Kaya,2013)

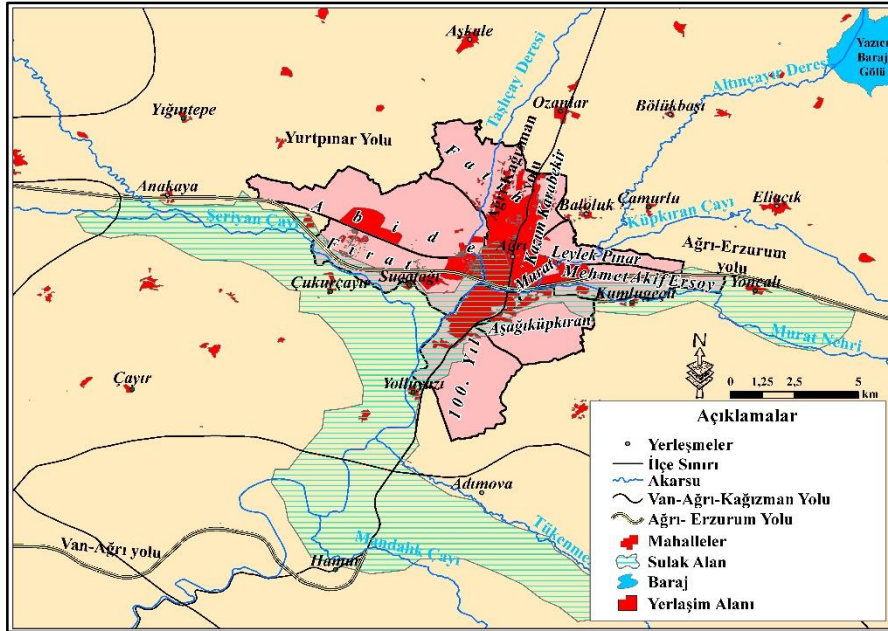
Harita 3. Ağrı Merkez İlçenin Lokasyon Haritası, (Kaya,2013'den alınmıştır).

Ağrı Kenti kuvaterner göl ortamı çökel fasiyesinde meydana gelen alüvyal birikimler ile akarsu çökellerinin hâkim olduğu 1630 m. yüksekliğindeki nispeten düz bir ova üzerinde kurulmuştur (URL 1). Ağrı ilinin ana topoğrafik şekillerini dağlar, bunlar arasında yer alan vadiler, tepelik alanlar, aşınım yüzeyleri ve ova düzlükleri oluşturmaktadır. Çalışma

sahasını oluşturan Ağrı kenti ise Ağrı Ovası, Murat Nehri ve kollarına ait vadiler ile çevredeki dağlık tepelik alanlardan oluşan morfolojik bir görünüme sahiptir (Kaya, 2013).

Kent, karasallık derecesi yüksek, Doğu Anadolu'nun yüksek düzlüklerinden biri üzerindedir. Araştırma sahasının kontinentalite derecesi bulunduğu konum itibariyle yüksek bir değer göstermektedir. Ancak yine de 400 kuzey paraleli dikkate alınarak sahanın kontinentalite derecesi belirlendiğinde Ağrı'nın yaklaşık %54'lük (Girgin, 1991) kontinentalite derecesiyle oldukça yüksek bir değer gösterdiği dikkati çeker. Erinç (1969) tarafından çizilen Türkiye'nin karasallık dereceleri haritasında 600 eğrisi bölgeden geçmektedir. Kentin yükseltisinin fazla olması, nem oranının az olmasına, günlük ve yıllık sıcaklık farklarının kısa zamanda değişmesine ve fiziksel ufalanmanın şiddetli yaşanmasına sebep olmaktadır.

Ağrı kenti, Ağrı-Eleşkirt Ovasının güneybatısında yaklaşık 25 km² mücavir alan üzerinde yer almaktadır. Kentin kurulduğu alan Murat Nehri ve kollarının toplanma alanında bulunmaktadır. Bu kollardan en önemlileri batıdan gelen Şeryan Çayı ve kuzeyden gelen Cumaçay'dır. Bu alan aynı zamanda kentin bir kısmını da içine alan ve "Ağrı Ovası Sulak Alanı" olarak bilinen küçük ölçekli sazlık ve bataklıkları barındıran sulak alandır (Harita, 4).

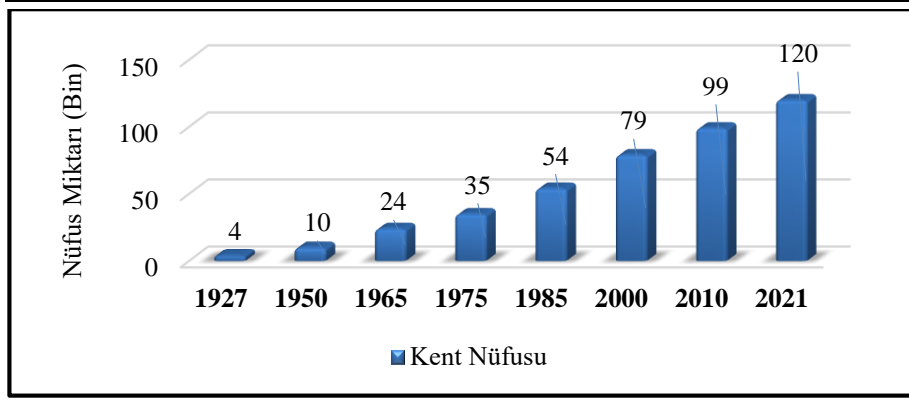
Harita 4: Ağrı Ovası Sulak Alanı Lokasyonu

Kentin ovanın alçak alanını oluşturan akarsuların birleştiği alanda kurulması taban suyu seviyesinin de yüksek olmasını sağlayarak, kentin hidrografik açıdan zengin olmasını sağlamıştır (Harita, 4). Kentte genel olarak step bitki vejetasyonu görülmekle birlikte akarsu kenarlarında lokal olarak sazlık ve çalılıklar da görülmektedir (Kaya, 2001). Kentin çevresi çayır, mera ve otlak alanı bakımından zengindir. Kentteki akarsu yataklarını takip eden alanlarda alüvyon dolguların, ova tabanında ise kestane renkli toprakların hâkimiyeti mevcuttur.

Ağrı Kentinin Beşerî Coğrafya Özellikleri

Cumhuriyet Dönemi'nde 1927'ye kadar merkezi Beyazıt olan vilayetin il merkezi 1927 yılında Karaköse'ye nakledilmiş, 1938'de ise yerleşmenin adı Ağrı olarak değiştirilmiştir. Ağrı ili, idari olarak Merkez ilçe dâhil sekiz ilçe (Eleşkirt, Hamur, Tutak, Patnos, Doğubayazıt, Diyadin ve Taşlıçay) yönetim biriminden oluşmaktadır. Bu ilçelere bağlı 4 belde yerleşmesi (üçü Eleşkirt, biri Patnos sınırları içinde) ile toplam 563 köy yerleşmesi bulunmaktadır (Kaya, 2005). Ağrı kentinin merkez olduğu ilin yüzölçümü 11.099 km², kentin yayılış gösterdiği alanın yüzölçümü ise yaklaşık olarak 25 km² kadardır. İlk Genel Nüfus Sayımının yapıldığı 1927 yılında 4.218 dolayında olan nüfusu, 2022 yılında 120.633 kişiye ulaşmış ve nüfusu 95 yılda yaklaşık 29 kat artış göstermiştir (Şekil 1).

Ağrı kentinde doğal nüfus artış hızına rağmen göçlerle kaybedilen nüfus oranının yüksek olması, kentte nüfus hareketliliğini hızlandırmakta ve nüfus birikimini yavaşlatmaktadır. Ancak 2007 yılında kurulan ve bir bakıma kentin üniversite kenti olmasına etki eden Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi'nin öğrenci sayısının 15 bini aşması ve gelişen tekstil sanayisinin oluşturduğu istihdam açığının kırsal alandan karşılanması kentsel nüfus birikimini nispeten olumlu etkilemiştir. İl toplam nüfusunun yaklaşık 1/4'ünü Ağrı kent nüfusu oluşturmaktadır. Kent nüfusunun yaklaşık %13,5'ini oluşturan ve kent nüfusuna kayıtlı olmayan kamu görevlilerinin de nüfusta önemli payı bulunmaktadır (URL 4).

Şekil 1: Ağrı Kent Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi, (TÜİK, 1927-2021)

Ağrı, kent kriterlerinden biri sayılan 10 bin nüfus kriterini ilk kez 1950 yılında aşarak kent olma vasfı kazanmıştır. Fakat fonksiyonel olarak kentsel iktisadi faaliyetlerin tam olarak gelişmemesinde kırdan gelen nüfusun temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık faaliyetlerini kenar mahallelerde devam ettirmeleri etkili olmuştur (Kaya, 2013). Ancak kentsel dönüşüm kapsamında, kentte yer alan 1301 ahırın kent dışına taşınmasını hedefleyen ve bu bağlamda Türkiye'nin en büyük hayvancılık projelerinden biri olarak tanımlanan Ağrı'daki "Ahırlar Projesi"nin tamamlanmasıyla birlikte kentin özellikle kenar mahallelerde yer alan ahırların kentin dışına çıkarılacağı ve inşa edilecek 314 ahırda yaklaşık 10 bin büyükbaş hayvanın beslenebileceği ifade edilmektedir. Aralık 2020'de ihale aşaması tamamlanarak kentin kuzeydoğusundaki Baloluk Köyü sınırları içinde 100 hektarlık alan üzerinde yapımına başlanan ve Türkiye'de model proje olarak hayata geçirilmeye çalışılan bu proje ile kenar mahallelerde bulunan ahırların kent dışına taşınmasıyla hem çiftçilerin daha modern şekilde hayvancılık yapmaları hem de kentsel imajda daha belirgin motiflerin ortaya çıkması amaçlanmaktadır.

Son dönemlerde gerek ülke genelindeki kent yerleşmelerinde ve gerekse Ağrı kentinde (2003 sonrası) tarım dışı sektörlerde meydana gelen kısmi gelişmeler ve modern konutların artışı, yerleşmenin kentsel fonksiyonunu güçlendirmiştir. Kentin diğer önemli ekonomik dinamikleri ise Ağrı Şeker Fabrikası, Ağrı Et ve Süt Kurumu, son yıllarda kurulan tekstil ve ayakkabı imalat atölyeleri ile Ağrı Et Döner üretim tesisidir.

Ağrı Kenti İçin Rekreasyon Alanlarının Önemi

Son yıllarda ülke genelinde refah seviyesinin yükselmesi ve yaşam kalitesinin artmasıyla aynı oranda hızlanan kentsel gelişim beraberinde

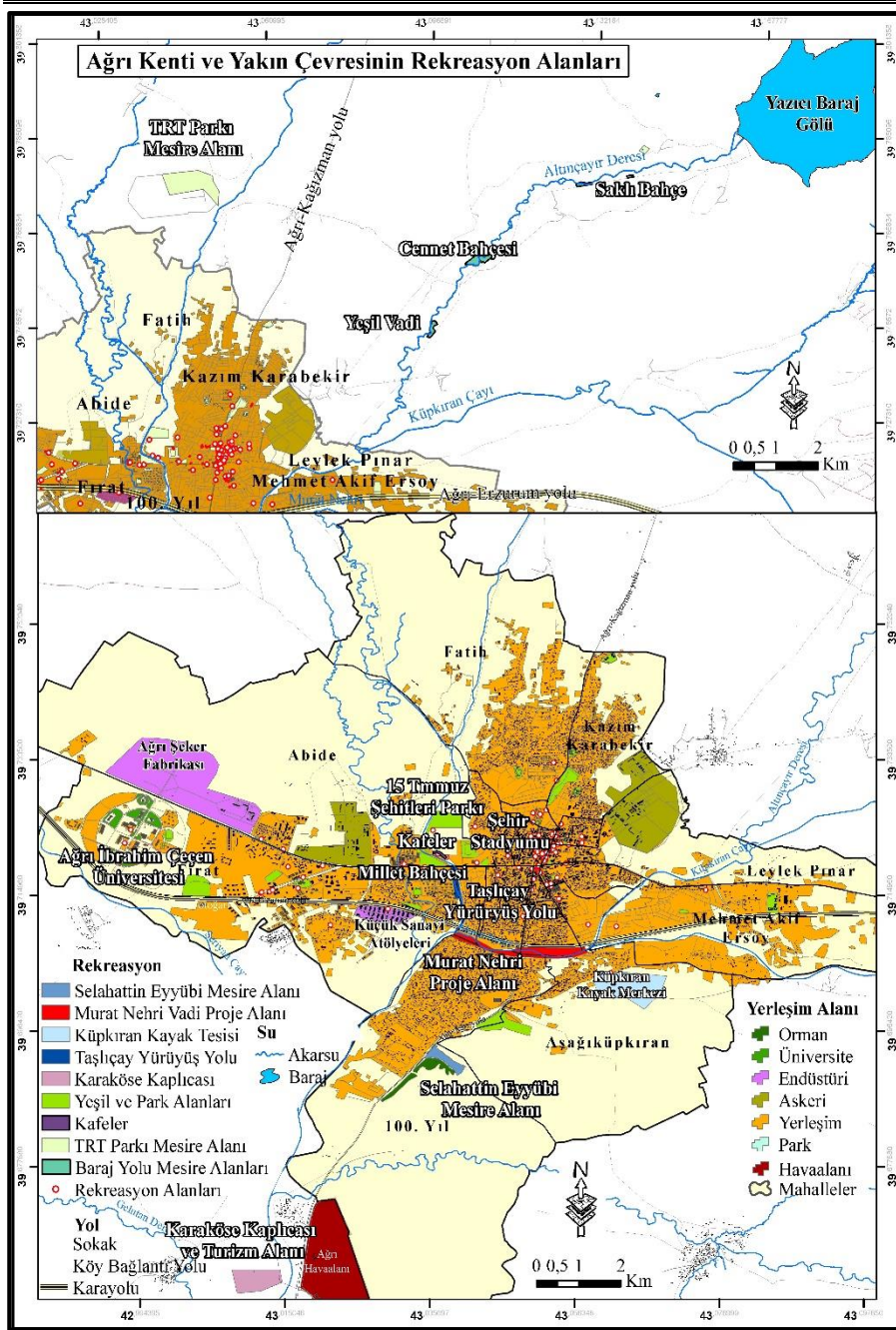
ulaşım imkânlarının iyileştiği ve daha yaşanılabilir kent değerinin olduğu bir kentsel çevre ortaya çıkarmıştır. Betonlaşan kentsel çevreye yığılan insanlar, geleneksel ve kırsal kesimdeki durağan yaşamın aksine giyinme, beslenme, barınma ihtiyaçlarının değiştiği ve boş zamanlarını değerlendirdiği modern yaşam biçimini benimsemişlerdir. Ancak hızla gelişen kent hayatı beraberinde değişen stresli bir yaşam şeklini de ortaya çıkararak insan fitratının ihtiyaç duyduğu doğal çevreyi, kişisel ihtiyaçları ve sosyal ilişkileri değişime uğratmış ve doğal yaşam alanlarını daraltmıştır. İnsanların hoş vakit geçirebileceği ve dinlenebileceği rekreasyon alanlarına olan ihtiyacın giderek artmasıyla birlikte, kentli nüfusun doğal çevrede rekreasyon potansiyeline sahip alanlara yönelimi de artmıştır.

Kentin yakın çevresinde bulunan doğal ortamın sunduğu rekreasyon potansiyelleri, kayak merkezi, kaplıca ve doğal güzelliklere sahip mesire alanları vb. gibi dinlenme mekânlarının oluşmasına yol açmıştır. Rekreasyon faaliyetleri için önemli bir ölçüt olan rekreasyon alanlarının yerleşim yerine yakınlığı, ulaşılabilirliği kolaylaştırarak kentin yaşanabilirlik fonksiyonunu güçlendirmektedir. Dolayısıyla büyük şehirlerde ulaşımı nispeten güç olan kayak merkezleri, doğayla iç içe mesire alanları, modern olimpik havuzlar vb. gibi dinlenme alanlarına erişim Ağrı'da çok kısa mesafelerde sağlanabilmektedir. Kentin çok büyük olmamasının da ortaya çıkardığı bu durumun, rekreasyon alanlarına erişim konusunda kenti avantajlı konuma getirdiği söylenebilir.

Rekreasyon faaliyetleri birçok faydalarının yanı sıra toplumsal dayanışma, birliğin sağlanması ve daha demokratik bir toplumun gelişmesine de yardımcı olmaktadır. Bireysel açıdan ise bireyin sosyalleşmesini, yeni bilgi, beceri ve deneyim kazandırmasını, çalışma hayatında başarı ve verimini yükseltmesini sağlamakta ve hayat bağı ve öz güveni güçlenmiş mutlu bireyler olarak sağlıklı kişilik geliştirmesine katkı sunmaktadır (Düner, 2016).

Ağrı Kenti ve Yakın Çevresindeki Başlıca Rekreasyon Alanları

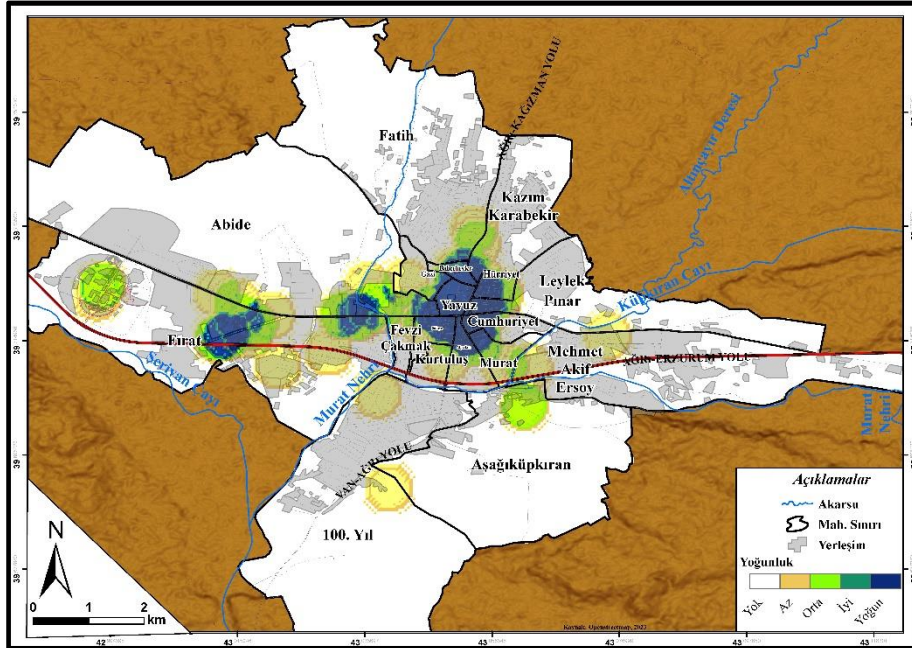
Ağrı, doğal çevre güzellikleri, çeşitli bitki türleri, soğuk ve sıcak su kaynakları, ünlü yaylaları ile mevcut ve geliştirilebilir rekreasyon faaliyetlerine sahiptir. Kentin yakın çevresinde ve içinde akışlarını sürdüren Murat Nehri ve kolları rekreasyon açısından ayıca bir potansiyeli barındırmaktadır. Aynı şekilde kentin çevresinde kışın yeterli kar örtüsünün varlığı ile yazın uzun süre yeşilliğini koruyan yaylaların mevcudiyeti doğal rekreasyon alanlarını çeşitlendirmektedir (Harita 5).

Harita 5. Ağrı Kenti ve Yakın Çevresinin Rekreasyon Alanlarını Gösteren Kent Rehberi Haritası

Kentsel Rekreasyon Alanları

Ağrı'da kentsel rekreasyon alanları olarak öne çıkan yerler; alışveriş imkânları daha yüksek olan önemli caddeler, büyük camiler, lezzetle coğrafi yer işareti belgeli Ağrı Döner'ini sunan lokantalar ve Taşlıçay Islah Projesi'nin bir parçasını oluşturan kafe ve restoranlardan oluşmaktadır. Ayrıca stadyumu, tenis kortları, yarı olimpik yüzme havuzu, yaşam merkezi, kültür ve kongre merkezi, millet bahçesi ve daha pek çok donatılarıyla Ağrı'ya değer katan Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinin merkez yerleşkesi de öne çıkan diğer önemli rekreasyon alanıdır. Şehirdeki rekreasyon alanları üç bölgede yoğunlaşmaktadır bunlar; merkezî iş alanlarının bulunduğu Cumhuriyet Caddesi ile aksındaki cadde ve sokaklar, millet bahçesi ve Taşlıçay Deresi'nin çevresindeki alanlar ile Atalay Caddesi üzerindeki alanlardır (Harita, 6).

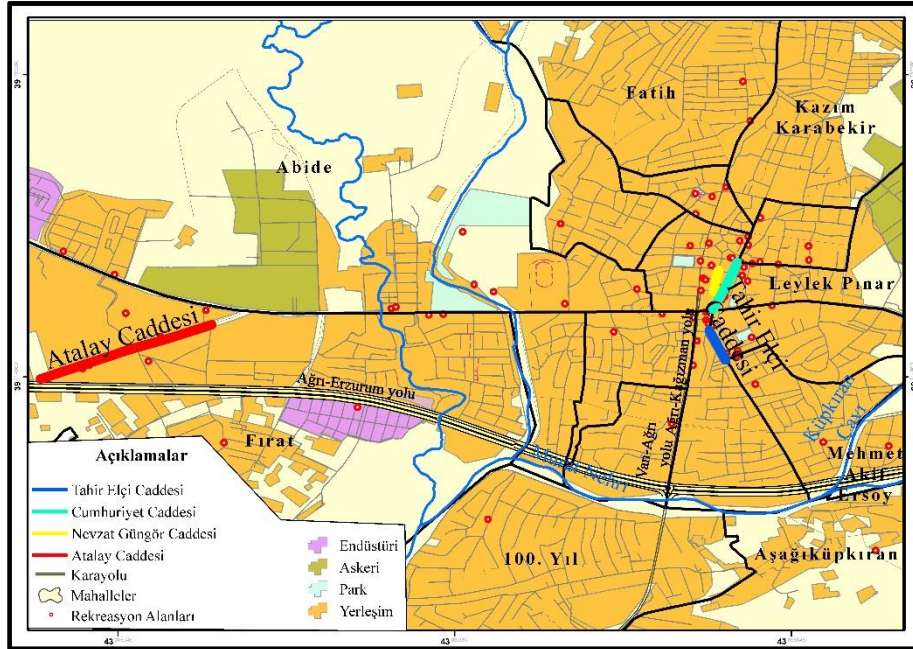

Harita 6. Ağrı Kentinin Rekreasyon Alanlarının Yoğunluk Durumu

Caddeler: Cumhuriyet kenti olarak gelişip büyüyen Ağrı'nın, kent yerleşmesi olarak tarihî bir geçmişi olmadığı için tarihî ve kültürel dokuya haiz mekânları da bulunmamaktadır. Kentin en eski caddesi, aynı zamanda kentin en önemli işyeri ve işletmelerinin yer aldığı, insan kalabalığının en yoğun yaşandığı, iş alanlarının merkezi konumundaki Cumhuriyet Caddesi'dir. Araç trafiğine kapalı olan caddede kuyumcular, bankalar ve kurumsal firmalar gibi iş kolları ile kafe işletmelerinin yer aldığı eğlence

mekânları bulunmaktadır. Cumhuriyet Caddesi, alternatifleri ortaya çıkmasına rağmen, popülerliğini sürekli koruyan önemli bir rekreasyon alanıdır.

Cumhuriyet Caddesinin güney uzantısında Tahir Elçi (Eski Van) Caddesi bulunmaktadır. Cadde 2015 yılında trafiğe kapatılarak yeniden peyzajı yapılmıştır. Caddenin paralelinde uzanan caddeler ile aksını oluşturan sokaklarda hazır giyim mağazaları, kasaplar, berberler, nalbur ve züccaciye gibi ticaret alanları bulunmaktadır (Harita 7). Kent hayatının gelişmesi ve nüfusun artmasına karşın caddedeki işyerlerinin yetersiz kalması, yoğunlaşan iş kapasitesini zorlamaktadır.

Harita 7. Ağrı Kentinde Rekreasyon Alanlarının Yoğunlukta Olduğu Caddeler

Nevzat Güngör Caddesi, Cumhuriyet Caddesi'nin batısındaki bir alt sokağında bulunmaktadır. 2020 yılında yenilenecek trafiğe kapatılan cadde Cumhuriyet Caddesi'nin hizmet alanını genişletmiştir. Birçok kurumsal firmanın bulunduğu caddede lokantalar önemli yer tutmaktadır. Ayrıca caddede hazır giyim mağazaları, kebabçılar, tatlıcılar, baharatçılar, ayakkabıcılar, bürolar, kafeteryalar ve kahvehanelerin yer aldığı ticaret alanları bulunmaktadır. Uzunlukları 200-350 m arasında değişen bu üç caddenin ortak yönü; eski ve yeni binaların karışık, düzensiz ve sürekliliği olmayan dizilimleridir. Bu özellikler caddelerin cazibesini olumsuz etkilemekle birlikte caddenin genişleme ve hizmet alanını da daraltmaktadır.

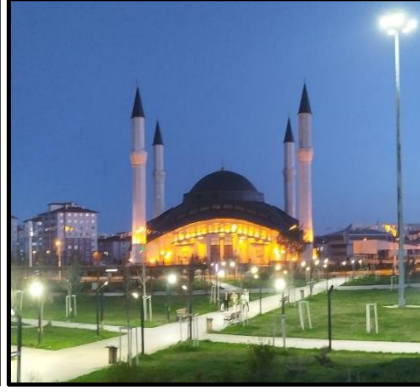
Genel olarak bütün kentlerde olduğu gibi Ağrı kenti de gelişimini daha çok batıya doğru sürdürmektedir. Kentin özellikle batı tarafına doğru yayılması ve gelişimini bu yönde sürdürmesine paralel olarak yeni caddeler ortaya çıkmıştır. Atalay Caddesi bu caddelerden en önemli olanıdır. Caddede daha çok modern donatılı kafe ve fast food tarzı hizmetlerin yer aldığı işletmeler bulunmaktadır (Harita 7). Bu caddeyi kentin eski yerleşim birimlerinde yer alan diğer önemli caddelerden ayıran özelliği planlı bir mimari görünüşe sahip olmasıdır. Caddedeki nispeten daha geniş kaldırımlar ve yollar araç ve yaya trafiğini kolaylaştırmaktadır.

İbadet Alanları: Dinî yapıların Ağrı’da ayrı bir önemi vardır. Kış aylarının sert ve uzun geçtiği Ağrı’da camilerin sıcak ortamı ve manevi havası dinlenmek için uygun ortamı sunmaktadır. Kentteki en önemli üç büyük cami kentin doğu-batı aksını oluşturan Erzurum Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Bu yapılardan en eski olan Merkez Camisi, 2020 yılında yenilenmek amacıyla yıkılmıştır (Fotoğraf 1). Cumhuriyet Caddesi’nin Erzurum Caddesi ile kesiştiği alanda bulunan mabet Kadir gecelerinde Sakal-ı Şerif’in halka sergilendiği manevi atmosferi hatırlatması bakımından ayrıca öneme sahiptir. Yeniden yapılan caminin alt katında dükkân ve mağazaların yer aldığı ticari alanların varlığı rekreasyon işlevini arttırmıştır.

Kentin en büyük camisi olan Ulu Cami’nin yapımına 2013 yılında başlandı ve cami 2019 yılında hizmete açıldı. Bu camiyi kentte önemli kılan özelliği konumu ile birlikte mimarisinin modern ve ihtişamlı olmasıdır. Cami çevresinde, planlı yapılan işyerleri, konut alanları ile geniş park alanlarının olması caminin kullanımı ve erişilebilirliğini kolaylaştırmıştır (Fotoğraf 2). Kentteki önemli bir diğer cami ise Nurettin Atmaca Üniversite Camisi’dir. Üniversite yerleşkesinde bulunan ve 2011 yılında yapımına başlanan cami 2013’te hizmete açılmıştır. Cami kent merkezinden uzak, araç trafiğinin az ve geniş otopark imkânının olduğu bir alanda yer almaktadır.

Fotoğraf 1. Yeni Merkez Cami

Fotoğraf 2. Ağrı Ulu Cami

Yemek Mekânları: Kentte yemek hizmeti sunan çeşitli işletmeler bulunmaktadır. Bu işletmeler Ağrı'ya has yöresel yemeklerin sunulduğu lokantaların yanında döner ve sulu yemek çeşitleri bulunduran lokantalar, çorbacılar, pide ve lahmacun salonları ile fast food tarzı olarak bilinen hamburger ve pizza salonlarıdır. Yöre halkının daha çok tercih ettiği geleneksel yemek işletmelerinin dışında Fast food tarzı yemek salonlarının son zamanlarda gelişmesinde ve yaygınlaşmasında hedef kitlesi olan üniversite öğrencilerinin etkisi büyüktür.

Türkiye'de hayvancılık faaliyetlerinin yoğun yapıldığı iller arasında olan ve yaylaları ile öne çıkan Ağrı'nın yemek kültüründe de kırmızı etle yapılan yemekler öne çıkmaktadır. Bu nedenle Ağrı'da favori yemek denildi mi akla ilk gelen lezzet, Ağrı et döneridir (Fotoğraf 3). Döner eti, Ağrı yaylalarının doğal bitki çeşitliliğine sahip geniş otlaklarında beslenen küçükbaş hayvanların (Fotoğraf 4) kuyruk yağı ile büyükbaş hayvanların but kısmının belli ölçüde karışımı sonucunda elde edilen yüksek aromalı ve oldukça kıvamlı etinden yapılmaktadır. Lezzetiyle markalaşan ve coğrafi yer işaret belgesine sahip olan dönerin bir başka dikkat çeken özelliği ucuzluğudur. Bu sebeple her kültürden ve konumdan insanın ulaşabildiği ve tercih ettiği bir yemek olarak tüketilmektedir. Özellikle yaz aylarında gurbetçi vatandaşlar Ağrı et dönerine büyük ilgi göstermektedirler. Müşterilerin döner yemek için sırada beklediği uğrak mekânlar, daha çok merkezi iş alanında ve bağlantılı caddelerde bulunan lokantalardır.

Fotoğraf 3-4. Coğrafi İşaret alan Ağrı Döneri ile Sinek Yaylası'nda Beslenen Küçükbaş Hayvan Sürülerinden Bir Görünüm (Kaynak: AA)

Hizmet alanı olarak daha çok kahvaltı, kahve çeşitleri ve meşrubat içecekleri ile ön plana çıkan en önemli mekânlar 2019 yılında hizmete açılan Ağrı Millet Bahçesi'nin bir kısmını oluşturan ve Taşlıçay Deresi kenarında bitişik şekilde tasarlanan kafelerdir. Bu mekânların özellikle yüksek gelir düzeyine sahip yerli halkın, memur kesiminin ve yaz aylarında yurt dışından izin için memleketlerine gelen gurbetçilerin uğrak yeri olduğu gözlenmektedir. Kafelerin düzenli mimarisi, kaliteli hizmeti, ferah ortamı, gösterişli manzarası ve merkezi konumu tercih edilebilirliğini artırmaktadır.

Kafelerle benzer işlevlere sahip diğer mekânlar ise geleneksel kahvehanelerdir. Ağrı'da daha çok yöre insanının tercih ettiği kahvehaneler işlek caddelerin hemen alt sokaklarında bulunan, insanların çay içip sohbet ettiği yaygın rekreasyon alanlarıdır. Çay fiyatlarının makul seviyede olduğu bu mekânlar kış aylarında soğuk havalardan korunmak için liman vazifesini görmektedirler.

Sosyal Alanlar: Ağrı Kent Stadyumu Millet Bahçesi'nin doğusunda yer almaktadır. İçerisinde halka açık yürüyüş alanı, 1,5 m derinliğinde yüzme havuzu, tenis kortları, kafe ve restoran, halı saha ve sportif donatılar mevcuttur. Yaz aylarında halkın yoğun ilgi gösterdiği rekreasyon alanlarından biridir.

Ağrı'da 3 adet sinema salonu bulunmaktadır (TÜİK, 2022). Bunların en önemlisi daha çok öğrenci kitlesinin kullandığı üniversite bünyesindeki öğrenci yaşam merkezinde bulunan sinemadır. Erzurum Caddesi üzerinde bulunan *Kültür ve Kongre Merkezi* ile Dört Yol kavşağı üzerinde bulunan

Halk Eğitim Merkezi diğer sosyal rekreasyon alanlarını oluşturmaktadır. Hamamlar kış mevsiminin sert geçtiği Ağrı’da önemli rekreasyon alanları olsa da Covit-19 önlemleri kapsamında belli süreliğine kapanmaları ve yeni yapılan daha gelişmiş alternatif hamam-havuz salonlarıyla rekabet edememeleri çoğunun bir daha açılmamasına neden olmuştur. Ağrı - Erzurum Karayolu üzerindeki bir otelde hamam hizmeti devam etmektedir.

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, yerleşke olarak tek başına bir çok rekreasyon faaliyetini barındıran bir kompleks niteliktedir. Yerleşkesindeki yarı olimpik havuzu hâlihazırda kentin en önemli yüzme havuzu durumundadır. Burada ayrıca bowling salonu, fin hamamı ve buhar odası da bulunmaktadır. Havuzun sıcaklığı yaz ve kış aylarına göre ayarlanmakta ve halka açık olarak hizmet sunulmaktadır. Havuzun hijyenik ortamı, kaliteli hizmeti, çocuk havuzunun varlığı ve kent merkezine yakınlığı gibi yönleri kullanıcılarını kaliteli rekreasyon hizmetinden yararlanma konusunda ayrıcalıklı konuma taşımaktadır (Fotoğraf 5).

Fotoğraf 5. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Merkez Kampüsü’nde Yer Alan Rekreasyon Alanları.

Doğubayazıt, İshak Paşa Sarayı tarzı bir mimariyle inşa edilen yerleşkedeki Recep Tayip Erdoğan Kültür ve Kongre Merkezi, kütüphanesi, konferans salonları, sergi salonları ve çeşitli donatıları ile kentteki en kapsamlı kongre salonudur. Yaşam Merkezi, fast food tarzı yemek hizmeti veren büfe ve kafeler, sinema salonu, alışveriş merkezleri ve kişisel bakım hizmetleri sunan işletmeleri ile çok yönlü rekreasyon alanını barındırmaktadır. Üniversite Millet Bahçesi, stadyum, fitness salonu, tenis kortları ve halı saha gibi çeşitli spor tesislerini barındıran yerleşke aynı zamanda geniş yolları ve yeşil doğasıyla uygun yürüyüş ortamı sunmaktadır.

Millet Bahçesi: Son yıllarda tüm Türkiye’de önem kazanan millet bahçelerinin yapımı kapsamında Ağrı’da da 2019 yılında Ağrı Millet Bahçesi inşa edilmiştir. Halkın ailece dinlenebileceği, çocukların oyun oynayarak eğlenebileceği ortamları sunan Ağrı Millet Bahçesi, eski belediye binasının da içinde bulunduğu alanın revize edilmesiyle ortaya çıkmıştır. Parkın

tasarımı, olanakları, merkezi konumu, donanımı, estetik ve fonksiyonlu yönü tercih edilebilirliğini arttırdığından kentteki en yoğun kullanımlı park alanıdır. Millet bahçesinin çevresinde Ulu Cami, Kafeler Sokağı, Şehir Stadyumu ve 15 Temmuz Şehitler Parkı gibi önemli rekreasyon alanları bulunmaktadır. Millet bahçesinin içerisinde kamelya, tuvalet, havuz, çocuk oyun parkları, yürüyüş ve oturma alanları ile ağaçlandırılmış yeşil alanlar mevcuttur (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6. Ağrı Millet Bahçesi ve Çevresindeki Alanın Panoramik Görüntüsü

15 Temmuz Şehitler Parkı: 2016 yılında yapımı tamamlanan park daha sonra 15 Temmuz Şehitler Parkı ismini almıştır. Parkın, mangal yapmak için oluşturulmuş uygun mekânları ve geniş yeşil alanları yanında, mescit, abdesthane, ışıklandırma, çocuk oyun parkları ve kamelya olanakları bulunmaktadır. Parkın batısında Taşlıçay Deresi'nin bulunması parka ayrı bir doğallık katmıştır. Parkın ortasında kır düğünleri formatında düğün yapan havuzlu düğün salonu binası ve bahçesi bulunmaktadır. Park özel işletmeyle yönetildiğinden ücretli, temiz ve bakımlıdır. Parktaki rekreasyon faaliyetlerinin daha geniş yelpazede hizmet kapasitesi özellikle yakın çevredeki mahalle sakinlerinin yaşam kalitesine olumlu yansımaktadır.

Taşlıçay Deresi Yürüyüş Yolu: 2022 yılında hizmete açılan Taşlıçay Yürüyüş Yolu, geniş bir dere ıslah ve düzenleme alanının bir kısmını oluşturmaktadır. Millet Bahçesi ve Murat Nehri Rekreasyon Proje Alanı arasında yer alan Taşlıçay Yürüyüş Yolu, Taşlıçay Deresi'nin her iki yanının kamelyalar, çocuk oyun alanları, yetişkin spor alanları, yürüyüş ve bisiklet yollarının düzenlenmesiyle oluşmuştur. Yeşil alanları da bulunan alanın ayrıca estetik görünümlü ışıklandırma sistemi mevcuttur (Fotoğraf 7). Yürüyüş yolunun yaz aylarında serin esintisi ilgi görmesini sağlamıştır.

Fotoğraf 7.Taşlıçay Deresi Islah Projesi Kapsamında Oluşturulan Rekreasyon Alanları

Murat Nehri Proje Alanı: Ağrı kentinin güneyinde doğu-batı doğrultusunda akışını sürdüren Murat Nehri'nin her iki kıyısında 2022 yılında inşası başlayan ve yapımı henüz devam eden 5 km uzunluğundaki geniş bir yelpazede nitelikli rekreasyon faaliyetleri için çeşitli donanımları içeren proje "Murat Nehri Rekreasyon Projesi" olarak isimlendirilmiştir. Sekiz mahalleyi kapsayan ve Vadi Projesi olarak tasarlanan rekreasyon alanında yürüyüş yolu, bisiklet yolu, dinlenme alanları, kafeler, yeşil alanlar ile daha bir çok sosyal ve sportif etkinlik alanları planlanmıştır (Fotoğraf 8). Kentin istihdam ve ekonomisine katkı sunması beklenen projenin aynı zamanda kent peyzajını da değiştirmesi öngörülmektedir.

Murat Nehri Proje Görselleri

Proje Öncesi Uydu

Proje Sonrası Uydu Görüntüsü

Fotoğraf 8. Murat Nehri Rekreasyon Proje Alanı Görselleri (URL 5)

Selahattin Eyyubi Mesire Alanı: Selahattin Eyyubi Mesire Alanı, kent merkezinin 3 km güneyinde Ağrı Ahmed-i Hani Havalimanı güzergâhında 100. Yıl Mahallesi'nin doğusunda yer almaktadır. Küçük bir vadiye yerleşmiş olan mesire alanında çocuk oyun parkları, kamelyalar, masalar, mescit, çeşme ve mangal yakma alanlarından oluşan çeşitli

donatılar bulunmaktadır. Mesire alanının güneyinde uzanan Kent Ormanı mekâna doğal görsellik kazandırmıştır. Mesire alanının Ağrı-Van devlet karayolunun kenarında bulunması ve kente yakın olması erişimi kolaylaştırmış, donanımlı olması ise tercih edilebilirliğini arttırmıştır. Bu sebeple yaz aylarında özellikle de hafta sonlarında rekresyonel faaliyetler yoğunluk kazanmaktadır. Yeterli aydınlatmaya sahip olmadığından akşam saatlerinde pek tercih edilmemektedir.

Karaköse Kaplıcası ve Turizm Alanı: Kentte bölgesel hizmet sunması beklenen en önemli rekreasyon alanı kent merkezinin 7 km güneyinde, Ağrı Ahmed-i Hani Havalimanı karşısında yer alan kaplıca alanıdır. Murat Nehri kenarında bulunan kaplıca 2018 yılının yaz aylarında Ağrı Valiliğin talebi üzerine MTA tarafından yapılan sondaj çalışmaları sonucunda bulunmuştur. Kaplıca su sıcaklığı 48°C olan ve 30 termal otele sıcak su temin edebilme kapasitesine sahip bulunan alana “Karaköse Kaplıcası ve Turizm Alanı” adı verilmiştir. Kaplıca günübirlik sosyal tesisi ve olimpik havuzlarının yer aldığı yaklaşık 800 dönümlük arazi üzerine kurulmuştur. Romatizma hastalıkları, eklem rahatsızlıkları, kronik bel ağrısı, kas, tendon, yumuşak doku, sedef, akne, sivilce vb. dermatolojik hastalıklarda destekleyici ve tamamlayıcı tedavi unsuru olarak hizmet verecek olan 50 odalı fizik tedavi hastanesinin yapım aşaması tamamlanmış durumdadır. Kısa zaman içerisinde hizmete alınacağı belirtilen ve sağlık turizm alanında bir cazibe merkezi olarak faaliyet göstermesi hedeflenen tesislerin kentin ekonomik hareketliliğine ve istihdamına önemli katkı sunması beklenmektedir (URL 6).

Küpkıran Kayak Tesisi: Ağrı ili Türkiye’de kar şeklindeki yağışların en fazla yağdığı ve yerde kalma süresi en fazla olan yerleşmelerden biridir. Özellikle Ağrı kent merkezinin bulunduğu düzlük alan, ilin doğu ve güney taraflarına göre daha fazla kar yağışlarına maruz kalmaktadır. Uzun yıllık ortalamalara göre kentte yıllık kar yağışlı gün sayısı yaklaşık 40 gündür. Bununla birlikte karın yerde kalma süresinin uzunluğu, düşük çığ riski ve ağaçsız dokudaki alanların varlığı kentin kış turizmi için yüksek potansiyel barındırmasını sağlamıştır.

Kentte iklim ve topoğrafik koşulların uygunluğunun kayak için ortaya çıkardığı doğal cazibe faktörleriyle, artan şehirleşme olgusu, refah düzeyinin yükselmesi ve boş zamanı değerlendirme isteği gibi beşerî faktörlerin oluşumu kayağa olan talebi arttırmıştır. Kentte kış aylarında rekreasyon faaliyet alanları daralmasına rağmen özellikle kayak yapma

imkânının bulunması nüfusun rekreasyon faaliyetlerini sürdürmesi açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Kayak merkezinin erişimindeki kolaylık, maliyetinin ucuz olması, gününbirlikçi potansiyeli, çocuklar ve gençler için eğlendirici yönü ve kış aylarında rekreasyon seçeneklerinin az olması tercih edilebilirliğini arttırmaktadır. Ekonomik açıdan cazip olan ve her bütçeye uygun bir rekreasyon hizmeti sunan kayak merkezinde hafta sonları özellikle de sömestr tatillerinde yoğunluk yaşanmaktadır. Ancak kayak merkezinin konaklama imkânının olmaması ve yerel seviyedeki hizmet kapasitesine sahip olması bölgesel turizm açısından önemini azaltmaktadır (Fotoğraf 9). Amatör kayakçılığın yapıldığı kayak merkezinde dileyen eğitmenler eşliğinde kayak dersleri alabilmektedir. Son yıllarda kar yağışlarında yaşanan istikrarsızlık kayak merkezinin hizmetinde zamansal değişimlere yol açmıştır.

Fotoğraf 9. Ağrı Küpkıran Kayak Merkezi (URL 7)

Kırsal Rekreasyon Alanları

Kent yaşamında açık hava rekreasyon faaliyetlerinin yetersiz olması insanları görselliği yüksek olan doğal alanlara yönlendirmektedir. İnsanların fiziksel ve ruhsal yönlerine olumlu etkileri olduğundan daha çok orman alanları tercih edilmektedir (Akten, 2003, s. 116). Orman rekreasyon alanları bir orman bütünlüğü ya da bir orman parçası üzerinde açık hava dinlenme etkinliklerinin yapıldığı yerlerdir. Buralarda genelde piknik vb. etkinlikler yapılmaktadır (Aslanboğa ve Gül, 1999).

Yeşil alanlar, yoğun kent yaşamının etkisi altındaki insanın sağlıklı dinlenebilmesi, sosyal ve kültürel mekânların oluşmasında önemli rol oynarlar (Şengül ve Üstündağ, 2004, s. 47). Yeşil alanlar insanların kaynaştığı ve toplumların geliştiği alanlardır (Tosun, 2007). Açık yeşil alanlar biyoçeşitliliği destekleme, gürültüyü emme, bireyin yaşam kalitesini ve refahını iyileştirme, yenilenme ve günlük yaşamın olumsuz etkilerini azaltıcı rol üstlenme gibi faydalara sahiptirler. Son yıllarda ulaşım sorununu şahsi araçlar sayesinde büyük oranda çözen insanların, dinlenmek ve

eğlenmek için ilgi ve ihtiyaç duydukları doğal ve çekici rekreasyon alanlarına yönelimleri her geçen gün artmaktadır (Köse, 1997).

TRT Parkı Mesire Alanı: Ağrı TRT Parkı, 2013 yılında Türkiye Radyo Televizyon (TRT) kurumuna ait 14 hektarlık eski radyo verici istasyonu alanının TRT Parkı adında park alanına dönüştürülmesiyle kurulmuştur. Kent merkezinin 6 km kuzeyinde yer alan parkın içerisinde piknik yapılması için ihtiyaç duyulan oturma alanları, lavabo, çeşme ve mescit gibi donatıların bulunmasının yanı sıra mekân dâhilinde bulunan at çiftliğinde ata binme imkânı da bulunmaktadır. Girişi ücretli olan park alanında çam ve kavak ağaçları yer almasına rağmen alan içerisinde daimi bir akarsu veya dere bulunmamaktadır. Düzenli bakımı ve temizliği yapılan alan hafta sonları yoğun şekilde kullanılmaktadır. Çam ağaçlarının oluşturduğu manzara eşliğinde dinlenmek isteyen insanlar mangal yaparak keyifli vakit geçirmektedirler. Parkı çekici kılan özellikleri yakınlığı, mangal yakma ortamı sağlaması, ata binme keyfi sunması, mescit, çocuk oyun parkları ile su teminini kolaylaştıran çeşmenin bulunması ve geniş alanda ağaç gölgelerinin çok sayıda insanı rahatsız etmeden ağırlayabilmesidir.

Baraj Yolu Mesire Alanları: Baraj Yolu Mesire Alanları, Yazıcı Barajı yakınlarından başlayıp Altınçayır Deresi boyunca kent merkezinin 4 km kuzeydoğusuna kadar uzanan içerisinde özel işletmelerinde yer aldığı mesire alanlarıdır. Yazıcı Barajı'nın 2008 yılında hizmete girmesiyle birlikte baraj sulama alanındaki çayır, çalı ve ağaç topluluğunu oluşturan doğal çevre parametrelerinde Altınçayır Deresi'nin akışta süreklilik kazanmasıyla iyileşmeler yaşanmış ve dere kenarındaki sulak alanlar, yeşil bitki örtüsü ve ağaç varlığı artmıştır. Doğal potansiyelin ortaya çıkması, yaklaşık son beş yıldır alandaki rekreasyon faaliyetlerinin yoğunluğunu ve çeşitliliğini de arttırmıştır. Mesire alanının, geniş kullanım mekânlarının mevcudiyeti, donanımlı işletmelerin oluşmuş olması, sürekli akışa sahip akarsu ağı çevresinde gelişmesi, başta ağaç türleri olmak üzere bitki örtüsünün çeşitliliği ve kent merkezine yakınlığı sebebiyle çekiciliği yüksektir.

Baraj yolu mesire alanında iki çeşit rekreasyon mekânı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Altınçayır Deresi'nin kenarında arsa sahibi olan köylüler tarafından işletilen bakımlı, donanımlı ve ücretli kafe ve restoranların yer aldığı doğal mesire alanlarıdır. Bu rekreasyon alanları da iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, doğayla bütünleşen bir ortamda dinlenme ve piknik mekânları ile doğal ortamlarla uyumlu şekilde hizmet sunan kafe ve restoranlar yer almaktadır. Piknik alanlarında içme suyu, mescit, tuvalet, otopark, oturma alanı olarak kullanılan kamelyalar ile suda

beslenen ve aynı zamanda ziyaretçilere doğal ortamda cazip bir seyir zevki yaşatan kaz ve ördeklerden oluşan canlı hayvan varlığı bulunmaktadır. Ayrıca gürültü ve görüntü kirliliğinin olmadığı doğal çevrede güvenli ve huzurlu bir ortamın oluşması sağlanmıştır. Kafe ve restoran alanlarında ise bu olanaklara ve hizmetlere ek olarak aydınlatma, büfe ve yeme-içme hizmeti sunan profesyonel çalışma ekibinin bulunmasıdır. (Fotoğraf 10).

Baraj yolu mesire alanında yer alan ikinci kısım rekreasyon alanı ise halkın münferit olarak dere kenarlarında dinlenmek ve eğlenmek için kullandığı rekreasyon faaliyet alanıdır. İnsanlar dere kenarındaki ağaçların gölgesinde dinlenmekte ve mangal yapmakta, çocuklar doğal ortamda eğlenmekte ve çeşitli sportif faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Piknik yapmak ve mangal yakmak için gereken donanımlar bu alanda bulunmadığı için burayı tercih edenler gerekli malzemeleri yanlarında getirmek zorundadırlar. Fonksiyonel açıdan çok kullanışlı olmayan bu alanların cazip olmasında akarsuyun varlığı ve kolay ulaşılabilirliğin yanında ailece hoş vakit geçirilebilen çayırlarla kaplı geniş arazilerin ve ağaçların gölgesinin oluşturduğu serin doğal ortamın mevcut olmasıdır.

Baraj yolu mesire alanları yaz aylarında kentte oluşan gürültü kirliliği ve ısı adalarına karşın daha serin ve temiz hava koşulları barındırmaktadır. Aynı zamanda çevresine göre sararan bitki örtüsüne mukabil yeşil kalabilmektedir. Diğer taraftan gurbetçi nüfusu fazla olan Ağrı'da gurbetçilerin daha çok yaz aylarında sıla turizmi gerçekleştirmeleri kentte rekreasyon faaliyetlerine yönelimi arttırmaktadır. Gurbetçilerle aynı doğrultuda rekreasyon eğilimleri bulunan yerel halkın da tercihleri sebebiyle yaz aylarında özellikle hafta sonları bu mesire alanlarına ilgi artmaktadır.

Baraj yolu mesire alanında işletmelerin kontrolündeki rekreasyon alanlarının en büyük eksikliği çocuk oyun parklarının bulunmamasıdır. İşletmeler haricindeki rekreasyon alanlarında ve belediye denetimi altında çöplerin toplanmaması ve gönüllük esasına dayalı çöp toplama yönteminin yetersiz kalması çevrenin büyük ölçüde kirlenmesine ve dolayısıyla kara sivrisineklerin artmasına yol açmaktadır.

Fotoğraf 10: Baraj Yolundaki Özel İşletmelerin Rekreasyon Faaliyetlerinden Görüntüler (URL 8)

Sonuç ve Öneriler

Ağrı kenti, ağır iklim koşullarının etkisini sürdürdüğü kış mevsimi, tarihî ve kültürel doku oluşturabilecek mekânlardan yoksun olması, ekonomik dinamikleri olan tarım ve hayvancılığın şehir yaşamında nispeten etkisini hissettirmesi ve ileriye dönük planlı kentsel gelişimi öngöremeyen yönetim anlayışları sebebiyle günümüzde de hâlâ kırsal görünümünün ve işlevlerin varlığını sürdürdüğü bir kent niteliğindedir. Ağrı kentinin bu kısır döngüden kurtulması ve modern bir kent kimliğine kavuşması için, yeniden yapılacak veya revize edilecek kentsel planlamalarda, kentli bireylerin yaşam kalitesinin ve refah düzeyinin günümüz şartlarında artmasına katkı sağlayacak geleceğe yönelik bütüncül bir yaklaşım sergilenmelidir. Bu bağlamda rekreasyonel alanların günümüz modern dünya şartlarında sürdürülebilirliğinin sağlanması ve bu mekânların kentin tamamıyla bir bütünlük oluşturması da göz ardı edilmemelidir. Çünkü kentlerin rekreasyonel alan üniteleri planlanırken, coğrafi yapısı, doğal kaynakları, iklim özellikleri ve bitki örtüsü gibi karakteristik özellikleri esas alındığında daha sürdürülebilir ve cazip rekreasyon alanları oluşturulması mümkün olur. Rekreatif alanlar doğal çevreyle birleştiğinde, kentin genel imaj ve kalitesini doğrudan etkilemektedir.

Hızlı kentleşme, teknolojik bağımlılık, kapalı mekânlarda ve masa başında harcanan zamanın artması ile salgın hastalıklar gibi pek çok nedenden dolayı günümüz insanların açık ve yeşil alanlardan oluşan doğal ortamlara olan ihtiyaçları daha da artmıştır. Kentleşme olgusunun gelişmesi,

kentsel imaja, yaşam kalitesine, sosyal ve kişisel gelişime katkıda bulunan rekreasyon alanlarına olan ihtiyacı giderek artırmaktadır.

Özellikle son yirmi yılda Ağrı'da sayıları giderek artan ve çeşitlenen rekreasyon alanları kentin her tarafında homojen dağılmamıştır. Rekreasyon alanlarının kentin sık dokulu ve sınırlı alanlı merkezi konumunda yoğunlaşması, kentin kenar mahallelerinin dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarını müstakil bahçeli evlerinde kısmen gerçekleştirmelerinden de kaynaklanmaktadır. Fakat rekreasyon alanlarının günümüz modern kentleri için ihtiyaç hâline gelmesi, bu faaliyet alanlarının kentin tüm kesimlerinde doğal ortama uyumlu ve planlı bir şekilde oluşturulmasını zaruri hâle getirmektedir. Ayrıca rekreasyon alanlarının çevresinde modern yapılaşma hızlandığından, kentsel imaja da katkı sunmaktadır. Dolayısıyla kentsel rekreasyon alanları oluşturulurken kültürel, manevi, doğal ve modern desenleri barındırmasına özen gösterilmelidir. Bu hassasiyet kentin cazibesine ve ekonomik anlamda kalkınmasına da önemli katkılar sunacaktır.

Kentin yakın çevresindeki akarsu boylarında gelişen ağaç ve çalı formasyonlarının varlığı, kaliteli kar örtüsünün yeterliliği, sıcak ve soğuk su kaynaklarının mevcudiyeti rekreasyonel faaliyetler için doğal çekiciliği bulunan alanları ortaya çıkarmıştır. Kentteki önemli rekreasyon alanlarından olan Küpkıran Kayak Merkezi, Baraj Yolu Mesire Alanları ve Karaköse Termal Su Tesisi'nin doğal avantajları etkin kullanıldığında kentin rekreasyon etkisi çok daha geniş sahalara ulaşabilir. Hâlihazırda aktif olan ancak yeterli olmayan Aşağı Küpkıran Kayak Merkezi ile birlikte kış turizmi ve kayak sporları potansiyeli olan Bubi Dağı ve Güneykaya Kayak merkezleri günümüz şartlarında yeniden yapılandırılmalı ve işletmeye açılmalıdır. Uzun ve ağır kış koşullarının yaşandığı, genç nüfus yapısına sahip olan Ağrı'da özellikle kış mevsiminde sosyal aktivitelerin çok sınırlı olduğu ve halkın rekreasyon ihtiyacına yönelik alanların kısıtlılığı bilinen bir gerçektir. Bu açıdan söz konusu kayak merkezlerinin yeniden işlerlik kazanmasıyla yöre halkına gününbirlik kayak sporu imkânı sağlanacak, ayrıca kayak merkezi çevresinde bulunan mevcut piknik alanlarının geliştirilmesiyle rekreasyonel faaliyetlerin alanı genişleyecektir.

Gelişme aşamasında olan baraj yolu mesire alanları ile bu çevrede gelişen işletmelerin çöp ve park sorunları giderilir ve hizmet kalitesi arttırılırsa daha fazla kişiyi ağırlaması ihtimal dâhilindedir. Diğer taraftan kent için önemli bir rekreatif alan olarak inşa edilen ve aynı zamanda sağlık turizmi açısından da önem arz eden Karaköse Termal Tesisleri'nin faaliyete

geçirilmesi için çalışmalar hızlandırılmalı ve tesis içinde sosyal alanların oranı artırılmalıdır.

Kış aylarında geniş yelpazede bir işlevselliğe sahip olan ve kentsel gelişim için ihtiyaç hâline gelen alışveriş merkezinin kentte şimdiye kadar olmayışı büyük bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Fakat Ağrı Valiliği İl Özel İdaresi tarafından 2023 yılında ihalesi yapılan ve yaklaşık 5,5 hektar arazi üzerinde inşası başlayan AVM kompleksinin tamamlanmasıyla bu ihtiyaç büyük ölçüde giderilecek ve kentsel imaja büyük katkı sunacaktır.

Konumu itibariyle bazı mahalle yerleşmelerindeki insanların ulaşılabilirliği nispeten sınırlı kalsa da Murat Nehri Projesi rekreasyon alanı Ağrı Kenti'ne hem fiziki görünüm olarak hem de rekreasyonel faaliyetler açısından çok büyük bir değer katıp bu alandaki önemli bir eksiği tamamlayacaktır. Bu projenin planlanan zamanda tamamlanması için ilgililerin gerekli çalışmaları yapması önem arz etmektedir.

Kentin plansız gelişen kesimleri bir bütün olarak ele alınıp modern mimariyle tekrar tasarlanarak kentsel dönüşüm kapsamına alınmalı ve yeniden planlanacak rekreasyon alanları kente eşit veya yakın uzaklıklarda dağıtılmalıdır.

Türkiye'nin gerek sosyoekonomik gelişmişlik ve gerekse yaşanılabilir şehirleri sıralamasında en son sıralarda yer alan kentlerden biri olan Ağrı'nın bu makûs talihini yenebilmesi için hem kent dokusunda hem de rekreasyon alanları açısından uzun vadede kullanılabilen gelişmiş altyapı sistemine, doğal çevreyle uyumlu vizyoner olarak planlanan sürdürülebilir projelere ve kentteki ticari aktiviteleri canlandıracak doğru yatırımlara ihtiyacı vardır.

Rekreasyon alanları, kentlere görsel, estetik ve işlevsel özellikler kazandırmakla birlikte, sosyal ilişkilerin gelişmesinde, çocukların çok yönlü yetişmesinde, sağlıklı toplum yapısı için insanların hareketli olmasında, kentli davranış ve karakter kazanmada, düzenli kent yapısında ve kente turistik imaj kazandırmada da fayda sağlamaktadır. Bu sebeple rekreasyonel aktivitelerin yapımına uygun mekânları bulunmayan yerleşim birimlerine bütüncül bir yaklaşımla, nitelikli ve standartlara uygun rekreasyonel etkinlik alanları kazandırılır ve işlevselliği artırılırsa kentin cazibesi de artacaktır.

Araştırmanın Etik Yönü

Yapılan çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirlenen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri

gerçekleştirilmemiştir.

Araştırma, açık erişim kaynaklarından elde edilen raporlar ve literatür taramalarına dayanmakta, herhangi bir kişisel bilgi ya da deney süreci içermemektedir. Bu nedenle etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar kapsamında yer almaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir

Katkı Oranı Beyanı

Tüm yazarlar makalenin tüm süreçlerinde eşit oranda rol almışlardır. Tüm yazarlar çalışmanın son hâlini okumuş ve onaylamıştır.

Kaynakça

- Akten, M. (2003). Isparta ilindeki bazı rekreasyon alanlarının mevcut potansiyellerinin belirlenmesi. *Turkish Journal of Forestry*, 4(2), 115-132.
- Aslanboğa, İ., & Gül, A. (1999). Kemalpaşa Ormanları'nın rekreasyonel değeri. *Kemalpaşa Sempozyumu* (3-5 Haziran), İzmir.
- Ayataç, H. (2014). *Yaşanabilir şehirlerin planlanması için temel belirleyiciler*. İstanbul: İ.T.Ü.
- Düner, M. (2016). *Erzincan kentinin rekreasyon alanları*. Yayınlanmamış doktora tezi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Edginton, C. R., Hudson, S. D., & Ford, P. F. (1999). *Leadership in recreation and leisure services organizations*. Urbana, IL: Sagamore.
- Eriç, S. (1969). *Klimatoloji ve metodları*. İstanbul: İstanbul Üniv. Yay.
- Gani, A. A., & Wahidin, K. A. (2013). Promoting collaboration between local community and park management towards sustainable outdoor recreation. *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 9, 57–65.
- Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü. (2019). *Ağrı'daki kayak merkezlerinin mevcut durumu*. Ağrı: Ağrı Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü.
- Girgin, M. (1991). *Eleşkirt ovası ve çevresinin fiziki coğrafyası*. Yayınlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Güleç, S. (1989). Park-bahçe ve peyzaj mimarisi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Ders Teksirleri, Serisi: 29*, 213-214.
- Karataş A., & Kılıç S. (2017). Sürdürülebilir kentsel gelişme ve yeşil alanlar. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 26(2), 53–78.
- Kaya, F. (2001). *Ağrı ovası ve çevresinin coğrafi etüdü*. Yayınlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Kaya, F. (2005). Hızlı kentleşme sürecinde çevre sorunları önemli boyutlara ulaşan şehirlere ilginç bir örnek: Ağrı. Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 13(1), 193-207.
- Kaya, F. (2009). Turizm coğrafyası açısından bir araştırma: Eleşkirt (Güneykaya) Kayak Merkezi'nin kış turizm potansiyelinin sürdürülebilir yöresel kalkınma açısından değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 13(40), 299-316.
- Kaya, F. (2013). Ağrı ilinin 1927-2012 sayım dönemleri kır-kent nüfus hareketleri. *International Journal of Social Science*, 6(4), 535-559.
- Kaya, F. (2013). Ağrı merkez ilçede köy yerleşmelerinin coğrafi şartlarla ilişkisi. *International Journal of Social Science*, 6(8), 297-328.
- Koç, N. (1991). *Rekreasyon ders notları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü.
- Köse, A. (1997). Kaz Dağı'nda doğal çevre özelliklerine dayanan günübirlik rekreasyon alanlarına üç örnek: Ayazma, Pınarbaşı ve Sütüven. *Türk Coğrafya Dergisi*, 32, s. 11-28.
- Kraus, G. R. (1998). *Recreation and leisure in modern society*. Canada: Jones and Bartlett Publishers.
- Özgüç, N. (2017). *Turizmin coğrafyası özellikler ve bölgeler* (6. Baskı). İstanbul: Çantay Kitapevi.
- Sağlık, A. (2014). *Çanakkale kenti rekreasyon potansiyelinin kentlerin yaşanabilirliği açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çanakkale.
- Sofuoğlu, E. (2005). "Adapazarı'nda belediyeçilik faaliyetleri". *Sakarya İli Tarihi Ansiklopedisi* (Cilt 2) içinde (s. 1009). İstanbul: Kaya Matbaacılık.
- Şengün, M., T., & Üstündağ, Ö. (2004). Elazığ şehir merkezinde yeşil alan kullanımlarının dağılımına coğrafi bir bakış. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 45-68.
- Tosun, E. (2007). *Tekirdağ ili Çorlu ilçesi açık ve yeşil alanların saptanması üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Uzun, G. (1990). *Kentsel rekreasyonel alan planlaması*. Adana: Çukurova Üniversitesi Ders Kitabı, No:48.
- Yanık, G. (2019). *Yaşanabilir şehir kapsamında açık rekreasyon alanlarının cbs ile analizi: Adapazarı örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

İnternet Kaynakları

- URL 1: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü: <https://www.mta.gov.tr/> adresinden alındı
- URL 2: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı: <https://csb.gov.tr/> adresinden alındı

- URL 3: Google Earth Engine Wep Sitesi
<https://earthengine.google.com/timelapse/> (Erişim Tarihi: 10.02.2023)
- URL 4: Türkiye İstatistik Kurumu Web sitesi: <https://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.12.2022) adresinden alındı
- URL 5: <https://www.facebook.com/SavciSayan/posts/ağrı-murat-nehri-millet-bahçesi-projesi-ilimize-hayırlı-olsun-4699961280030261/> adresinden alındı
- URL 6: Ağrı Valiliği Web sitesi: <http://www.agri.gov.tr/vb-696> (Erişim Tarihi: 15.01.2023) adresinden alındı
- URL 7: https://www.facebook.com/kupkirankayakmerkezi/?locale=tr_TR (Erişim Tarihi: 01.05.2023) adresinden alındı
- URL 8: https://www.instagram.com/sakli_bahce.cafe04/,
https://www.instagram.com/cennet_bahcesi_04/,
<https://www.instagram.com/yesilvadi04/> (Erişim Tarihi: 10.05.2023) adresinden alındı

The Contribution Of Recreation Areas Developed In The City Of Ağrı And Its Close To Urban Livability

Extended Abstract

Rapid urbanization, which gained importance with industrialization, started to increase in industrial cities in our country in the 1950s. Especially in the first quarter of the 21st century, the phenomenon of urbanization has evolved into another dimension with the importance of urban transformations. Rapid urbanization has had negative impacts on the efficient use of rural areas and the livability of cities as a result of unplanned population movements. In addition, unhealthy urbanization, which leads to environmental problems and mental and physical wear and tear, has made it necessary to have recreation areas where people can have fun and rest. The urbanization process in the city of Ağrı, which has not shown sufficient development in terms of industry and tourism in Turkey, has only been partially realized after 2010, largely due to the establishment of Ağrı İbrahim Çeçen University. Due to natural and human effects such as the city's lack of history, severe winter conditions, insufficient population accumulation due to excessive migration, failure to implement the zoning plan, negligent management approach and economic backwardness, the urban morphology of Ağrı has developed as a distorted urbanization concentrated in the "t" shaped road network. In addition, it is seen that there are uncertainties in terms of urban image and function in the development of the city, especially due to animal husbandry, which has an important place in the economic life of Ağrı. However, the economic improvements and changes in lifestyles in the city of Ağrı in recent years have triggered an increase in population and housing, leading to the expansion of the city towards the edges, the transformation of detached houses with gardens at the central point into cramped buildings, and the development of planned vertical architecture on the west side, thus improving the urbanization phenomenon. At the same time, the proliferation and diversification of recreational areas in the city, which meet the social tendencies

of people and are an important criterion for the livability of the city, as well as containing sufficient green areas, have strengthened the urban phenomenon by contributing to the gradual isolation of the city from rural images and functions. Despite the increase in modern construction and partially planned urbanization in the city of Ağrı in recent years, the inadequacy of recreational activities and sociocultural facilities weakens the character of the city, causing the qualified workforce consisting of capital owners and educated people to migrate and public officials coming from outside to find the city unattractive. In addition, the rapid construction of the city and the fact that infrastructure works were carried out after the construction caused the infrastructure to be inadequate and disconnected from each other, and the transportation network to be complex and dysfunctional. Therefore, the existing urban fabric causes the suburbs to not benefit from public services sufficiently, while people in the city center cannot meet with nature and greenery sufficiently, and activities such as socialization and recreation remain limited.

In this article, the characteristics and distribution of the recreation areas in the urban and natural beauties of Ağrı, which has experienced rapid urbanization in recent years, have been examined and suggestions have been made for the evaluation of natural elements that are becoming increasingly valuable and inaccessible today, as well as their urban appearance and functional contributions. The study is important in terms of contributing to the literature by addressing a subject that will contribute to the city in terms of social, cultural, demographic and economic aspects and setting an example for new studies and research to be conducted in the future. In the light of the data provided from satellite images, the direction and natural parameters of the city's expansion are indicated in the study. Literature review, field studies, satellite images, GIS analysis, written and visual sources, and data obtained from relevant public institutions were used as the main data sources in this study, in which mixed method including qualitative and quantitative research designs were used.

As a result, the city's location on the river network where many countries converge, the presence of natural green areas, rich water resources and high quality snow cover in its immediate surroundings have revealed that the city has recreation potentials that can be developed to brand the city. At the same time, it is understood that one of the most effective solutions to increase the livability and attractiveness of the city is planned and sustainable recreation areas. Although the city's recreation needs are largely sufficient with existing and under-construction projects, there are deficiencies in terms of maintenance, operation, repair, access, aesthetics and equipment. Therefore, the city should undergo a planned transformation and recreation areas should be distributed at equal or close distances to the city. New settlements should be built in a modern urban form that takes into account cultural and natural factors as well as religious and geographical features. The natural advantages of Küpkıran Ski Center, Baraj Yolu Recreation Area and Karaköse Thermal Water Facility, which are the most important recreation areas in the city, should be used effectively. Garbage and parking problems of the Dam Yolu Recreation Area and businesses should be eliminated. Social areas should be created within the thermal facility. Shopping malls with a wide range of functionality and needs in the winter months should be built in the city.

ÜSKÜP VARDAR KÖPRÜSÜ VE KÖPRÜYE İLİŞKİN KORUMA ÇALIŞMALARI

The Skopje Vardar Bridge and Conservation Works for the Bridge

Veysel ÖZBEY

Dr., Bağımsız Araştırmacı
veyselozbey@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-4454-2317>

Cite As/Atıf: Özbey, V.(2023). Üsküp Vardar Köprüsü ve köprüye ilişkin koruma çalışmaları. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 301-316. <https://doi.org/10.31463/aicusbed.1340704>

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	10.08.2023
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	25.09.2023
Sorumlu Yazar- <i>Corresponding Author</i> :	Veysel ÖZBEY
Sayfa Aralığı- <i>Page Range</i> :	301-316
Doi Numarası-Doi Number:	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.1340704

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

ÜSKÜP VARDAR KÖPRÜSÜ VE KÖPRÜYE İLİŞKİN KORUMA ÇALIŞMALARI

The Skopje Vardar Bridge and Conservation Works for the Bridge

Veysel ÖZBEY

Öz

Osmanlı Devleti, Balkanlarda asırlar boyunca hüküm sürmüş ve bu süre içerisinde sayısız mimari eser üretmiştir. 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki hâkimiyet alanını yitirmesinden sonra bölgedeki Osmanlı eserleri önemli ölçüde hasar görmüş ya da yok olmuştur. Ancak işlevlerine duyulan ihtiyaçtan dolayı köprüler nispeten daha iyi korunmuştur. Bu sebeple Balkanlar'da Osmanlı taşınmaz mirası içerisinde köprülerin ayrı bir özgünlüğü, ayrı bir yeri vardır. İmar faaliyetlerine önem verilen Osmanlı Balkan şehirlerinden birisi de Üsküp olmuştur. Vardar Nehri'nin iki yakasına kurulan şehirde ulaşımı sağlayan Vardar Köprüsü, iki çekirdekli kentin ana meydanlarını birbirine bağlarken kendisi de şehir merkezinin vazgeçilmez bir ögesi olmuştur. Çalışmada, Üsküp Vardar Köprüsü'nün yapımından günümüze kadar olan köprüye ilişkin onarım çalışmaları ve koruma çabaları incelenmiştir. Yapının özgünlük durumu tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sanat tarihi, mimarî koruma, restorasyon, Balkanlar'da Osmanlı mirası, tarihî çok gözlü taş köprüler.

Abstract

The Ottoman Empire ruled the Balkans for several centuries and produced numerous architectural masterpieces during this period. After the Ottoman Empire lost its dominance in the Balkans at the end of the nineteenth century, Ottoman artifacts were damaged or destroyed. The bridges, however, are relatively better preserved due to their function. Because of this, bridges have a different authenticity and a special place in the Ottoman immovable heritage in the Balkans. Skopje was one of the Ottoman Balkan cities where urbanization activities were accorded prominence. Vardar Bridge, which connects the main squares of Skopje to the Vardar River, has become an indispensable element of the city center. In this study, the repair and conservation efforts of the bridge were scrutinized, starting from the construction of the Skopje Vardar Bridge and continuing until the present day. The condition authenticity of the edifice was examined.

Keywords: History of art, architectural conservation, restoration, Ottoman heritage in the Balkans, historical multi-arched stone bridges.

Giriş

Orta Asya'da Türklerin İslâmiyet'i kabulü ile birlikte geleneksel Türk mimarisinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Orta Asya'da Türkistan ile birlikte İran üzerinden Anadolu'ya geçiş sürecinde Abbasilerin zayıflamasının ardından İslâm önderliğini Selçuklular almış ve geliştirilen kültür, Anadolu'ya aktarılmıştır. Balkanlar'a Türk-İslâm mimarisinin erişmesi ise ancak Osmanlı Devleti'nin yükselmesi ile olmuştur. Orta Asya'dan başlayarak Balkanlar'a uzanan bu kültür yolculuğu esnasında mimari ürünlerin sanatsal ve teknik özellikleri de gelişim göstermiştir. Balkanlar, nispeten daha ileri tekniklerle üretilmiş kültürel mirasla donatılmıştır. Özellikle coğrafi koşulların zorluğu sebebi ile ulaşımaya ayrı bir önem verilmiş ve Balkanlar'ın aşılması güç akarsuları, ileri yapım tekniği ile üretilen köprülerle geçilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyılın başlarında Balkanlar'daki egemenliğini kaybetmesi ile birlikte bölgedeki Türk-İslâm sanat eserleri de bakımsız kalmış ve çevre koşullarına yönelik önemli ölçüde kırılganlaşmıştır. Günümüze ulaşmayı başaran eserler, nitelikleri ya da dayanımları nispeten üstün olan eserlerden oluşmaktadır. Balkanlar, Osmanlı Devleti'nden ayrılırken iki Balkan Savaşı, ayrıldıktan sonra iki Dünya Savaşı yaşamıştır. Yirminci yüzyılın sonunda ise Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, çatışmalarla dağılmıştır. Balkanlar'ın ortasında yer alan Üsküp şehri de bu çatışma ortamından olumsuz etkilenmiştir. Tüm bu savaflara ek olarak Üsküp'te 1963 yılında büyük bir deprem yaşanmış ve deprem, şehirdeki yapı stokunun yaklaşık %80 'ini kullanılamaz hâle getirmiştir (BBC, 1963). Bu yıkıcı depremden, Üsküp'teki en önemli Osmanlı mimari mirası olan Vardar Köprüsü, az hasar alarak kurtulmuştur.

Vardar Köprüsü, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da inşa ettiği ve günümüzde bilgilerine erişilebilen 241 adet köprüden (Karaman, 2018, s. 39) birisidir. Çalışmada, köprünün taşıdığı mimari özellikler tartışılarak Balkanlar'da ve Anadolu'da yer alan diğer Osmanlı köprüleri ile karşılaştırılmıştır. Yapımından günümüze kadar olan süreçte Üsküp Vardar Köprüsü'ne yönelik gerçekleştirilen koruma-onarım çalışmaları incelenmiş ve bu çalışmaların köprünün özgünlüğüne etkileri araştırılmıştır.

Balkanlar'da Osmanlı Köprüleri

Balkanlar'da Roma Dönemi'nden bu yana çeşitli karakteristikte yığma taş köprü yapılmıştır. Balkan coğrafyası bol yağış alır ve bu sebeple debisi yüksek olan birçok akarsuyu bünyesinde barındırır. Osmanlı

Dönemi'nden önce Balkanlar'da bu akarsuları aşabilmek için birçok ahşap köprü yapılmıştır (Gölen ve Temizer, 2017, s. 143). Özellikle önemli şehirlerin merkezlerindeki bu köprülerin yıkılmaları ya da yanmaları önemli problemler oluşturmuş ve erişimde aksaklıklara yol açmıştır. Osmanlı Dönemi'nde bu ahşap köprüler hakkında yerel halk tarafından yapılan şikâyetler sonucunda köprüler zamanla taş köprülere dönüştürülmüştür.

Üsküp'ten geçen Vardar Nehri'nde olduğu gibi geniş bir yatakta akan nehirlerin üzerinden geçiş için çok gözlü köprü çözümü kaçınılmazdır. Bu çözümde köprünün nehre basan noktalarındaki inşa faaliyetlerini gerçekleştirebilmek adına çalışma alanından nehir suyunun tahliyesi gerekir. Osmanlı mimarisi geleneksel köprü yapım tekniklerinde nehir suyu tahliyesi için üç ana yöntem kullanıldığı görülmektedir. Bu yöntemler;

- Hava sıcaklıklarının arttığı mevsimsel koşullarda nehir tabanından doğal yollarla açığa çıkan kuru zeminler için bahar ve yaz dönemini beklemek ve temel çalışmalarını bu mevsimlerde tamamlamak,
- Çalışma süresi boyunca köprü ayaklarının basacağı alanların kuru kalabilmesi için nehir yatağının yönünü değiştirmek,
- Köprü ayaklarının planlandığı alanlarda çalışma havuzları yaparak içerisinde nehir suyunu tahliye etmek (Tanyeli, 2018, s. 60-61).

Çok gözlü köprülerde köprü ayaklarının nehir yatağı tabanına bağlantısı genellikle birbirlerine bağlanan ahşap kazıklarla sağlanarak akarsuyun sebep olduğu yanal kuvvetlere karşı direnç oluşturulur. Kazıklarla sağlamaştırılan zemin üzerine taştan yüksekçe bir pabuç yapılı ve ayaklar bu pabucun üzerine oturtulur.

Köprü ayakları, köprünün nehir tabanına basmasını sağlarken ayaklar arasındaki gözler ise su geçişini sağlar. Bu sebeple köprü ayaklarının su ile temas ettiği bölümlerde su akışını kontrol etmek ve su akış gücünün köprü ayaklarına zarar vermesini önlemek üzere selyaranlar kurgulanır. Köprünün üzerinde yer aldığı akarsuyun karakteristiğine göre köprü ayaklarına memba ya da mensap yönüne ya da her iki yönde farklı özellikler gösteren selyaranlar oluşturulur. Köprü ayaklarının üst bölgelerinde, köprü gövdesi üzerinde boşaltma gözleri kullanılarak köprünün ağırlığı hafifletilir ve akarsu seviyesinin yükseldiği dönemler için su geçirgenliği artırılır.

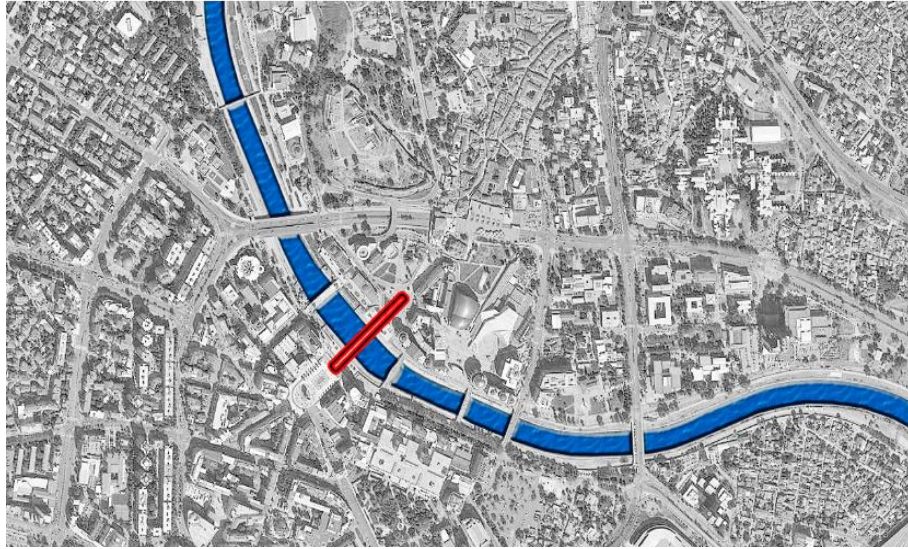
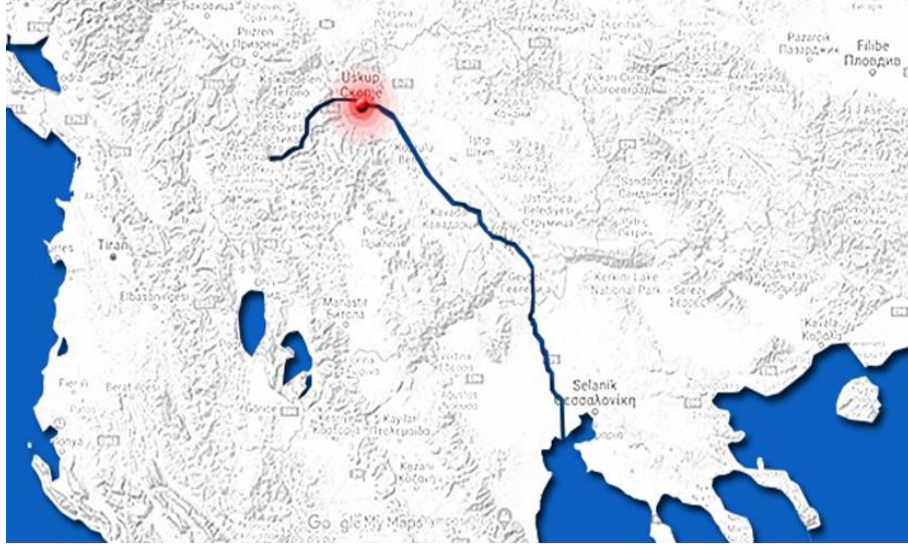
Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da çok gözlü köprü üretiminde yapım malzemesi olarak en çok kullandığı malzeme taştır. Roma köprülerinde

uygulandığı gibi, köprünün tempan duvarları, korkulukları, pabuçları ve geçişin gerçekleştiği köprü döşemesi, kısaca köprünün dış kabuğu kesme taş malzemeden üretilerek köprülerin içi genellikle harç ile bağlanan moloz taş malzeme kullanılarak doldurulmuştur. Köprü gövdesinin ağırlığını düşürmek adına gövde içerisinde farklı işlevlerle donatılan ek mahallerin kurgulandığı köprüler de bulunmaktadır. Bu tür köprüler, ender görülen özgün bir yapım tekniğinin ve farklı işlev kullanımının tarihsel kanıtlarını oluşturmaktadır. Bu sebeple mimari değerleri nispeten daha yüksektir. Bu mahaller genellikle, tarihsel süreç içerisinde ilk yapım aşamasındaki işlevlerini koruyamamış ve zamanın koşullarına göre işlevleri değiştirilerek kullanılmıştır.

Çok gözlü taş köprülerin yapımındaki bir diğer önemli konu, akarsuyun iki yakası arasındaki fiziksel koşul farklılıklarıdır. Bu farklılıklar arasında kod farkı problemi tüm köprülerde bulunur. Bundan başka köprü ayağının çıktığı noktalarda zeminin gevşekliği ya da mevsimsel farklılıklarda farklı karakteristik göstermesi (yağışlı mevsimlerde bir kıyının bataklığa dönüşmesi ya da toprak kaymasının bir tarafta daha sık yaşanması) gibi sebeplerden kaynaklı fiziksel farklılıklar da söz konusu olabilmektedir. Bu gibi durumlarda köprü gövdesi, gerekli durumlarda yön de değiştirilerek çıkışın uygun olduğu en yakın noktaya kadar uzatılmıştır.

Üsküp Vardar (Fatih Sultan Mehmet) Köprüsü

Vardar (Üsküp Fatih Sultan Mehmet) Köprüsü (Üsküp Taşköprü), Üsküp'ten geçen Vardar Nehri üzerinde (Şekil 1a), Üsküp Kalesi'nin 250 metre güneyinde yer alır (Şekil 1b). Kuzeydoğu-güneybatı hattı üzerinde II. Filip Meydanı ile Makedonya Meydanı'nı birbirine bağlar. II. Filip Meydanı kuzeydoğuda, Makedonya Meydanı ise güneybatıda konumlanır.

Şekil 1. a. Vardar Nehri Üzerinde Vardar Köprüsü'nün Konumu [Üstte]; **b.** Üsküp Kent Merkezinde Vardar Köprüsü'nün konumu [Altta].

Genel kaniya göre köprü, 15. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmıştır. Köprü'nün yapım kitabesi günümüze ulaşamamıştır. Evliya Çelebi, köprü'nün yapımına Sultan II. Murat Dönemi'nde, 1444 yılında başladığını ve Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde, 1456 yılında tamamlandığını¹ kaydetmiştir

¹ Köprü'nün yapım ve onarım kitabeleri, arşiv kayıtları ve tarihî vesikalar ile ilgili ayrıntılı kaynakça için bkz. (İbrahimgil, 2012, s. 47).

(Evliya Çelebi, 1978, s. 558). Köprü yapılırken Üsküp kazasının birçok köyüne, yardımlarından dolayı dokuz yıllık bir vergi muafiyeti sağlanmıştır (Kumbaradži-Bogoević, 1998, s. 205-206; Sokoloski, 1977, s. 81-87).

Köprü'nün tempan duvarları, köprü üzerindeki geçiş yolu ve kemerleri kesme taştan yapılmıştır. Köprü'nün uzunluğu yaklaşık olarak 220 metre, genişliği ise 6,3 metre kadardır. Ancak Vardar Nehri'nin kıyıları zamanla doldurulduğu ve köprü, dönem dönem yıkılıp onarıldığı için farklı kaynaklarda farklı köprü ve köprü gözü boyutlarına rastlanmaktadır. Kuzeydoğu yönünde, köprü'nün, Vardar Nehri kıyı çizgisi ile bulunduğu noktada, mensap yönünde ² bir namazgâh bulunmaktadır (Şekil 2). Namazgâhın karşısında, memba yönünde ise aynı genişlikte bir balkon yer alır. Köprü ayaklarından birisinin içinde, tahminen köprü bekçilerinin kalması için yapılan boş bir mahal yer alır (Aruçi, 2011, s. 155).

Şekil 2. Vardar Köprüsü Namazgâhına Köprü'nün Güneydoğusundan Bakış (Veysel Özbey Arşivi, 2016)

Mukarnaslı mihrabın üzerinde yer alan ve yapının Sultan III. Murat döneminde onarımdan geçirildiğini aktaran kitabe, 1930 yılındaki onarım esnasında yerinden sökülüştür (Katanić ve Gojković, 1961'den akt: Aruçi, 2011, s. 155). Sökülen kitabede şu yazı yer almıştır;

² Vardar Köprüsü için köprü'nün güneydoğu cephesi.

تعمیرینی کورنلر بو جسر بی نظیرک
تحسین ایدوب دیدیلر چوق اولکندن اعلا
تعمیر اولتمق ایله یاپیلدی کوکلی خلقک
اولدی هلالی تاریخ « ترمیم جسر باله »
(Ayverdi, 1956, s. 161).

Yazının transkripsiyonu ise şu şekildedir;

Ta'mîrini görenler bu cîsr-i bî-nazîrin
Tahsîn edip dediler çok evvelkiden a'lâ
Ta'mîr olunmak ile yapıldı gönü halkın
Oldu hilâlî târîh 'termîm-i cîsr-i bâlâ'
987 (M. 1579) (Ayverdi, 2000, s. 302).

Köprü'nün yuvarlak kemerli 14-15 gözü vardır. Ortalarına doğru yükselen köprü'nün ortadaki dört gözü büyüktür. Bu dört ana köprü gözünün oturduğu beş köprü ayağı arasında köprü döşemesi yere paraleldir. Her iki yönden Vardar Nehri kıyılarına, bu ayaklardan itibaren birer rampa şeklinde döşeme kırılıp alçaltılarak kod farkları ayarlanmıştır (Şekil 3). Kuzeydoğu ucundaki kırılma, namazgâhtan hemen sonra başlar. Uçlara doğru kemer gözleri gittikçe küçülür. Mevcut durumda memba tarafındaki selyaranların üzerleri kare tabanlı yarım piramitlerle bir çatı gibi örtülmüş ve selyaranlar yükseltilmiştir. Mensap yönündeki selyaranlar birbirlerinden oldukça farklılık gösterdiklerinden özgünlüklerini koruyamadıkları söylenebilir.

Şekil 3. Vardar Köprüsü Güneydoğu Yönünde Kuzeybatıya Doğru Bakış
(Veysel Özbey Arşivi, 2016)

Osmanlı inde Vardar Köprüsü'nde Gerçekleştirilen Onarım Çalışmaları

Üsküp'te 1555 yılında meydana gelen büyük depremde köprü'nün dört ayağı hasar görmüştür (Smilevski, 2008, s. 13). Kanunî Sultan Süleyman Dönemi'nde, 1566 yılında ve III. Murat Dönemi'nde, 1579 yılında köprü üzerinde kapsamlı onarım çalışmaları yürütülmüştür (Aruçi, 2011, s. 155). Avusturyalılar tarafından 1688 yılında köprü'nün bir bölümü yıkılmış, tarihî köşkü ve kitabesi tahrip edilmiştir (Salih Âsım, 1932). Köprü, 1817-1818 ve 1869 yıllarında da onarım görmüştür (Ayverdi, 2000, s. 302). Mimari eser, 1888 yılında Üsküp mutasarrıfı Hafız Mehmet Paşa tarafından da onarılmıştır (Çulpan, 2002, s. 127). Bu onarım esnasında kuzeydoğu ucundaki dört köprü kemeri, tuğla malzeme ile tamamlanarak onarım gerçekleştirilmiştir (Aruçi, 2011, s. 155). Ayrıca Sultan Reşat tarafından 1896-1897 yılları arasında ve 1905 yılında onarım çalışmaları yürütülmüştür. Daha sonra 1909 yılında da onarım gören (Ayverdi, 2000, s. 302) köprü'nün kitabe köşküne (namazgâhına) bir tamir kitabesi eklenmiştir. Bu kitabenin transkripsiyonu şöyledir;

Sultan Murad-ı sâni - Eyledi bu cisr-i evvel
Tevsi'ini etti ferman - Sultan Reşad-ı âdil
İmar olundu köprü - Hakkâki pek mükemmel
Unvanına denilse - Şâyân-ı cisr-i ekmele
Görüp tevsi' cisri - Sevildi cevher gibi tarih
'Mehmet Han Hamistir - Veren bu cisre âbadi'. (Kumbaradži-Bogoević, 1998, s. 124).

Köprüde 1909-1910 yılında yapılan onarım çalışmaları esnasında yaya kaldırımı, köprü'nün her iki yanından dışa taşmalar yapılarak genişletilmiştir (Ayverdi, 1956, s. 161). Bu dönemde köprü'nün kuzeydoğu ucu güneydoğu cephesinde, nehir kıyısında bir değirmen bulunmaktadır. Yine bu dönemde çekilen fotoğraflarda şehir elektrik şebekesi, köprü'nün güneydoğu cephesi boyunca geçerek şehrin iki yakasına hizmet vermektedir. Köprü'nün kuzeybatı cephe hattı boyunca ise köprü aydınlatma elemanları dikkat çekmektedir.

Osmanlı Sonrası Dönemde Vardar Köprüsü'nde Gerçekleştirilen Koruma-Onarım Çalışmaları

Osmanlı Devleti topraklarından en son kopan şehirlerden birisi Üsküp'tür. Osmanlı sonrası dönemde köprü 1930 yılında bir onarım görmüştür (Ayverdi, 2000, s. 302). Köprü'nün güneybatı ucuna, köprü ile meydanın birleştiği noktada, her iki yanına konulan yüksek kaideler üzerine,

dönemin ünlü Hırvat heykeltıraşı Antun Augustinčić tarafından Zagreb’de yapılan ve her ikisi de at üzerinde temsil edilen “Kurtarıcı Kral” I. Petar Karacorveviç ve oğlu “Birleştirici Kral” I. Aleksandar Karacorveviç’in heykelleri, 1937 sonbaharında Üsküp’e getirilerek, sırtları Vardar Nehri’ne, yüzleri Makedonya Meydanı’na bakar vaziyette yerleştirilmiştir. Bu heykeller daha sonra II. Dünya Savaşı sırasında kaldırılmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nda köprü ayaklarına şehir işgal eden güçler tarafından 1944 yılında dinamitler yerleştirilmiş, ancak şehir tekrar alınca patlama gerçekleşmemiştir (Smilevski, 2008, s. 13).

Vardar Köprüsü, bir tarihî eser olarak, Makedonya Kültürel Eserleri Koruma Kurulu’nun 10 Mart 1952 tarih ve 32 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (İbrahimgil, 2012, s. 47). Tescilden sonra 1963 yılında meydana gelen büyük Üsküp depreminden sonra Vardar Köprüsü üzerinde onarım çalışmaları yürütülmüştür (Ayverdi, 2000, s. 302). Ancak yine de şehirdeki yıkımdan en az hasarla kurtulan birkaç yapıdan birisi olmuştur (Smilevski, 2008, s. 13). Depremin Üsküp’teki yıkıcı etkisinden sonra 1965 yılında, Birleşmiş Milletler tarafından Üsküp şehrinin ortak bir konsept çerçevesinde yeniden yapılması için bir master plan yarışması düzenlenmiştir. Şehrin yenilenmesine yine Vardar Köprüsü’nden başlanmış ve köprünün her iki ucunda Vardar Nehri kıyı hatları değiştirilmiş ve bu hatlarda peyzaj düzenlemesi yapılmıştır. Günümüzde var olan köprü ayakları kıyı peyzajlarının alt yapısı bu dönemden kalmıştır.

Depremin Üsküp’te yol açtığı büyük yıkımın ardından modern kentleşmenin hız kazanması ile 1970’li yılların başında Üsküp’ün çehresi değişmeye başlamıştır. Daha büyük ölçekli yapılar ve daha geniş yollar, artan nüfusun bir ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Vardar Nehri üzerine 1971 yılında Goce Delçev Köprüsü yapılmış ve Vardar Köprüsü araç trafiğine kapatılarak yaya ulaşımına tahsis edilmiştir (Aruçi, 2011, s. 154).

Cumhuriyet Döneminde Vardar Köprüsü’nde Gerçekleştirilen Koruma-Onarım ve Yenileme Çalışmaları

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nden bağımsızlığını 17 Eylül 1991 günü yapılan referandumla ilan eden Makedonya Cumhuriyeti, Vardar Köprüsü üzerinde yapısal onarım çalışmalarına 1992 yılından itibaren başlamış ve aralıklı olarak devam etmiştir (Smilevski, 2008, s. 13). Köprünün aslına uygun koruma-onarım çalışmalarına ise 1994 yılında başlanmış ve köprünün namazgâhı hariç 2005 yılına kadar sürdürülmüştür. Bu esnada ilk yapılan müdahalelerden birisi memba yönündeki

selyaranlardan alçak olanların yükseltilmesi ve mensap yönündeki köprü ayaklarına selyaranlar eklenmesi olmuştur. Böylece tüm selyaranlar yaklaşık olarak aynı yüksekliğe getirilmiştir. Sonradan müdahale edilen ya da eklenen selyaranların üzerleri düz bırakılmış ve fark edilebilir olmaları sağlanmıştır. Namazgâhın bulunduğu ayakta, namazgâhın alt bölümünde, günümüzde bir selyaran bulunmamaktadır. Köprünün aynı yüzünde, güneybatıdaki kod farkının başladığı diğer ayakta ise yarım sekizgene yakın bir planda yüksekçe bir selyaran bulunur. Üzerinde piramidal olarak başlayan fakat fazla yükselmeden sonlanan bir daralma görülür. Ancak bu koruma-onarım çalışmaları kapsamında bahsi geçen ara köprü ayaklarının her iki yönünde benzer yükseklikte ve benzer karakteristikte üçgen planlı ve bitimleri düz selyaranlar eklenmesi, köprüye Osmanlı köprülerinde pek rastlanılmayan ve köprünün özgün durumundan farklı bir görüntü kazandırmıştır.

Makedonya Cumhuriyeti tarafından Vardar Köprüsü'ne yönelik, 2000 yılında bir başka koruma-onarım çalışması M.C. Üsküp Büyükşehir Belediyesince başlatılmıştır (Aruçi, 2010, s. 308). Çalışmalarda köprü ayağındaki bekçi mahalline ait iki giriş kısmı kapatılmıştır (Aruçi, 2011, s. 155). Köprü gövdesine saplanan demir desteklere tutturulan ve köprünün estetik görünümünü bozan demir korkuluklar, bu dönemde kaldırılmış ve taş malzemedeki yeni korkuluklar yapılmıştır.

Koruma-onarım çalışmaları esnasında köprü namazgâhının mihrabı, 4 Temmuz 2002 tarihinde “işçilerin dikkatsizliği” sonucunda yıkılarak Vardar Nehri'ne düşmüş ve parçalanmıştır (Aruçi, 2010, s. 308; Aruçi, 2011, s. 155; İbrahimgil, 2012, s. 50). Üsküp'teki Müslüman-Türk halkın yoğun tepkisi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin gayretleri ve konunun UNESCO'ya kadar taşınması sonucunda restorasyon çalışmaları durdurulmuştur. Aynı yılın eylül ayında gerçekleştirilen seçimin ardından iktidarın el değiştirmesi sonucunda köprüdeki koruma-onarım çalışmaları yeniden başlatılmıştır (Aruçi, 2011, s. 155; İbrahimgil, 2012, s. 50). Köprü üzerinde uygulanan koruma-onarım çalışmalarını yerinde incelemek üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nden teknik bir heyet³ 12-16 Temmuz 2004 tarihleri arasında alana bir ziyaret gerçekleştirmiştir (İbrahimgil, 2012, s. 49). Köprünün açılışı 26 Temmuz 2004 tarihinde yapılmıştır (Aruçi, 2011, s. 155). Köprünün namazgâhı ise 2008 yılında yeniden yerine konmuştur. Ancak onarım kitabesinin bulunduğu yere, yeni bir metal levha konmuş ve

³ Başkanlığını Doç. Dr. Mehmet Zeki İbrahimgil'in yürüttüğü ekipte Prof. Dr. Hakkı Acun, Prof. Dr. Halit Çal ve Neval Konuk da yer almıştır (İbrahimgil, 2012, s. 49).

üzerine Makedonca ve İngilizce olarak siyah yazılarla kısa bir tarihçe verilmiştir. İngilizce metin şöyledir;

Monument Of Culture
Stone Bridge – Skopje
Reconstructed In 1421 – 1451 During Sultan Murad Ii On 6th C. Foundations.
Renovations Were Carried Out In 1555, 18th C., 19th C. And At The Beginning
Of The 20th C. The Last Reconstruction Began In 1994.
The Watch – Tower Shaping A Mihrab Was Reconstructed In 2008.

Metinde verilen bilgilerin kaynağının neye dayandığı ayrı bir tartışma konusudur. Ancak kısaca açıklamak gerekirse bazı Makedon kaynaklar, “arkeolojik kanıtların” köprü temel yapım tarihini M.S. 518 yılında yaşanan depremden sonra, I. Justinian Dönemi’ne kadar geriye götürdüğünü söylemektedir (Katanić ve Gojković, 1961, s. 117, 120-121; Iljov, 1983’den akt: Aruçi, 2011, s. 154; Djekic, 1986, s. 35-37; Smilevski, 2008, s. 13). Bu sebeple köprü yapım tarihi olan 15. yüzyıl, kısa bilgi metninde yeniden yapım tarihi olarak verilmiştir. Ancak Vardar Köprüsü’nün temellerinde Üsküp Şehri Kültür Anıtlarını Koruma Enstitüsü tarafından 23 Kasım 1972 - 12 Mart 1973 tarihleri arasında gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalarda Osmanlı Dönemi öncesi bir buluntuya rastlanmadığı bilinmektedir (Kumbaradži-Bogoević, 1980, s. 166).

Tartışma ve Sonuç

Vardar Köprüsü, Balkan coğrafyasında uygulanan birçok Osmanlı köprüsü ile ortak mimari özellikler gösterir. Üsküp Vardar Köprüsü, Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye’nin Balkanlar’da inşa ettiği bir 15. yüzyıl köprüsü olarak Elbasan Vezir Köprü, Tırnova Gazi Firuz Bey Köprüsü, Köstendil Koca İshak Paşa Köprüsü, Karlıova Köprüleri, Saray-Bosna Hünkâr Köprüsü, Narda Faik Paşa Köprüsü ve Yenişehir (Larisa) Tempe Vadisi Köprüsü ile aynı dönem yapısıdır. Ancak Bosna-Hersek’te bulunan Vişegrad Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü ve Konjiç Karagöz Mehmet Bey Köprüsü gibi Balkanlar’da 16. yüzyılda inşa edilen Osmanlı köprüleri ile daha benzer bir görüntü sergiler. Bu köprülerden boyut ve biçim olarak Vişegrad Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü, Üsküp Vardar Köprüsü’ne daha çok benzemektedir. Üzerinde namazgâhı bulunan Vardar Köprüsü, bu özgün mimari bileşeni ile Balkanlarda bulunan çok gözlü Türk taş köprülerinden Edirne Ekmekçizade Ahmet Paşa (Tunca) Köprüsü, Edirne Mecidiye (Meriç) Köprüsü ve Konjiç Karagöz Mehmet Bey Köprüsü ile benzerlik gösterir.

Üsküp Vardar Köprüsü, Balkanlar'da yapılan köprülere benzer şekilde Anadolu'daki Osmanlı Dönemi köprüleri ile de ortak özellikler sergiler. Anadolu'da namazgâhı bulunan Diyarbakır Dicle Köprüsü, Sivas Eğri Köprü, Kayseri Karaözü Kasabası Şahruh Köprüsü ve gövdesinin içerisinde farklı işlevli mahaller bulunan Bursa Irgandı Köprüsü, Erzurum Çoban (Çobandede) Köprüsü ve Malabadi Köprüsü ile benzerlik gösterir.

Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde yaşanan mimarî gelişim çerçevesinde Erken Dönem Osmanlı Mimarîsi ile Klasik Dönem Osmanlı Mimarîsi arasındaki geçiş dönemi eserlerinden olan Üsküp Vardar Köprüsü, günümüze kadar birçok onarım görmüş ve tarihî Üsküp merkezinde, özgünlüğü en çok korunan Osmanlı eserlerinden birisi olmuştur. Köprü üzerinde 2000'li yıllarda yürütülen koruma-onarım çalışmaları esnasında köprünün bir Osmanlı mimari eseri olduğuna ilişkin göstergelere zarar verilmiş, köprünün en özgün kısımlarından olan namazgâh, Vardar Nehri'ne düşürülmüş ve köprüye dair bir onarım kitabesi ortadan kaybolmuştur. Üsküp'te yaşayan Türk topluluğunun esere sahip çıkması ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti yetkililerinin girişimi ile namazgâh, ait olduğu yere tekrar yerleştirilmiştir.

Vardar Köprüsü, aradan geçen yarım bin yıllık zamana, yıkımlara, doğal afetlere, zorlu doğa koşullarına, değişimlere ve politik kararlara rağmen ayakta kalmayı ve Üsküp tarihî kent merkezinin en vazgeçilmez ögesi olmayı başarmıştır. Bu durumun en temel nedenlerinin başında, tarihî kentlerin içerisinde yer alan köprülerin işlevsel zorunluluğudur. Tarihî kent merkezlerinde kentlerin iki yakasını bir araya getiren tarihî köprüler, değişime karşı en dirençli yapıların başında gelir ve Vardar Köprüsü bu özelliği ile özgünlüğünü büyük ölçüde korumayı başarmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Yapılan çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Araştırma, etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasındadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmanın tüm aşamaları yazar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Kaynakça

- Aruçi, M. (2010). Makedonya'da Osmanlı Dönemi'ne ait olan tarihî eserler; varoluş veya yok oluş. *Balkanlar'da İslâm medeniyeti dördüncü milletlerarası kongre bildirileri* (Haz. H. Eren) içinde (s. 299-337). İstanbul: IRCICA.
- Aruçi, M. (2011). "Taşköprü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (Cilt 40, s. 154-156). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ayverdi, E. H. (1956). Yugoslavya'da Türk âbideleri ve vakıfları. *Vakıflar Dergisi*, (3), 151-224.
- Ayverdi, E. H. (2000). *Avrupa'da Osmanlı mimâri eserleri 3: Yugoslavya* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BBC (t.y.). "1963: Thousands killed in Yugoslav earthquake". *On This Day* - 26 July içinde. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/july/26/newsid_2721000/2721635.stm.
- Çulpan, C. (2002). *Türk taş köprüleri: Ortaçağdan Osmanlı devri sonuna kadar* (2. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Djekic, O. (1986). *Skopje i negovata okolina: Biblioteka na mali turistički monografii / No: 64*. Zagreb: Turistički sojuz na Skopje - Turistkomerc.
- Evliya Çelebi (1978). *Evliya Çelebi seyahatnamesi V-VI* (Ed. T. Temelkuran ve N. Aktaş). İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Gölen, Z., & Temizer, A. (2017). *Osmanlı dönemi Balkan şehirleri 1*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Iljov, V. (1983). Kameniot most vo svetlinata na najnovite proučuvanja. *Zbornik na Arheoloski Muzej na Makedonija* içinde (X-XI, s. 155-163). Skopje: Arheoloski Muzej na Makedonija.
- İbrahimgil, M. Z. (2012). Üsküp Fatih Sultan Mehmet Köprüsü-Taş Köprü/Vardar Köprüsü. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, (Balkan Özel Sayısı-I), 46-54.

- Karaman, F. (2018). Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki mirası. *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(2), 21-47.
- Katanić, N., & Gojković, M. (1961). *Grada za prouđavanje starih kamenih mostova i akvedukata u Srbiji, Makedoniji i Crnoj Gori*. Belgrad: Savezni Institut za Zaštitu Spomenika Culture; Jugoslovenski Institut za Zaštitu Spomenika Kulture.
- Kumbaradži-Bogoević, L. (1980). Kameniot most vo Skopje. *Glasnik na Institutot za Nacionalna Istorija*, 24(3), 165-183.
- Kumbaradži-Bogoević, L. (1998). *Osmanliski spomenici vo Skopje*. Skopje: Islamska Zajednica vo RM, Sektor za Nauka i Islamska Kultura.
- Salih Âsım Bey (1932). *Üsküp tarihi ve civarı* [Yazma]. Topkapı Sarayı, Sultan Reşad, No. 616.
- Smilevski, T. (2008). Kameniot most – Čuvar na Dušata na Skopje. *Ckonje* (Skopje), 1(1), 13.
- Sokoloski, M. (1977). *Vakaşi i vakafski imoti vo Skopje i Skopsko vo XV i XVI vek* (Prilozi VIII/2). Skopje: Makedonska Akademija na Nauki i Umetnosti.
- Tanyeli, G. (2018). Türkiye köprüleri. *Mühendislik Mimarlık Öyküleri VIII* (Yay. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) içinde (s. 53-83). Ankara: Patika Ajans.

The Skopje Vardar Bridge and Conservation Works for the Bridge

Extended Abstract

As a result of the acceptance of Islam by the Turks in Central Asia, significant modifications were wrought in the traditional Turkish architecture. Turkish-Islamic architecture continued to develop in an area starting from Central Asia and extending to Anatolia with the Seljuks and the Balkans with the Ottomans. During this process, the Balkans were furnished with Ottoman cultural heritage that was produced using relatively more sophisticated techniques. Especially due to the difficult geographical conditions, special importance was given to transportation and bridges produced with advanced construction techniques were built to cross the difficult rivers of the Balkans. As the Ottoman Empire lost its sovereignty in the Balkans in the early 20th century, the Turkish-Islamic artifacts in the region were neglected and subsequently fragile due to environmental conditions. The works that have survived to the present day consist of works with superior qualities or durability.

The Balkans remained in conflict throughout the 20th century, during the Balkan Wars, the World Wars, and the dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. Skopje, located in the center of the Balkans, was also negatively affected by this conflict environment. Furthermore, a major earthquake occurred in Skopje in 1963, which rendered approximately 80% of the cities building stock unusable. The Vardar Bridge, the most important Ottoman architectural heritage in Skopje, survived this devastating earthquake with minimal damage. It is one of the 241 bridges whose information is still accessible today, built by the Ottoman Empire in the Balkans.

Since the construction inscription of the Vardar Bridge has not survived to the present day, it is not known exactly when the bridge was built. However, it is widely accepted that it was built in the second half of the 15th century. The tempene walls of the bridge, the passageway and the arches on the bridge are constructed from cut stone. The length of the bridge is approximately 220 meters, while its width is approximately 6.3 meters. There exists a prayer area situated on the southeast facing façade of the northeastern side of the bridge. There is a balcony that is the same width as the prayer area on the northwest side. One of the bridge piers has an empty space, presumably built for the accommodation of bridge guards.

During the Ottoman period, the Vardar Bridge was extensively repaired in 1566 (period of Suleiman the Magnificent) and 1579 (period of Murat III). Furthermore, repairs were executed on the bridge in the years 1817-1818, 1869, 1888, 1896-1897, 1905, and 1909. In the post-Ottoman period until the establishment of the republic, the bridge was repaired in 1930 and 1963-1965. Moreover, landscaping was executed in the vicinity of the bridge in 1937 and 1965, and in 1971, the bridge was closed to vehicular traffic and pedestrianized. During the republican era, structural strengthening works on the bridge were initiated in 1992, and restoration works were initiated in 1994. The restoration works continued until 2005, with the exception of the prayer area located on the bridge. During the restoration works, the altar of the bridge prayer area fell into the Vardar River on July 4, 2002 and was destroyed. With the response of the Muslim-Turkish community in Skopje and the efforts of the authorities of the Republic of Türkiye, the altar was restored in 2008.

In this study, the architectural features of the Vardar Bridge are discussed and compared with other Ottoman bridges in the Balkans and Anatolia. In this study, the architectural features of the Vardar Bridge are discussed and compared with other Ottoman bridges in the Balkans and Anatolia. Moreover, an examination was conducted on the conservation-repair operations undertaken for the Skopje Vardar Bridge, spanning its construction to the present day, and the impact of these works on the authenticity of the bridge was examined. The information presented in the literature was interpreted by comparing it with the observations made during the visit to the architectural work.

It has been concluded that the Vardar Bridge has largely preserved its originality despite half a thousand years of time, all the destructions, natural disasters, difficult natural conditions, changes and political decisions. The primary explanation for this circumstance has been posited as the functional necessity of bridges in historical towns. It has been claimed that historical bridges located in historical city centers are among the most resistant structures against change.

GAZİANTEP HASAN SÜZEN ETNOGRAFYA MÜZESİ'NDE BULUNAN
OSMANLI DÖNEMİ'NE AİT BİR GRUP LENGER

A Group of Lengers from The Ottoman Period Located in Gaziantep
Hasan Süzer Ethnography Museum

Ercan ÇALIŞ

Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
ercançalış@yyu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-1359-4533>

Sibel LEVENTOĞLU

Öğr. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Erciş Meslek Yüksek Okulu El Sanatları Bölümü
sibelleventoglu@yyu.edu.tr

 <https://orcid.org/0009-0007-4250-9891>

Cite As/Atıf: Çalış, E., & Leventoğlu, S. (2023). Gaziantep Hasan Süzen Etnografya Müzesi'nde bulunan Osmanlı Dönemi'ne ait bir grup lenger. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 317-336.
<https://doi.org/10.31463/aicusbed.1313241>

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	12.06.2023
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	15.09.2023
Sorumlu Yazar- <i>Corresponding Author</i> :	Sibel LEVENTOĞLU
Sayfa Aralığı- <i>Page Range</i> :	317-336
Doi Numarası-Doi Number:	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.1313241

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

GAZİANTEP HASAN SÜZER ETNOGRAFYA MÜZESİ'NDE BULUNAN OSMANLI
DÖNEMİ'NE AİT BİR GRUP LENGER

A Group of Lengers from The Ottoman Period Located in Gaziantep Hasan Süzer
Ethnography Museum

Ercan ÇALIŞ
Sibel LEVENTOĞLU

Öz

El sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olan maden sanatı ürünleri binlerce yıldır insanoğlunun sanatını, kültürünü, beğenisini ve geleneklerini yansıtarak, zamanla sanat eseri olma kimliğini kazanmıştır. Geçmiş Neolitik Dönem'e dayanan maden sanatı ürünleri içinde yer alan madeni mutfak kapları, Anadolu'da ustaların elinde şekillenerek Türk sanatının en güzel ürünlerini vermiştir. Madeni mutfak kapları içinde önemli bir yere sahip olan lengerler servis ve sunum kapları olarak prestij eşyası olarak değerlendirilmiş, yapım ve süslemelerine ayrı bir önem verilmiştir. Etnografik eser niteliği taşıyan bu çalışmadaki örnekler, Türk maden sanatının geldiği noktayı belgelendirmeleri açısından oldukça önemlidir. Eserlerin tanıtılarak bilim dünyasına kazandırılmasının yanı sıra, ait oldukları dönemin kültürel, sanatsal ve iktisadi açıdan aydınlatılması bu çalışmadaki başlıca amaçlardandır. Hasan Süzer Etnografya Müzesi'nde yer alan lengerler form, süsleme ve üretim teknikleri gibi açılardan değerlendirilmiş ve bunlar arasında 6 adet örnek incelemeye alınmıştır. Seçilen örnekler mümkün olduğunca tüm eserleri yansıtabilecek şekilde ve birbirinden farklı olanlar tercih edilmiştir. Bu çalışmayla ayrıca Gaziantep'in çağlar boyunca kesintisiz devam eden mutfak kültürüne, ele alınan örnekler üzerinden dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk sanatı, maden sanatı, mutfak eşyaları, lengerler, Gaziantep Hasan Süzer Etnografya Müzesi.

Abstract

Art products, which have an important place among handicrafts, have managed to become works of art by reflecting the art, culture, taste and traditions of human beings for thousands of years. Metal kitchenware, which is among the metal art products dating back to the Neolithic period, was shaped by the hands of masters in Anatolia and produced the most beautiful products of Turkish art. Having an important place among metal kitchen utensils, lengers were considered as prestige items as serving and presentation utensils, and special importance was given to their production and decoration. The examples in this study, which is an ethnographic work, are very important in terms of documenting the point that Turkish mining art has reached. In addition to introducing the works and bringing them to the scientific world, one of the main aims of this study is to enlighten the period to which they

belong in terms of cultural, artistic and economic aspects. The slippers in the Hasan Süzer Ethnography Museum were evaluated in terms of form, decoration and production techniques, and 6 samples were examined. The selected examples were chosen to reflect all works as much as possible and were different from each other. This study will also draw attention to the culinary culture of Gaziantep, which has continued uninterrupted throughout the ages, through the examples discussed.

Keywords: Turkish art, metal art, kitchenware, lengers, Gaziantep Hasan Süzer Ethnography Museum.

Giriş

Geçmiş kültürlerin izlerini gelecek nesillere aktarmada yazılı kaynaklar kadar el sanatları ürünleri de önemlidir. Bu eserler ait oldukları döneme ışık tuttukları için birer tarihî belge niteliğindedir. El sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olan madenî eserlerin keşfi antik çağlara kadar gitmektedir. En temel ihtiyaçlardan olan beslenme ihtiyacını karşılamak için insanoğlu, ilk önceleri yiyeceklerini saklamak ve pişirmek için doğada kendiliğinden bulunan taş ve ahşap gibi malzemelerden yararlanırken, Neolitik Dönem ile birlikte çanak çömlek üretimi başlamış ve ardından madenî eşyalar da ortaya çıkmıştır. Kalkolitik Dönem ile birlikte maden her alanda kullanılmaya başlanmıştır (Çalış, 2023, s. 166). Bu dönemde Anadolu'da maden atölyeleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Çalışmada ele alınan eserlerin yapımında kullanılan bakır madeni de bu dönemde kolay işlenebilmesi nedeniyle en çok tercih edilen madenler arasında yerini almıştır.

İnsanoğlunun madeni sıcak erimiş hâlde işlemesi metalurjinin keşfi olurken, bu durum metal mutfak eşyalarda da üretimin artmasına olanak sağlamıştır. Anadolu'da bu dönemde oldukça önemli miktarda madenî eşyaların üretildiğine dair çok sayıda buluntu ele geçirilmiştir. Eşyaların çoğunlukla tavlama ve dövme tekniğinde oldukları görülmüştür. Çayönü kazılarında ele geçen madenî eşyalarda görülen tavlama ve dövme tekniği (Sevin, 2003, s. 45), çalışmaya konu olan lengerlerde de uygulanması, tekniklerin tarihsel geçmişinin ne kadar eski olduğunun göstergesidir. Lengerde uygulanan tekniklerin yanı sıra, form açısından da tarihî bir geçmişten bahsetmek mümkündür. Günümüz kap formlarını oluşturan ince ve hafif kaplar Tunç Çağı'nda üretilmiştir (Sevin, 2003, s. 34). Demir Çağı'nın en büyük madenî toplumu olan Urartular (Belli, 1987, s. 89), Friglerle birlikte pişmiş topraktan yapılmış kap formlarını metale uyarlayarak, Anadolu'da bu gün de kullanılan yeni kap formlarını kazandırmıştır (Başak, 2021, s. 45). Maden sanatındaki gelişmeler

Lidyalıların pirinci; Bizansların mine tekniğini bulmalarıyla zengin bir çeşitlilikle artarak devam etmiştir (Başak, 2004, s. 19).

Anadolu'da çağlar boyunca çeşitli uygarlıkların katkılarıyla devam eden madeni işleme serüveni, Türklerin Anadolu'ya hâkim olmasıyla birlikte devam etmiştir. Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinde mevcut maden ocaklarını işletmekle kalmamış yeni maden ocakları arayışına girmişlerdir (Erk, 2021, s. 298). Selçuklular maden sanatında ilerleyerek madenî eşyaları ihraç etme başarısını da göstermiştir. Selçuklular bugün hâlâ kullanılan yapım tekniklerinden dövme, döküm; süsleme tekniklerinden kazıma, çalma, kabartma, telkâri, savat, ajur, kakma ve yıldız tekniklerini en güzel şekilde uygulama başarısını göstermiştir (Çalış, 2020, s. 2). Bu dönemde eserlerin yapımında kullanılan malzemede de çeşitlilik görülmektedir. Selçuklular, bakır ve çinko karışımı olan pirinci yoğun şekilde kullanmıştır. 13 yy. tarihçilerinden İbni-i Bibi, *Selçuklu Tarihi* adlı eserinde İzzeddin Keykavus'un düğününde altın, gümüş gibi madenlerin kullanıldığından söz etmektedir (Bodur, 1987, s. 33). Ancak sözü edilen tarihçinin bahsettiği altın ve gümüş eserlerden günümüze az sayıda eser ulaşabilmiştir. Müze ve koleksiyonlarda bulunan eserlerin çoğu pirinç ve tunçtur (Allak, 2023, s. 15). Genel olarak bakıldığında Selçuklular, Orta Asya'da başlayan maden sanatını Anadolu'da da sürdürerek günümüze ulaşmasına önemli katkılar sağlamışlardır.

Osmanlılar Selçuklulardan aldığı mirası en iyi şekilde değerlendirmiş, maden sanatına yenilikler de getirmeye devam ederek, 16. yy'da en güzel örneklerini vermiştir. Osmanlılar bu dönemde Anadolu ve Balkanlar'da maden ocakları işleterek, maden alanında zirveye çıkmışlar ve bu başarılarını 19. yüzyıla kadar devam ettirmişlerdir (Kayaoğlu, 1985, s. 440). Osmanlılarda süs eşyasından kullanım eşyasına kadar üretilmelerinde oldukça zengin bir maden çeşitliliği görülmektedir. Osmanlı Dönemi'nde gümüş ve altın işlemeciliği belirgin bir şekilde süs eşyalarında ön plana çıkarken, günlük kullanım eşyalarının yapımında ise pirinç, tunç alaşımları ile bakır ve diğer metaller kullanılmıştır. Bakır madeni; savaş, sanayi, darphane ve sosyal hayattaki gereksinimleri karşılamak için maden sanatı atölyelerinde bolca kullanılmış ve bakır yatakları son dönemlere kadar kesintisiz işlevini sürdürmüştür (Allak, 2021, s. 43). Osmanlılar pek çok tekniği Selçuklulardan hazır bir şekilde almışlardır. Araştırmaya dâhil edilen eserlerde yapım tekniği olarak çoğunlukla döküm ve dövme teknikleri kullanılırken; süsleme teknikleri olarak ise kabartma, çalma, kazıma, ajur, savatlama gibi teknikler Osmanlı maden sanatında ustalıkla uygulanmıştır.

Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu döneminde metal işi tekniklerinin zengin çeşitlenmeleri ve farklı uygulama biçimleri vardır (Barışta, 1998, s. 89).

Osmanlı maden sanatında ürün yelpazesi de oldukça geniştir. Kubbe âlemleri ile silah ve tokmalardan; takılara, mutfak eşyalarına ve daha pek çok çeşitlilikte eşyalarda kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar içinde madenî mutfak kapları büyük bir paya sahiptir. İbrik, matara, tepsi, kahve takımı, sahan, lenger, kazan, tencere, güğüm, şerbetlik, kâse, havan, fincan zarfı, nargile gibi Türk mutfağını ve sofrasını süsleyen birbirinden değerli eserler maden sanatı içinde önemli yer almıştır (Türkoğlu, 1993, s. 29).

Madenî eserler Osmanlı Dönemi'nde pek çok merkezde üretilmekteydi. İstanbul, Şam, Halep, Diyarbakır, Mardin ve Gaziantep önemli maden üretme merkezleri arasındaydı. (Yetkin, 1968, s. 8). 16. yy.'da önemli bir ticaret merkezi olan Gaziantep'te bakırcılık sanatının başlama tarihi çok eskilere dayandığı, ele geçirilen çok sayıda eserden anlaşılmaktadır. 1536 tarihli Ayntab Mufassal Tahir Defteri'nin şehir nüfusuna ait bölümünde, şahısların adlarının altına yazılan sanatları ve yaptıkları işler kısmında sayılan meslekler arasında "Kazancı (bakırcı)" mesleği de bulunmaktadır. O yıllarda Gaziantep'te yaklaşık 60 bakırcı dükkânı bulunduğu, bu dükkânların her birinde yaklaşık 4 ile 10 arasında işçi çalıştırıldığı belirtilmektedir (Uğurluel, 2002, s. 11-12). Kentte çağlar boyunca süregelen bakır eşya üretimi ve süslemesi bugün de devam etmektedir (Bezirci, 2001, s. 203).

Gaziantep'te maden işlemeciliği çok eski tarihlere dayanmakla birlikte özellikle 16. - 19. yüzyılları arasında zirveye ulaştığı söylenebilir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde de bakırcılık faaliyetlerinin yürütüldüğü Gaziantep'te önemli yenilikler ve gelişmeler devam etmiştir. Bu döneme kadar, Gaziantep bakırcılığında en önemli süsleme tekniği olan kazıma tekniğinin yanı sıra, zimba tekniği gibi yeni sayılan diğer tekniklerle de lenger ve diğer mutfak eşyalarının bezendikleri görülmektedir. Gaziantep'te çeşitliliğin ve üretimin fazla olmasında, eşyaların yapımında kullanılan hammadde kaynaklarına yakın yerde olması da etkili olmuştur. Gaziantep'e bakır, Elazığ'ın Maden ilçesinden külçe hâlinde gelmekteydi. Bunlar bakır fabrikalarında levha hâline getirilerek, buradan levha ve tahta bakır olarak Türkiye'nin her yerine sevk edilmiştir. Gaziantep'ten Adana, Urfa, Malatya, Halep, Antakya ve hatta Şam gibi kentlere bakır eşya satılmıştır (Leventoğlu, 2006, s. 22). Gaziantep bakır işlemeciliğinin özelliği tek parça olarak imal edilmesidir. Yani lehim ya da benzeri bir yolla birleştirme yapılmamasıdır.

Bu çalışmanın ana konusunu oluşturan lengerler sofraların önemli servis kaplarından biri olarak bilinmektedir. Özellikle varlıklı ailelerin evlerinde tercih edilen lengerler, misafire sunum yapmak için kullanıldıkları için prestij eşyası olarak da kabul edilmekteydi. Bu tarz lengerlerde daha çok kaburgalı pilav, ev makarnası, pehli, dolma, helva gibi genelde misafir için özenle pişirilmiş katı yemekler servis edilirdi. Özellikle çok estetik olanlarına Antep lengeri denilmektedir. İçinde yalnızca pilav servis edilen pilav lengeri dışında, et kavurma lengeri ve büyük boy kapaklı pehli lengeri, bu bakır kaplar içinde ön plana çıkanlardır (Soysal, 2011, s. 128).

Lenger, genel olarak bakırdan yapılan daire gövdeli, yayvan ve derinliği az, kenarları geniş olan bir servis kabıdır. Bu kaplar hiçbir zaman pişirme kabı olmayıp, sadece taşımak ve sunmak için kullanılmaktadır (Karpuz, 1997, s. 48). Form olarak Anadolu'da genellikle değişiklik göstermezler. Düz dipli, daire gövdeli, dışarı açılan ve yükselen ağız kenarlıdır. 45-55 cm. çapındaki büyük boy kuzu lengerleri genellikle törenlerde, özel günlerde ve çoğunlukla kalabalık misafirleri ağırlamak için kullanılırken, 45-30 cm. çapındaki orta boy olanlar ise az kalabalık gruplar için kullanılmaktaydı. Bunun yanı sıra, 20-30 cm. çapında olan küçük boy lengerler de ağırlıklı olarak gündelikte kullanılmaktaydı. Lengerler, form olarak çok fazla değişmediği gibi yörelere göre isimlendirilmelerinde de fazla bir değişiklik göstermezler. Örneğin Aksaray, Bursa, Ürgüp, Çerkeş, Avşar ve Dinar da “lenger”; Güllüce-Gümüşhacıköy-Amasya, Gaziantep, Aksaray ve Niğde de “ilenger”; Kandıra-Kocaeli de “tabansıra”; Diyarbakır, Afyon, Antalya da “mertabin”i gibi isimler alırlar (Karpuz, 1997, s. 48) .

Gaziantep'te ihtişamlı ve büyük ebatta kullanım ve süs eşyası üretmek karakteristiktir. Bunun yanı sıra, günlük kullanım eşyası içinde yer alan kazan, ibrik, tas, leğen, sahan, havan çaydanlık ve lengerlerin kendine has süsleme ve form özellikleri mevcuttur. Madenî mutfak kaplarının sergilendiği müzelerden biri olan Hasan Süzer Etnografya Müzesi bu alanda çok önemli bir hizmet vermektedir. Bu hizmete bir katkı sunmak ve bu sanatı gelecek kuşaklara aktarmak adına müzede yer alan Osmanlı Dönemine ait bir grup madenî mutfak kapları Sanat Tarihi disiplini perspektifi ile detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Örnekler

Örnek 1:

Fotoğraf 1. Dövme Tekniğinde Bakır Lenger [Osmanlı (19. yy), Yükseklik 5,5 cm, Ağız Çapı 33,5 cm, Dip Çapı 23,5]

Gaziantep'te "Lengeri" olarak da adlandırılan eser, bakır malzemedен yapılmıştır. Lenger düz dipli, daire gövdeli, dışarı açılan geniş ağız kenarlıdır. Tek parça bakır levhadan, dövme tekniğinde yapılan eser, orta boy lengerler grubundadır. Yüzeyinde çok süslemelere yer verilmeyen eserin merkezinde, Türk süsleme sanatında sıklıkla kullanılan çarkıfelek motifine yer verilmiştir. Çarkıfelek motifi stilize bitkisel süslemelerle dolgulanmıştır. Eserin geniş ağız kenarında sekiz geometrik şekilli dikdörtgen friz içinde kufi yazı vardır. İçi ve dışı kalaylıyken, kalayların çoğu kararmıştır. Eserin alt yüzeyi sadedir. Günümüze sağlam olarak ulaşmış eseri; form, yapım tekniği ve süsleme özellikleri dikkate alındığında 19. yüzyıla tarihlendirmek mümkündür.

Örnek 2:

Fotoğraf 2. Dövme Tekniğinde Bakır Lenger [Osmanlı (1694), Yükseklik 8,2 cm, Ağız Çapı 31 cm, Dip Çapı 18,5]

Halk arasında “ilengeri” olarak da adlandırılan dövme tekniğindeki bakır eser düz dipli, daire gövdeli, dışarı açılan geniş ağız kenarlıdır. Tek parça bakır levhadan, meydana gelen eser, orta boy lengerler grubuna girer. Yüzeyi kazıma tekniği ile bezenen eserin süslemeleri, göbek ve geniş ağız kenarlarını dolduracak şekilde bitkisel ve geometrik motiflerle bezenmiştir. Lengerin göbek merkezinde su motifi ile çevrilmiş rozet yer alır. Bu motifin etrafında ise, birbirine paralel ve simetrik olarak yerleştirilmiş stilize selvi ve stilize nar motifleri görülür. Lengerin geniş ağız kısmında içleri bitkisel ve geometrik olarak dolgulandırılmış, dört rozetin bölüntüye uğrattığı kuşaklar yer alır. Bu kuşakların ikisinde kıvrık dal ve rumiler yer alırken diğer iki kuşakta geometrik süsleme vardır. Bu kuşakta nesih yazı ile “Sahibi Ahmet Çelebi sene 1106” ibaresi okunabilmiştir. Kitabedeki bu yazıdan sahibinin Ahmed Çelebi olduğunu ve 1106/1694 yılında yapıldığı anlaşılmıştır. Günümüze sağlam olarak ulaşmış olan eserin içi ve dışı kalaydır. Kitabesinden anlaşılacağı gibi, 17. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir.

Örnek 3:

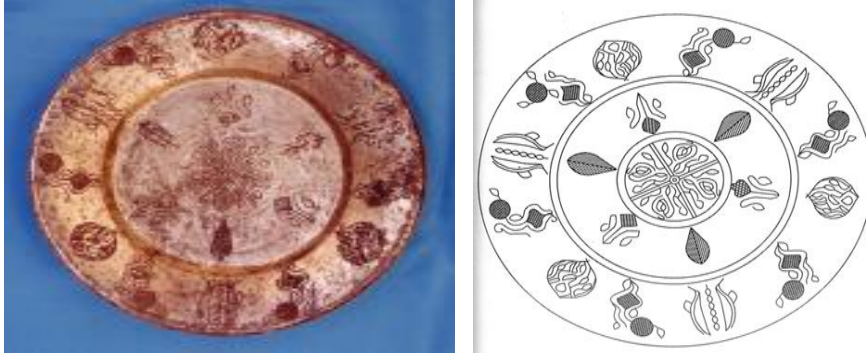

Fotoğraf 3. Dövme Tekniğinde Bakır Lenger [Osmanlı (19-20 yy), Yükseklik 8 cm, Ağız Çapı 30,5 cm, Dip Çapı 16,5]

Bakırdan yapılmış eser tabansıra (Geniş bakır kap) olarak da adlandırılmaktadır. Lenger düz dipli, daire gövdeli, dışarı açılan geniş ağız kenarlıdır. Tek parça bakır levhadan, dövme tekniği ile yapılan eser, orta boy lengerler grubuna girer. Yüzeyi kazıma tekniği ile bezenen eserin süslemeleri, geniş ağız kenarına yerleştirilen bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Göbek kısmı bezemesiz olan lengerin, geniş ağız kısmında, birbirine paralel ve simetrik olarak yerleştirilmiş, salbekli yarım şemse,

stilize nar ve içi kıvrık dal ve rumilerden oluşan şemse motifleri ile bezenmiştir. İçi ve dışı kalaylanmış olan eser sağlam durumdadır. Üzerinde tarihlendirmemize yardımcı olabilecek herhangi bir yazıt olmamasının yanı sıra, motif ve üslup özelliğinden hareketle eserin 19-20. yüzyıla ait olduğu anlaşılmıştır.

Örnek 4:

Fotoğraf 4. Dövme Tekniğinde Bakır Lenger [Osmanlı (19-20 yy), Yükseklik 6,2cm, Ağız Çapı 28 cm, Dip Çapı 1]

Halk arasında “mertebani” (Büyük bakırdan kap) olarak da adlandırılan lenger, bakırdan yapılmış olup, düz dipli, daire gövdeli, dışarı açılan geniş ağız kenarlıdır. Tek parça bakır levhadan dövme tekniği ile yapılan eser, küçük boy lengerler grubuna girer. Yüzeyi kazıma tekniği ile bezenen eserin süslemeleri, göbek ve geniş ağız kenarında yoğunlaşan, bitkisel ve geometrik motiflerden oluşmaktadır. Lengerin göbek kısmında, kıvrık dal ve rumilerden oluşan grift bezeme yer alır. Bu bezemenin etrafında ise, birbirine paralel ve simetrik olarak yerleştirilmiş stilize selvi ve nar motifleri görülmektedir. Geniş ağız kenarında, yine atlamalı olarak stilize nar, ters lale, rumi ve kıvrık dallarla dolgulandırılmış şemseler süslemeyi oluşturur. Her iki yüzü de kalaylanmış olan lengerin, iç yüzündeki kalayların bir kısmı silinmiştir. Günümüze sağlam olarak ulaşmış eserin, üslup özelliklerinden 19-20. yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Örnek 5:

Fotoğraf 5. Dövme Tekniğinde Bakır Lenger [Osmanlı (19-20. yy), Yükseklik 7 cm, Ağız Çapı 26 cm, Dip Çapı 14,5]

“Tabak” olarak adlandırılan lenger bakırdan yapılmış olup, düz dipli, daire gövdeli, dışarı açılan geniş ağız kenarlıdır. Tek parça bakır levhadan, dövme tekniği ile yapılan eser, küçük boy lengerler grubuna girer. Yüzeyi kazıma tekniği ile bezenen eserin süslemeleri geniş ağız kenarına yerleştirilen bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Göbek kısmı bezemesiz olan lengerin, geniş ağız kısmı, birbirine paralel ve simetrik olarak yerleştirilmiş yarım salbekli şemse, içi kıvrık dal ve rumilerden oluşan şemse motifleri ile tezyin edilmiştir. Arkası süslemesizdir. Her iki yüzü de kalaylanmış olan lengerin, iç yüzündeki kalayların bir kısmı silinmiştir. Günümüze sağlam olarak ulaşmış eserin, motif ve üslup özelliklerinden hareketle 19- 20. yüzyıla ait olduğu söylenebilir.

Örnek 6:

Fotoğraf 6. Dövme Tekniğinde Bakır Lenger [Osmanlı (19. yy), Yükseklik 8,5 cm, Ağız Çapı 31,3 cm, Dip Çapı 12]

Halk arasında sahan olarak da adlandırılan lenger, bakırdan yapılmış olup, düz dipli, daire gövdeli, dışarı açılan geniş ağız kenarlıdır. Tek parça bakır levhadan, dövme tekniği ile yapılan eser, orta boy lengerler grubuna girer. Yüzeyi kazıma tekniği ile bezenen eserin süslemeleri, geniş ağız kenarına yerleştirilen bitkisel motiflerden oluşmaktadır. Göbek kısmı bezemesiz olan lengerin, geniş ağız kısmında, birbirine paralel ve simetrik olarak yerleştirilmiş, yarım salbekli şemse, nar ve içi kıvrık dal ve rumilerden oluşan şemse motifleri ile bezenmiştir. Lengerin arkası süslemesizdir. Her iki yüzü de kalaylanmış olan lengerin, iç yüzündeki kalayların bir kısmı silinmiştir. Günümüze sağlam olarak ulaşmış eser, diğer lengerlerde olduğu gibi 19- 20. yüzyıla tarihlendirebilir.

Değerlendirme

Madenî mutfak kapları maden sanatı içinde hatırı sayılır bir paya sahiptir. Her alanda kullanılan maden, usta ellerde işlenerek mutfaklardaki yerini tarih boyunca gelişerek almıştır. Türk geleneği içinde misafire verilen önem gereği, lengerler sunum kapları olarak bir prestij eşyası olmuş, misafire çıkarılarak değerini de ortaya koymuştur. Dolayısıyla lengerler Anadolu kültürünün bir parçası olarak Orta Asya'dan günümüze kadar değerini kaybetmeden gelmiştir. Demiri döven toplum olarak bilinen Türkler, Orta Asya'dan getirdikleri kültürlerini Anadolu'nun zengin topraklarında işleyerek madenî sanata dönüştürmüştür. Zengin maden yatakları ile bilinen Anadolu'da sayısız eser üretilmiştir. Mutfak kapları içinde prestij eşyası olan lengerler, Anadolu'nun her bölgesinde olduğu gibi Gaziantep'te de tarih boyunca yapılmış ve kullanılmıştır. Bu nedenle tarihî öneme sahip olan ve Osmanlı Dönemi'ne ait, Gaziantep Hasan Süzer Etnografya Müzesi'nde sergilenen 6 adet lenger değerlendirmeye alınmıştır. 17. yüzyıla tarihlenen Örnek 2'deki eser dışındaki lengerlerin tamamı Osmanlıların son dönemine tarihlendirilmiştir. Çalışmaya konu olan eserler; form, süsleme ve üretilmelerinde kullanılan teknikler açısından detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Malzeme, Form ve Teknik

Çalışmada yer alan lengerlerin tamamı bakırdan dövme tekniği ile yapılmıştır. Dövme tekniğinde üretilmiş olan eserlerin bezemesinde kazıma süsleme tekniği kullanılmıştır. Gaziantep bakırcılığının bir özelliği olan kazıma tekniği daha çok bakır ve pirinç gibi dövme tekniğine yatkın eserler

üzerinde uygulanır. Değerlendirilmeye alınan bakırdan eserlerin de bu şekilde bezendikleri görülmektedir.

1948 ve 1988 yılları arasında müzeye satın alma yoluyla kazandırılan lengerler, formlarına göre orta ve küçük boyutlarda olmak üzere iki grupta değerlendirilmiştir. Örnek 1, 2,3 ve 6 orta boy lengerler grubunda iken örnek 4 ve 5 küçük boy lengerler grubunda yer almaktadır. Orta boy lengerler, 45-30 cm çapındadır. Bunlar ağırlıklı olarak misafir ağırlamak için kullanılmıştır. Geriye kalan 20-30 cm çapındakiler ise küçük boy olarak değerlendirilir ve gündelik olarak kullanılmaktadır. Lengerler pişirme kabı olmayıp sunum kaplarıdır. Düğünlerde, özel günlerde ve misafir ağırlamakta kullanıldıkları için süslemelerine ayrı bir önem verilmiştir. Ele alınan eserlerin süsleme programları da bunu destekler niteliktedir.

Çalışmada yer alan örnek 3, 4, 5 ve 6'daki lengerler birbiriyle form ve süsleme düzeni açısından benzerlik içindedir. Söz konusu lengerler, atlamalı olarak şemse ve nar motifleri ile bezenmişlerdir. Ancak Örnek 1'deki lengerin göbek kısmında yer alan motif ve yazı bezemesi ile Örnek 2'deki lengerin kenarında yer alan yazı kuşağı, bu iki örneği diğer örneklerden ayırmaktadır.

Süsleme

Lengerlerin süsleme repertuarı bitkisel, geometrik ve yazı şeklindedir. Yazı sadece örnek 1 ve 2'de görülürken diğer eserlerde ağırlıklı olarak bitkisel ve geometrik süslemeye yer verilmiştir. Örnek 2 ve 4'teki kapların yüzeylerinin tamamına yakını bezeliyken, diğer örneklerde süslemeler lengerlerin ağız kısmında kuşaklar içinde verilmiştir.

Bitkisel süslemelerde görülen hâkim motif atlamalı olarak işlenen şemselerdir. Şemseler, Hz. Muhammed'in ve O'nun dünyanın güneşi olduğu anlamına gelir (Ögel, 1992, s. 98). Örnek 3, 4, 5 ve 6'da yarım ve tam şekilde stilize edilmiş örnekler, kazıma tekniğinde lengerlerin yüzeyini süslemektedir. Şemselerin içleri de geleneksel Türk motiflerinden olan rumi ve kıvrık dallarla dolgulanmıştır. Cennet meyvesi olarak kabul edilen bereket ve sonsuzluk sembolü olan nar da eserleri süsleyen bir diğer motiftir. Stilize nar motifleri genellikle şemselerle atlamalı tezyin edilmiştir. Örnek 4'te göbekte selvi motifleri verilmiştir. Bunların yanı sıra eserlerin yüzeyinde selviler, laleler, kıvrık dal ve rumiler süsleme programını tamamlamıştır. Ayrıca Örnek 1'deki eserin göbek kısmında çarkifelek motifi de kullanılmıştır.

Türk süsleme sanatlarının önemli bir diğer unsuru geometrik süslemelerdir. Değerlendirilmeye alınan eserlerin yüzeyinde geometrik süslemeler de kendine yer bulmuştur. Eserlerdeki geometrik bezemeler bitkisel ve yazı bezemeleri ile birlikte kullanılarak süslemenin zenginleşmesini sağlamıştır. Lengerler üzerinde görülen geometrik bezemeler friz, kuşak ve rozetler şeklinde görülür. Örnek 1’de geometrik şekilli 8 dikdörtgen friz içinde kufi karakterli yazılar yer almaktadır. Örnek 2’de bitkisel süslemelerle birlikte lengerin hem göbek kısmında hem de ağız kenarında geometrik süslemeler birlikte kullanılmıştır. Bu kuşakların içleri ayrıca suyolu ve geometrik desenlerle işlenerek süslemede bir bütünlük sağlanmıştır. Merkezde yer alan rozetin içleri de suyolu motifleri ile hareketlendirilerek süsleme kompozisyonu içindeki yerini almıştır. Örnek 4’teki lengerin merkezinde yer alan grift bir biçimde geometrik bezemeler, lengerin yüzeyindeki bitkisel bezemelerle bir uyum içinde kullanılmıştır. İncelenen eserler üzerinde yazı süslemeleri iki eserde karşımıza çıkar. Örnek 1’de sekiz dikdörtgen friz içerisinde kufi yazı kullanılmıştır. Kufi yazı *Kuran-ı Kerim* nüshalarında 10. yüzyıla kadar sıklıkla kullanılmıştır. Hz. Ali tarafından Kufe şehrinde geliştirilen kufi yazı (Yıldız ve Shahbazzadeh, 2020, s. 301) Türk süsleme sanatının vazgeçilmez unsurlarından olmuştur. Bu şekliyle lenger üzerinde görülen yazı eserin değerini ortaya koymuştur. Örnek 2’de ise yazı, nesih yazılı kitabe de görülür. Lengerin geniş ağız kenarındaki kuşakta yer alan yazı ‘Sahibi Ahmet Çelebi sene 1106’ ibaresi olarak okunmuştur.

Çalışmaya dâhil edilen örneklerin, Anadolu’nun farklı bölgelerinde üretilen lengerlerle çeşitli yönlerden benzerliklerinin ve kısmi farklılıklarının olduğu, aşağıda sunulan örneklerden anlaşılmıştır. Farklı bezemesiyle dikkat çeken Örnek 2’deki lenger (Fotoğraf 2); kuşakları bölüntü uğratan rozetlerin kullanılması, tüm yüzeyin bezenmesi açısından Diyarbakır’daki Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi’nde bulunan bakır sahan (Fotoğraf 7, Ek 1) ve İstanbul Sadberk Hanım Müzesi’nde bulunan bakır tabakla (Fotoğraf 8, Ek 2) benzerler. Yazının kullanılmış olması da diğer bir ortak özelliktir. Örnek 1’de yer alan lengerin (Fotoğraf 1) göbek bezemesi, Konya Etnografya Müzesi’nde yer alan örnekle (Fotoğraf 9, Ek 3) birbirlerine benzerken, geniş ağız kenarındaki bezemeleri ile birbirlerinden ayrılırlar. Örnek 3, 4, 5 ve 6’daki lengerlerin ağız kenarında atlamalı işlenen şemse ve nar motifleriyle, Konya Kerim Er koleksiyonu (Fotoğraf 10, Ek 4) Elazığ Müzesi (Fotoğraf 11, Ek 5) örnekleri ile benzerlikleri dikkat çekicidir. Örnek 4’teki lengerde görülen atlamalı ters lale ve kıvrık dallarla dolgulandırılmış şemse

motiflerinin Konya Kerim Er koleksiyonu (Fotoğraf 10, Ek 4) ve Elazığ Müzesi'nde (Fotoğraf 11, Ek 5) bulunan lengerlerle benzerlik göstermektedir.

İncelenen eserler, farklı bölgelerdeki eserlerle form, süsleme ve malzeme açısından karşılaştırılarak daha fazla bilgi edinilmiştir. Anadolu'nun zengin coğrafyası içinde farklı bölgelerde üretilmelerine rağmen lengerlerin işlev açısından aynı veya benzer amaçlar için kullanıldığı anlaşılmıştır.

Sonuç

Makaleye konu olan Hasan Süzer Etnografya Müzesi'nde yer alan Osmanlı Dönemi'ne ait lengerlerin; dönemin beğenisini, sanat ve kültürünü yansıttıkları, bu çalışmayla ortaya konulmuştur. Eserler ait oldukları döneme ışık tuttuklarından dolayı birer tarihî belge niteliğindedir. Araştırmaya konu olan lengerlerin, kesintisiz bir şekilde çağlar boyunca devam eden kültürel bir mirasın devamı oldukları kayıt altına alınmıştır. Bu kültürel geleneğin Orta Asya'dan başlayan yolculuğu, Anadolu'da en güzel şekilde değerlendirilerek, Selçuklu ve Osmanlı döneminde sanat hâline geldikleri, örnekleme yöntemiyle çalışmaya dâhil edilen eserlerden anlaşılmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde en güzel örneklerini veren lengerler, Anadolu'nun her bölgesinde karşımıza çıkmakta ve böylelikle Türk sanatı içinde maden sanatının yeri, değerlendirilmeye alınan örneklerle de ortaya konulmaktadır. Bu çalışmayla Osmanlı maden sanatının gelişiminde önemli bir yere sahip olan Gaziantep bakırcılık sanatı ile yemek kültürüne dair gelinen nokta örnek eserlerle belgelenmiştir. Madenî mutfak kapları içinde yer alan lengerler, ait oldukları dönemde bir sunum eşyası olarak kullanıldıkları için dönemin geleneksek motifleriyle bezenmişlerdir. Bu bezemelerin Türk süsleme sanatları içinde önemli bir paya sahip oldukları, bir daha ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Etik Yönü

Yapılan çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Araştırma, el sanatları ürünlerini incelemeye dayalı bir çalışma olduğundan etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar arasında yer almaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarların makaleye eşit oranda katkı sağlamış olduğunu beyan ederiz.

Kaynakça

- Allak, F. (2021). Mardin Müzesi'nde bulunan son dönem maden hamayilleri (muskalıklar). *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 35- 45.
- Allak, F. (2023). *İstanbul Türbeler Müzesi'nde bulunan madeni eserler*. Yayınlanmamış doktora tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Barışta, H. Ö. (1998). *Türk el sanatları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Başak, O. (2004). *Diyarbakır Arkeoloji Müzesi ile Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi'nde bulunan Türk İslam Dönemi'ne ait bir grup madeni eser*. Yayınlanmamış doktora tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Başak, O. (2021). *Diyarbakır Arkeoloji ve Cahit Sıtkı Tarancı Müzelerinde bulunan bir grup madeni eser eşliğinde neolitikten Osmanlıya Anadolu'da maden sanatının gelişimi*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Belli, O. (1987). Demir Çağda Doğu Anadolu Bölgesi'nde demir metalürjisi Anadolu demir çağları. *Anatolian Iron Ages* (Edt. Altan Çilingiroğlu) içinde. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Bezirci, Z.(2001). *Konya'da bulunan bakır işçiliği ürünü eserler ve Konya ili bakır işçiliğinin bugünkü durumu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bodur, F.(1987). *Türk maden sanatı*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları.
- Çalış, E. (2020). *Etnografik madeni takılar üzerine bir analiz Diyarbakır Müzesi örneği*. İstanbul: Hiper Yayın.

- Çalış, E., & Erk, A.(2023). Kars Müzesi'nde bulunan Osmanlı Dönemi'ne ait bir grup tas. *MECMUA Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 166.
- Erk, A. (2021). Cizre İsmail Ebul-İz El-Cezeri Müzesi'nde bulunan bir grup madeni ibrik. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 293-312.
- Kayaoğlu, G.(1985). Maden işçiliğinin dünü, bugünü ve yarını. *Türkiye'de sanatın bugünü ve yarını I. Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*. 1985. Beytepe, 439.
- Karpuz, E.(1997). Konya lengerleri. *Sanatsal Mozaik XXI*, 44-48.
- Karpuz, E.(2019). Anadolu geleneksel süslemeli bakır mutfak kaplarının tasarımı 9. *Milletler Arası Türk Halk Kongresi*, 5, 263-292.
- Leventoğlu, S.(2006). *Gaziantep Hasan Süzer Etnografya Müzesi'nde bulunan Orta Çağ ve sonrası döneme ait madeni mutfak kapları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Ögel, B. (1992). *Türk kültür tarihine giriş*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sevin, V. (2003). *Eski Anadolu ve Trakya (başlangıcından Pers egemenliğine kadar)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Soysal, S. (2011). *Kalaylı kaplarda alaylı yemekler*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A. Ş.
- Türkoğlu, S. (1993). *Maden sanatı ve kuyumculuk, Geleneksel Türk sanatları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uğurluel, M. (2002). *Osmanlı Dönemi Gaziantep el sanatları*. Gaziantep: Gaziantep Müze Dostları Derneği Yayınevi.
- Yetkin, H.(1968). Gaziantep ilinde madenler. *Gaziantep Kültür Dergisi*, XI, 8.
- Yıldız, Ş., & Shahbazzadeh, F. (2020) Anadolu Selçuklu Dönemi mimari süslemelerine yönelik yeni bir yaklaşım, *DEUİFD*, LII, 299-335.

A group of Ottoman Lenger from the Ottoman Period in Gaziantep Hasan Süzer Ethnography Museum

Extended Abstract

Purpose

The discovery of metal works, which have an important place in handicrafts, goes back to ancient times. In order to meet the most basic need for nutrition, human beings first used stone, wood and similar materials that were

readily available in nature. With the Neolithic Period, pottery production started, and with the discovery of mines, the production of metal goods was realized. With the Chalcolithic Period, metal kitchen utensils began to take shape and metal was used in every field. Mining workshops were established in Anatolian lands rich in mineral deposits, especially copper ore. Copper was the most preferred metal due to its availability and easy processing.

Construction and ornamentation techniques in the production of metal artifacts have also improved considerably. It was observed that forging and annealing techniques were used in the finds found in Çayönü excavations. In the Bronze Age, thin and light vessel forms were produced. The Urartians and Phrygians, the largest societies of the Iron Age, adapted terracotta vessel forms to metal and introduced new vessel forms that are still used today in Anatolia.

The adventure of mineral processing in Anatolia, which continued with the contributions of various civilizations throughout the ages, continued after the Turks dominated Anatolia. The mines were actively active. The Turks, known as the iron forging society, transformed metal into art by processing the cultures they brought from Central Asia in the rich lands of Anatolia. This development continued during the Seljuk period, and the beautiful examples of the period were shaped by master hands. In this period, artifacts were even exported. Techniques such as forging, casting, inlay, stealing, embossing, filigree, savat, openwork, inlay and gilding were applied successfully. The Seljuks made important contributions in accompanying this branch of art on the journey of the art of mining that started in Central Asia and in bringing it to the Ottoman Empire.

Method

The Ottomans made the best use of their heritage from the Seljuks. The Ottomans, who continued to bring innovations to the art of mining, gave the most beautiful examples in the 16th century. During this period, the Ottomans operated mines in Anatolia and the Balkans and reached the top in the field of mining and continued this success until the 19th century. In the Ottoman period, there is a rich variety of metals from ornaments to utilitarian objects. In the Ottoman period, silver and gold engraving were prominent in ornaments, while brass, bronze alloys, copper and other metals were used in the production of daily use items. The Ottomans borrowed many techniques from the Seljuks. While casting and forging techniques were mostly used as production techniques, techniques such as embossing, stealing, engraving, openwork and savat were skillfully applied in Ottoman metal art. The range of products in Ottoman metal art is also quite wide. It is possible to see works of metal art in many areas from dome ornaments to jewelry.

Mineral artifacts were produced in many centers during the Ottoman period. Istanbul, Damascus, Aleppo, Diyarbakir, Mardin and Gaziantep were among the most important centers of metal production. In the 16th century, Gaziantep was an important trade center and it is understood from the many artifacts recovered that the beginning of the art of coppersmithing dates back to ancient times. In the 1536 dated Ayntab Mufassal Tahir Book, in the section on the city population, the profession of "Kazancı (coppersmith)" is among the professions listed in the section of the arts and works written under the names of the individuals. It is stated that there were approximately 60 coppersmith shops in Gaziantep in those years and that each of these shops employed between 4 and 10 workers. Antep coppersmithing reached its

peak between the 16th and 19th centuries and became one of the important coppersmithing centers of the region. Important innovations and developments continued in Gaziantep, where coppersmithing activities were carried out in the early Republican period.

The production and decoration of copper ware in the city, which has been going on throughout the ages, continues today, albeit to a lesser extent. Until this period, besides the engraving technique, which is the most important decoration technique in Gaziantep coppersmithing, it is seen that lenger and other kitchen utensils were decorated with other new techniques such as the punch technique. One of the most important features of Gaziantep copper engraving is that it is manufactured as a single piece. In other words, it is not combined with solder or a similar way. Kitchen utensils have an important place in the art of mining in Gaziantep. Lenger Ibrik, flask, tray, tray, coffee set, sahan, cauldron, cauldron, pot, bucket, sherbet holder, bowl, mortar, cup envelope, hookah, such as Turkish cuisine and table decorating each other valuable works of art in terms of reflecting the characteristics of the period has taken its place in homes and museums with the identity of historical artifacts.

Hasan Süzer Ethnography Museum, one of the museums where metal kitchen utensils are exhibited, provides a very important service in this field. In order to contribute to this service and to transfer this art to future generations, a group of Ottoman Period lenger in the museum has been analyzed in detail with the discipline and perspective of Art History.

Lengers, which constitute the main subject of this study, are known as one of the important serving vessels of the tables. Especially preferred in the homes of wealthy families, they are also considered as prestige items because they are used to make presentations to guests. In such lengers, solid dishes such as pilaf with ribs, home pasta, pehli, dolma and halva, which were usually cooked carefully for the guest, were served. Especially very aesthetic ones are called Antep lenger. Apart from the pilaf lenger, in which only pilaf was served, the meat roasting lenger and the pehli lenger with a large-sized lid are the most prominent among these vessels. The lenger is a serving vessel with a circular body, generally made of copper, with a flat, low depth and wide sides. These vessels were never used as cooking vessels, but only for carrying and serving. Their form is the same in different regions of Anatolia and generally does not change. All of the lengers in the study were made of copper using the forging technique. Engraving technique was used in their decoration. The engraving technique is also a characteristic of Gaziantep coppersmithing and is mostly applied on artifacts that are prone to forging techniques such as copper and brass.

Acquired between 1948 and 1988, the lengers are categorized into two groups according to their form: medium and small sized. Medium sized lengers are 45-30 cm in diameter. These are generally used for entertaining guests. Those with a diameter of 20-30 cm are considered small and are used daily. Lengers are not cooking vessels but presentation vessels. Since they were used at weddings, special occasions and for entertaining guests, their decoration was given special importance. The decoration programs of the analyzed artifacts support this.

The ornamental repertoire of the lenger is floral, geometric and inscribed. The ornaments are decorated on the belly of the lenger or on the wide rim. The dominant motif in the floral ornaments is the umbrella. The umbrellas, which mean

the Prophet Muhammad and that he is the sun of the world, are parallel and symmetrical to each other (Examples 3,4,5 and 6). The interiors of the umbrellas are filled with rumi and curled branches, which are traditional Turkish motifs. Pomegranates, the fruit of paradise, symbolizing fertility and eternity, are another motif that adorns the works. Stylized pomegranate motifs are usually decorated with umbrellas with skips (Example no 3, 4 and 6). Cypress motifs, the symbol of life and eternity (Example no. 2), form the main motif of the ornamentation with schemes and pomegranate motifs. The ornamentation program is completed by decorating the motifs with curly branches and rumi. In one example, a passionflower motif is also included in the belly of the work (Example no 1).

Results and Discussion

The lenges belonging to the Ottoman Period in the Hasan Süzer Ethnography Museum, which are the subject of this article, have been revealed in this study that they reflect the taste, art and culture of the period. The artifacts are historical documents as they shed light on the period they belong to. It has been recorded that the lengers subject to the research are the continuation of a cultural heritage that has continued uninterruptedly throughout the ages. The journey of this cultural tradition, which started in Central Asia, was evaluated in the most beautiful way in Anatolia, and it was understood from the works included in the study with the sampling method that they became art in the Seljuk and Ottoman Periods.

The lengers, which gave their most beautiful examples in the Ottoman period, are found in every region of Anatolia, and the place of metal art in Turkish art has been revealed with the examples evaluated. With this study, Gaziantep copper art, which has an important place in the development of Ottoman metal art, and the point reached regarding food culture have been documented with sample works. The lengers, which are among the metal kitchen utensils, were decorated with the traditional motifs of the period, as they were used as a presentation item in the period they belonged to. These decorations have once again revealed that they have an important share in Turkish decorative arts.

Ekler:

Ek 1:

Fotoğraf 7. Diyarbakır Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi'nde Bulunan Bakır Sahan (Başak, 2004, Lev. LXXXI, Fot.85)

Ek 2:

Fotoğraf 8. İstanbul Sadberk Hanım Müzesi Bakır Tabak (Bodur, 1987, s. 107)

Ek 3:

Fotoğraf 9. Konya Etnografya Müzesi Bakır Lenger (Karpuz, 2019, s. 276)

Ek 4:

Fotoğraf 10. Konya Kerim Er Koleksiyonu Bakır Lenger (Karpuz, 1997, s. 45)

Ek 5:

Fotoğraf 11. Elazığ Müzesi'inde Bulunan Bakır Lenger (Karpuz, 2019, s. 277)

DİJİTAL MÜZİK ENDÜSTRİSİ VE KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: SPOTİFY ÖRNEĞİ

Digital Music Industry and Global Climate Change: The Case of Spotify

Fatih AKMAN

Dr., 3'üncü Ordu Bölge Bando Komutanlığı

fthakman@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4176-2194>

Cite As/Atf: Akman, F. (2023). Dijital müzik endüstrisi ve küresel iklim değişikliği: Spotify örneği. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 337-362.

<https://doi.org/10.31463/aicusbed.1350124>

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	25.08.2023
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	19.10.2023
Sorumlu Yazar- <i>Corresponding Author</i> :	Fatih AKMAN
Sayfa Aralığı- <i>Page Range</i> :	337-362
Doi Numarası-Doi Number:	https://doi.org/10.31463/aicusbed.1350124

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

iThenticate

DİJİTAL MÜZİK ENDÜSTRİSİ VE KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ: SPOTİFY ÖRNEĞİ

Digital Music Industry and Global Climate Change: The Case of Spotify

Fatih AKMAN

Öz

Küresel iklim değişikliği, çoğunlukla insan faaliyetlerinin neden olduğu sera gazı emisyonları sonucunda artan sıcaklık ve hava koşullarındaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Özellikle sanayileşme dönemi sonrası ortaya çıkan sürdürülemez enerji kullanımı, tüketim ve üretim kalıpları gibi nedenlerle hızla artan karbon emisyonu bu süreci hızlandırmıştır. Küresel ticaret hacminin yaklaşık %17,2'lik kısmını oluşturan müzik endüstrisinin iklim değişikliği üzerindeki etkileri üzerine son yıllarda pek çok çalışma yapılmış ve bu alanda uluslararası anlaşmalara imza atılmıştır. Günümüzde müzik endüstrisinin büyük oranda dijitalleşmeye başladığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar dijital müzik endüstrisinin gelişimi ile birlikte üretim ve dağıtım süreçlerinde karbon salınımının azaldığını ancak tüketim sürecinde durumun ters yönde ilerlediğini ve tüketimin akış (streaming) yöntemiyle yapılması nedeniyle karbon salınımının hızla arttığını göstermektedir. Bu çalışmada, dünyanın önde gelen müzik akış platformlarından biri olan Spotify'nın 2017 ve 2022 yılları arasında yayınladığı sürdürülebilirlik raporları aracılığıyla şirketin işletme faaliyetleri nedeniyle iklim değişikliğine etkisi ve bu etkinin azaltılmasına yönelik yaptığı çalışmalar incelenecektir. Çalışmanın, dijital müzik endüstrisinin iklim değişikliğinde oynadığı rolü anlamak ve sürdürülebilirlik odaklı çözümler geliştirmek için önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dijital müzik endüstrisi, spotify, küresel iklim değişikliği, sürdürülebilirlik, karbon salınımı.

Abstract

Global climate change is mostly caused by changes in temperature and weather conditions as a result of greenhouse gas emissions caused by human activities. This process has been accelerated by rapidly increasing carbon emissions due to unsustainable energy use, consumption and production patterns that emerged especially after the industrialization period. In recent years, many studies have been conducted on the effects of the music industry, which accounts for approximately 17.2% of the global trade volume, on climate change and international agreements have been signed in this field. Presently, the music industry is undergoing a significant shift towards digitalization. Studies show that with the development of the digital music industry, carbon emissions have decreased in the production and distribution processes, but the situation has gone in the opposite direction in the

consumption process and carbon emissions have increased rapidly due to streaming consumption. This study will examine the impact of Spotify, one of the world's leading music streaming platforms, on climate change due to the company's business activities and its efforts to mitigate this impact through the sustainability reports published between 2017 and 2022. The study is considered to be important for understanding the role of the digital music industry in climate change and developing sustainability-oriented solutions.

Key words: Digital music industry, spotify, global climate change, sustainability, carbon emission.

Giriş

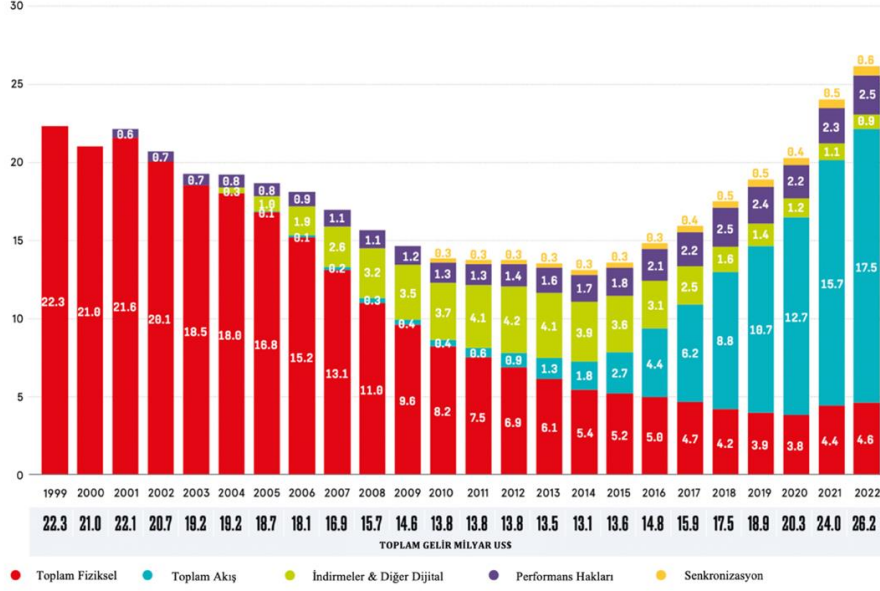
Küresel iklim değişikliği, dünya genelindeki iklim koşullarında meydana gelen uzun vadeli ve belirgin değişiklikler olarak tanımlanan önemli bir küresel sorundur (IPCC, 2014). Bu değişiklikler, genel anlamda sanayinin etkisiyle birlikte bir dizi insan faaliyetinden kaynaklanmaktadır (UNEP, 2019). Araştırmalar, 1750'li yıllardan günümüze atmosferdeki CO₂ birikiminin yaklaşık %50 oranla artarak 280 ppm (milyonda bir parçacık) seviyesinden 420.23 ppm seviyesine yükseldiğini göstermektedir (WWF Türkiye, 2022; NOAA, 2022). İnsan faaliyetleri, özellikle sera gazı emisyonları yoluyla, kesin bir şekilde küresel ısınmaya neden olmuş ve 2011-2020 döneminde küresel yüzey sıcaklığı 1850-1900 dönemine göre 1.1°C yükselmiştir (IPCC, 2023). IPCC'nin raporuna göre küresel sera gazı emisyonunun artmasının nedenleri; sürdürülemez enerji kullanımı, arazi kullanımı değişikliği, yaşam tarzları, bölgesel, ülkeler arası ve ülkeler içi tüketim ve üretim kalıpları gibi faktörlerdir (IPCC, 2023).

Peki, 55 milyar dolarlık geliri ile küresel ticaret hacminin (32 trilyon dolar) yaklaşık %17,2'lik kısmını oluşturan müzik endüstrisinin küresel iklim değişikliği üzerindeki etkisi nedir? Bu sorunun yanıtı pek çok akademik çalışmada cevaplanmaya çalışılmıştır. İngiltere'de yapılan "Carbon soundings: greenhouse gas emissions of the UK music industry" isimli çalışmada Birleşik Krallık müzik endüstrisinin yıllık 540.000 metrik ton CO₂ salınımına neden olduğu tespit edilmiştir (Bottril vd., 2010). Çalışmada, canlı müzik sektöründe kullanılan enerji, ekipman, jeneratör, ulaşım araçları, tur otobüsleri ve seyirci seyahatlerinden kaynaklanan CO₂ salınımının yıllık 400.000 metrik ton civarında olduğu tespit edilmiştir (Bottril vd., 2010). 2007 yılı verilerine göre yapılan çalışmada kaydedilmiş müzik sektöründe üretim, pazarlama, dağıtım ve perakende satış aşamalarının yıllık olarak yaklaşık 138.000 metrik ton CO₂ salınımına neden olduğu tespit edilmiştir (Bottril vd., 2010).

Avusturya müzik endüstrisinin iklim değişikliğine etkilerinin incelendiği “Changing Tune” başlıklı çalışmada ise müzik endüstrisinin iklim değişikliğine etki eden paydaşları sırasıyla seyirci, festivaller, dijital dağıtım şirketleri, konser mekânları, imalat sektörü ve ulaşım olarak belirlenmiştir (Berry vd., 2014).

İklim krizinin etkileri ve çevresel sürdürülebilirlik endişeleri, müzik endüstrisinin iş modellerini, üretim süreçlerini ve tüketim alışkanlıklarını yeniden gözden geçirmesine yol açmıştır. Müzik endüstrisinin önemli merkezlerinden biri olarak kabul edilen Birleşik Krallık bünyesinde yer alan müzik şirketlerinin küresel iklim değişikliği konusunda artan bir farkındalık sergiledikleri görülmektedir. Bu bağlamda 2007 yılında kurulan “Julie’s Bicycle” müzik endüstrisinin küresel iklim değişikliğine yönelik attığı ilk adım olarak görülebilir (Julie’s Bicycle, 2022). Birleşik Krallık Bağımsız Müzik Birliği (AIM) ve Plak Şirketleri Birliği (BPI) ise müzik endüstrisinin küresel iklim değişikliği üzerindeki etkisini uluslararası alanda kabul ederek, 2021 yılında İskoçya’da düzenlenen COP26 zirvesinde Müzik İklim Paketi’nı imzalamışlardır (AIM, 2021; BPI, 2021). Aralarında Sony, Universal ve Warner gibi küresel müzik sektörünün en önemli temsilcilerinin de bulunduğu şirketler bu paktın bir parçası olarak 2030 yılına kadar sera gazı emisyonunu %50 oranında azaltmayı, 2050 yılında ise net sıfır seviyede tutmayı taahhüt etmişlerdir (Music Climate Pact, 2022).

Dijital müziğin ortaya çıkmasıyla birlikte müziğin tüketim alışkanlıkları da hızla değişmeye başlamıştır (Şekil 1). 2004 yılı itibariyle fiziksel tüketim oranla çok az bir kullanım alanı olsa da dijital müziğin tüketimi indirme (download) yöntemine dayanmaktadır. 2005 yılında ise küresel kayıtlı müzik (recorted music) sektör gelirinin yalnızca %0.5’lik oranla (0.1 Milyar \$) akış yöntemi aracılığıyla elde edildiği görülmektedir. 2013 yılına gelindiğinde indirme yönteminin gelir dağılımındaki payı ilk kez azalırken, akış yönteminin payı belirgin bir biçimde artmaya başlamıştır. 2017 yılında ise akış yöntemi tüm tüketim yöntemlerini geride bırakarak oranla (6.2 Milyar \$) gelir paylaşımında %39’luk bir payla ilk sıraya yükselmiş ve gelirdeki payını hızla arttırarak 2022 itibariyle (17.5 Milyar \$) %67 oranına ulaşmıştır. Bu durum dijital müziği küresel müzik endüstrisinin en önemli aktörlerinden biri hâline getirmiştir.

Şekil 1. Tüketim Türlerine Göre Küresel Kaydedilmiş Müzik Endüstrisi Gelir Dağılımı 1999-2022 (Milyar Dolar) (IFPI, 2023)

Dijital Media Birliği'nin (DIMA) 2020 yılı raporuna göre "akışçı" (streamer) olarak tanımlanan müzik dinleyicileri 1 trilyon müzik akışı yapmışlardır (DIMA, 2020). Music Business Worldwide (MBW) verilerine göre (2023), bu rakam 2023 yılının ilk üç ayı içinde aşılıarak yeni bir rekora ulaşmıştır. 2021 yılında toplam isteğe bağlı şarkı akışları¹ (ses ve video) 4,2 trilyon iken, 2022 yılında %25.6 artarak 5,3 trilyona ulaşmıştır (Luminate, 2022). Toplam isteğe bağlı şarkı akışları içinde ses akışları 3,4 trilyona ulaşmıştır (Luminate, 2022).

Veriler her geçen yıl dijital müziğin akış yöntemiyle tüketimine yönelik taleplerin arttığını göstermektedir. Geçtiğimiz on yıl içinde sosyal medyanın yaygınlaşması ve içeriğinin gelişmesi, müzik tüketim alışkanlıklarında dönüşüme neden olan önemli bir faktör hâline gelmiştir. Sosyal medya platformları, kullanıcıların müziği hızlı ve kolay bir şekilde keşfetmesine, paylaşmasına ve erişmesine olanak tanımaktadır. Kullanıcılar, arkadaşlarının veya takip ettikleri kişilerin müzik önerilerini görerek yeni sanatçıları veya şarkıları keşfedebilmektedir. Ayrıca, müzik

¹ On-demand music audio streams, "istenilen zamanda müzik ses akışları" anlamına gelir. Bu terim, kullanıcıların istedikleri zaman müzik dinlemek için çevrimiçi platformlardan veya hizmetlerden müzik akışı yapmalarını ifade etmektedir.

platformlarındaki paylaşımlar ve listeler, kullanıcıların farklı müzik türlerini deneyimlemelerini sağlar ve geniş bir müzik yelpazesine erişmelerini kolaylaştırır. Akış platformlarının, kullanıcılara istedikleri zaman istedikleri müziği dinleme özgürlüğü sunarak kişiselleştirilmiş bir müzik deneyimi sağlamaları tüketimin hızla bu yöne kaymasının önemli bir nedeni olarak görülmektedir. DIMA, 2023 yılında 3000 Amerikalı ile yaptığı bir ankette müziğin niçin akış aracılığıyla dinlendiğini araştırmıştır. Anket sonucunda elde edilen verilere göre dinleyicilerin akış yöntemini tercih etmesinin temel nedenleri şunlardır (DIMA, 2023):

1. Neredeyse sınırsız müzik erişim olanağı,
2. Favori müziklerini bulmalarına yardımcı olan yapay zekâ gibi araçların kullanımı,
3. Deneyimlerini özelleştirme ve kişiselleştirme imkânı,
4. Yeni ve eski müzikleri keşfetme imkânı,
5. Etkileşim fırsatları.

Peki dijital müzik tüketimi fiziksel tüketime oranla küresel ısınmayı nasıl etkilemektedir? 2009 yılında Microsoft ve Intel tarafından yürütülen bir çalışmada dijital müziğin fiziksel (üretim, ambalajlama, dağıtım vb.) süreçlere oranla %40 ile %80 oranları arasında daha az CO₂ salınımına neden olduğu belirtilmiştir (Jones, 2010). Ancak müziğin akış yöntemiyle tüketilmesi verilerin sürücülerde saklanması, sürücülerin soğutulması ve ağ veya bulut sistemleri aracılığıyla aktarılması işlemlerinin sürekli olarak yapılması nedeniyle indirme yöntemine oranla çok daha fazla enerji tüketimine neden olmaktadır.

Araştırmalar 2005 yılında ortaya çıkan ve hızla artarak müzik tüketiminde %67'lik oranla ilk sıraya yükselen akış (streaming) yönteminin, plak, kaset ve CD gibi fiziki tüketim araçlarına oranla daha fazla CO₂ salınımına neden olduğunu ortaya koymaktadır (IFPI, 2023; Devine ve Brennan, 2019). George'a (2021) göre akış platformları aracılığıyla beş saat boyunca tüketilen bir müzik ile CD; on yedi saat boyunca tüketilen müzik ile plak aynı CO₂ salınımına neden olmaktadır. George ve McKay (2019) ise müziğin akış yoluyla 27 kez dinlenmesinin CD üretimi için gerekli olan enerji maliyetinden daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

ABD'de yapılan "Music streaming has a far worse carbon footprint than the heyday of records and CDs – new findings" başlıklı çalışmada müzik dinleme yöntemlerinin karbon salınımına etkileri incelenmiştir. Çalışmada 1977-2000 yılları arasında kullanılan plak, kaset ve CD gibi dinleme araçlarının üretiminde yaklaşık 58 milyon kg plastik kullanıldığı,

2000-2016 yılları arasında ise dijital müziğin yükselişi ile birlikte kullanılan plastik miktarının 8 milyon kg civarına düştüğü tespit edilmiştir (Devine ve Brennan, 2019). Ancak çalışmada dikkat çeken en önemli veri 2000 yılından sonra kullanılan plastik miktarının %86 oranında azalmasına rağmen CO₂ salınımının 140 milyon kilodan 200 milyon kiloya yükselerek yaklaşık %45 oranda artmış olmasıdır ki bu rakam indirme ve akış gibi yöntemlerin artmasıyla 350 milyon kiloya kadar yükselmektedir (Devine ve Brennan, 2019).

Araştırmalar günümüzde küresel kayıtlı müzik endüstrisinin en büyük paydaşı olan dijital müzik sektörünün küresel iklim değişikliğine etkisini incelemiş olsa da dijital müziği akış yöntemiyle sunan Spotify, Apple, Pandora ve Youtube gibi dünyanın en önemli akış platformlarının küresel ısınmaya etkileri net olarak bilinmemektedir.

Daniel Ek ve Martin Lorentzon tarafından 2006 yılında kurulan Spotify Technology S.A., müzik dinleme alanında devrim yaratmış bir İsveç şirkettir. 2008 yılında piyasaya sürülen ve kullanıcılarına ücretsiz veya ücretli premium versiyonlar aracılığıyla müzik ve podcast dinleme imkânı sunan şirket, dünyanın en popüler ses akış abonelik platformu olarak, 2023 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yıla göre %22 büyüyerek (210 milyonu Premium abone) 515 milyon aylık aktif kullanıcıya ulaşmış ve gelirini %14 arttırarak 3 milyar Euro'ya yükseltmiştir (Spotify, 2023). Küresel müzik endüstrisinin en önemli aktörlerinden biri olan Spotify, iş modelinden kaynaklanan çevresel, sosyal ve ekonomik problemleri kapsayan incelemeler yaparak 2017 yılı itibarıyla her yıl sürdürülebilirlik raporu yayınlamaya başlamıştır. Raporda çeşitlilik, kapsayıcılık, içerik sorumluluğu, veri gizliliği, yolsuzluk gibi konuların yanı sıra, enerji kullanımı ve iklim etkisi gibi küresel konular da yer almaktadır. Bu çalışmada söz konusu raporlardan yola çıkılarak Spotify'nın küresel iklim değişikliğine etkisi ve bu etkiyi azaltmak amacıyla aldığı önlemler incelenecektir.

Yöntem

Spotify'nın sürdürülebilirlik çabalarının iklim değişikliği üzerindeki etkisini anlamak amacıyla nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.41). Çalışmada, Spotify'nın 2017-2022 yılları arasında yayınlanan sürdürülebilirlik

raporlarından yararlanılmıştır. Veriler Greenhouse Gas Protokol² (GHP) standartları tarafından belirlenen Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 kategorileri altında “metrik ton CO₂” cinsinden sunulmuştur. Kapsam 3’e ait alt verilerin başlıkları ise Spotify tarafından 2022 yılı raporunda kullanılan başlıklardan oluşmaktadır. Buna göre Kapsam 3’ün alt verileri, “son kullanıcı, pazarlama, mal ve hizmetler, iş seyahatleri, bulut kullanımı, ofisler ve çalışanlar” olarak belirlenmiştir. Spotify, verileri elde etmek için çeşitli yöntemler kullanmıştır. Kapsam 1 ve 2 hesaplamaları, büyük ölçüde ofis binalarının elektrik, ısıtma ve soğutma tüketimini içermektedir. Kapsam 3’ün hesaplamasında ise genel olarak mal ve hizmet alımı için yapılan harcamalar temel alınmıştır. İş seyahatlerine ait veriler seyahat acentelerinden alınırken; dinleyici kaynaklı emisyon hesaplamalarında, dinleme süresi, cihaz elektrik tüketimi, veri trafiği için gerekli olan enerjinin kullanımı gibi veriler kamuoyunda mevcut tahmine dayalı olarak yapılmıştır. 2017 – 2020 yılları arasındaki verilerde kapsam 3’e ait tüm veriler net olarak verilmemiştir. En ayrıntılı veriler 2021 ve 2022 yıllarına aittir. Bu nedenle grafikler yorumlanırken 2021 ve 2022 yılları arasında sunulan kapsam 3’e ait alt verilerden yararlanılmıştır.

Şirket raporlama tekniklerini zaman zaman değiştirerek geçmiş verileri düzeltmektedir bu nedenle sunulan bazı raporlardaki veriler ile 2022 yılına ait veriler arasında düşük ölçekli farklılıklar bulunmaktadır. Çalışmada her yıla ait rapor verilerine yer verilmekle birlikte yorum kısmında güncel verilerden yararlanılmıştır.

Bulgular

2017 Yılı Sürdürülebilirlik Raporu

Raporda; enerji kullanımı, atık yönetimi, iş seyahatleri ve 24 ülkede bulunan çalışma ofislerinin çevresel etkileri incelenmiştir. 2017 verilerine

² Dünya Kaynakları Enstitüsü ve Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi tarafından ortaya çıkarılan GHG Protokolü, küresel çapta kullanılan, uluslararası bir karbon hesaplama aracıdır. Protokol üç ana kapsam maddesinden oluşmaktadır (URL-1):

Kapsam 1: Bir organizasyonun kontrolündeki veya sahip olduğu doğrudan kaynakların neden olduğu emisyonları kapsar.

Kapsam 2: Bir organizasyonun etkisi altında olmakla birlikte dolaylı olarak neden olduğu emisyonları içerir ve genellikle organizasyonun satın aldığı enerjinin üretim kaynaklarına dayanır.

Kapsam 3: Organizasyonun sahip olmadığı veya doğrudan kontrol etmediği kaynakların neden olduğu emisyonları ifade eder. Bu emisyonlar, organizasyonun faaliyetlerinin tedarik zincirine yansıtıldığı ve organizasyonun ürün ve hizmetlerinin kullanımı ve elden çıkarılmasıyla ilişkili dolaylı etkileri içerir.

göre mevcut veri merkezlerinin enerji kullanımından kaynaklı karbon emisyonu 1.814 metrik ton CO₂'dur (Tablo 1, Kapsam 1) (Spotify, 2017, s.15). Tablo 1, Kapsam 2'de elektrik tüketimi ile ısınma ve soğutma nedeniyle harcanan elektrik sarfiyatı sonucunda ortaya çıkan emisyon değerleri verilmiştir. Toplam çalışanlarının %35'inin bulunduğu Stockholm'deki iki ofisten elde edilen verilere göre yenilenebilir kaynaklardan sağlanan enerji sarfiyatının sonucu 10.5 metrik ton CO₂ emisyonu meydana gelmiştir (Spotify, 2017, s.16). Tablo 1'de, Kapsam 3 içinde toplam 15.46 metrik ton CO₂ emisyonunun kaynaklandığı görülmektedir. Şirketin 24 farklı ülkede bulunan ofislerinde, her bir çalışan için yıllık ortalama 3.49 metrik ton CO₂ salınımı gerçekleşirken, iş seyahatlerinin uçakla gerçekleştirilmesi sonucunda ise toplamda 11,970 metrik ton CO₂ salınımı meydana gelmiştir. Bu veriler, kapsam 3'ü oluşturan alt verileri temsil etmektedir (Tablo 2) (Spotify, 2017, s.16). Spotify 2017 verilerinde Kapsam 3'ü oluşturan alt verilerin tamamını tespit etmemiştir, bu nedenle elde edilen sonuçlar 2021 ve 2022 verilerine oranla net bir değer vermemektedir.

Tablo 1. 2017 Yılı Sürdürülebilirlik Verileri, Kapsam 1-3 (Spotify, 2017)

Kategori	Miktar (t CO ₂)	Oran
Kapsam 1	1.814	7%
Kapsam 2	10.5	43%
Kapsam 3	11.970	50%
Toplam	24.284	

Tablo 2. Kapsam 3'e Ait Ayrıntılı Veriler (Spotify, 2017)

Alt Kategoriler	Miktar (t CO ₂)	Oran
Son Kullanıcı	-	-
Pazarlama	-	-
Mal ve Hizmetler	-	-
İş Seyahatleri	11.970	50%
Bulut Kullanımı	-	-
Ofisler	-	-
Çalışanlar	-	-

2017 yılında "Teknoloji Platformu Misyonu" (TPM) adı altında başlatılan bir proje ile Spotify, yenilenebilir enerji kullanımı aracılığıyla genel enerji verimliliğini arttırmayı ve karbon emisyonunu düşürmeyi hedeflemiştir; bu bağlamda İngiltere, ABD ve İsveç'te bulunan yedi fiziksel veri merkezini Google Cloud Platform'a (GCP) aktararak bilgisayar ve

depolama kapasitesini fiziksel alandan bulut alanına taşımaya başlamışlardır (Spotify, 2017, s.15).

2018 Yılı Sürdürülebilirlik Raporu

2018 yılında yayınlanan rapora göre, “Teknoloji Platformu Misyonu” projesi ile Google Cloud Platform’a geçiş sürecinin tamamlanmış, yalnızca İsveç’te küçük bir veri merkezi iç işlemler için bırakılmıştır (Spotify, 2018, s.22). Altı ofisten elde edilen³ veriler karbon ayak izinin yaklaşık olarak 1500 metrik ton azaltılarak neredeyse net sıfır karbon seviyesi hedefine ulaşıldığını göstermektedir (Tablo 3, Kapsam 1) (Spotify, 2018, s.22). Ancak ulusal şebekeden alınan karbon bazlı enerji nedeniyle bu oran tamamen sıfır seviyesine düşmemektedir.

Veriler hava yolu aracılığıyla yapılan iş seyahatlerinden kaynaklı karbon salınım miktarının bir önceki yıla oranla %29 artış göstererek 15.486 metrik ton civarına yükseldiğini göstermektedir (Tablo 4) (Spotify, 2018, s.25). Hızlı büyüme ve yeni pazarlara açılma nedeniyle artan bu oranın azaltılması amacıyla çalışanların Google Hangouts ve Facebook Workplace gibi platformlar aracılığıyla video konferans yöntemini kullanmaları teşvik edilmiştir (Spotify, 2018, s.25).

Spotify faaliyetlerinden kaynaklanan karbon ayak izinin azaltılması için yalnızca çevreye duyarlı iş ortakları ile çalışmayı yeterli bulmamaktadır, aynı zamanda iş ortaklarının Spotify’ı desteklemek amacıyla kullandıkları enerji kaynaklarını da takip ederek faaliyet gösterdikleri bölgelerde temiz enerji kullanımının savunuculuğunu yapmaktadır (Spotify, 2018, s.23).

Şirket aynı zamanda ofis binalarının elektrik ve soğutma ihtiyaçları için kullanılan enerji kaynaklarını da yenilenebilir enerji aracılığıyla temin etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda çalışanlarının %69’unun bulunduğu Stockholm, New York ve Boston’daki ofis binalarının enerji sistemi dönüştürülerek, enerjinin %100 yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilmesi sağlanmıştır⁴ (Spotify, 2018, s.24). Isınma için kullanılan enerji kaynakları ise %90 oranında yenilenebilir kaynaklardan elde edilmiştir (Spotify, 2018, s.24). Ofislerin toplam enerji kullanımı 6,388.6 MWh iken,

³ Bu tarihte Google Cloud Platform verileri elde edilememiştir.

⁴ 2019 yılı hesaplamalarında kapsam 2’ye dahil olan elektrik ve ısıdan kaynaklı emisyonların hesaplanmasında tedarikçiye özgü emisyon faktörleri kullanılmaktadır. Eğer bu veri mevcut değilse her bir coğrafya için Uluslararası Enerji Ajansı ortalaması kullanılır. Kullanılan elektrik yenilenebilir olarak rapor edilirse sera gazı emisyonu sıfır olarak kabul edilir (Spotify, 2019, s.46).

emisyon üretimi market bazlı olarak (tüm tedarik zinciri dâhil edilmiş olarak) 661.3 metrik ton civarındadır (Spotify, 2018, s.24).

Spotify veri merkezlerindeki karbon izini düşürmeye çalışırken diğer taraftan da içeriklerin dağıtım esnasında ortaya çıkan emisyon oranını düşürmek için küresel dağıtım ortaklarıyla iş birliği yapmaktadır. 2018 yılında küresel içerik dağıtım kaynaklı (bulut kullanımı) tahmini elektrik tüketimi 460 MWh seviyesinde olup yaklaşık 122.03 metrik ton CO₂ salınımı gerçekleşmiştir (Tablo 4) (Spotify, 2018, s.23).

Tablo 3. 2018 Yılı Sürdürülebilirlik Verileri, Kapsam 1-3 (Spotify, 2018)

Kategori	Miktar (t CO₂)	Oran
Kapsam 1	314	0.2%
Kapsam 2 ⁵	-	-
Kapsam 3	137.5	99.8%
Toplam	137.814	

Tablo 4. Kapsam 3'e Ait Ayrıntılı Veriler (Spotify, 2018)

Alt Kategoriler	Miktar (t CO₂)	Oran
Son Kullanıcı	-	-
Pazarlama	-	-
Mal ve Hizmetler	-	-
İş Seyahatleri	15.486	11.2%
Bulut Kullanımı	122.03	88.5%
Ofisler	-	-
Çalışanlar	-	-

2018 yılında ortaya çıkan 137.814 metrik ton CO₂ salınımının en önemli nedeni Spotify tarafından kontrol edilemeyen, Kapsam 3 içinde yer alan verilerden kaynaklanmaktadır. Tablo 4'te görüleceği üzere Kapsam 3 verilerini yükselten alt veri ise dijital akış süreci içinde yer alan bulut kullanımına aittir.

Atık yönetimine de önem veren Spotify, 2018 yılında fiziksel veri merkezlerini Google Cloud Platform'a aktarım işlemini tamamlamış ve burada bulunan elektronik ve plastik atıkları toplayarak geri dönüştürmüştür. Bu çalışmayla 25.000'den fazla öge (yaklaşık %32 civarında bir dönüşüm) geri dönüşüm aracılığıyla tekrar kullanılabilir hâle getirilmiştir (Spotify, 2018, s.26).

⁵ 2018 verileri market bazlı olduğundan bir önceki yıla ait veriler ile karşılaştırma yapılamamaktadır. Bu nedenle istatistik verilerine eklenmemiştir.

2019 Yılı Sürdürülebilirlik Raporu

2019 yılında Spotify tüm fiziksel veri merkezlerini kapatmış ve Google Cloud Platform'a entegrasyon sürecini tamamlamış olsa da ulusal şebekeden alınan karbon bazlı enerji nedeniyle bu oran tamamen sıfır seviyesine düşmemiştir (Spotify, 2019, s.27). 2021 yılı sürdürülebilirlik raporunda, 2019 yılına ait veri akışına bağlı salınım miktarı 0.701 metrik ton CO₂ olarak belirlenmiştir (Tablo 5, Kapsam 1) (Spotify, 2021, s.80).

2019 yılı verilerine göre küresel içerik dağıtım kaynaklı tahmini elektrik tüketimi 647 MWh seviyesine yükselerek 173.00 metrik ton CO₂ civarına yükselmiştir (Tablo 6) (Spotify, 2019, s.27). Enerji tüketiminin bir önceki seneye göre yükselmesinin nedeni Spotify'nın genişlemesi olarak değerlendirilebilir.

2019 yılında iş seyahatlerinden kaynaklanan karbon emisyonu ise 35.619 metrik tona yükselmiştir. Bu rakam çalışan başına 7.44 metrik ton CO₂ salınımı yapıldığı anlamına gelmektedir (Tablo 6) (Spotify, 2019, s.28). 2018 yılında çalışan başına düşen karbon emisyonu hesaplanırken yalnızca sürekli çalışan personel hesaba dâhil edilmiştir, 2019 yılından itibaren bu verilere yıl boyunca ortalama tam zamanlı çalışanlara eş değer sürede çalışanlar, danışmanlar ve belirli bir süre çalışanlar da ilave edilmiştir (Spotify, 2019, s.46). Esasında rakamlar bir önceki yıla göre yüksek görünse de 2019 seyahat verileri bir önceki yıla göre (yeni hesaplama yöntemiyle) %9 oranında azalmıştır (Spotify, 2019, s.28).

Tablo 5. 2019 Yılı Sürdürülebilirlik Verileri, Kapsam 1-3 (Spotify, 2021)

Kategori	Miktar (t CO ₂)	Oran
Kapsam 1	0.701	0.2%
Kapsam 2	2.803	0.8%
Kapsam 3	328.847	99%
Toplam	332.351	

Tablo 6. Kapsam 3'e Ait Ayrıntılı Veriler (Spotify, 2019)

Alt Kategoriler	Miktar (t CO ₂)	Oran
Son Kullanıcı	-	-
Pazarlama	-	-
Mal ve Hizmetler	-	-
İş Seyahatleri	35.619	11.2%
Bulut Kullanımı	173.00	88.5%
Ofisler	-	-
Çalışanlar	-	-

Almış oldukları önlemler neticesinde Spotify'ın kontrolü altındaki Kapsam 1 ve 2 kategorilerinin toplamı, %1'lik bir dilim içinde yer almaktadır. Doğrudan bir müdahalesi olmamasına karşın Spotify, Kapsam 3'e giren alt maddelere ilişkin sorumluluktan kaçınmamakta, çeşitli çalışmalarla bu alandaki verileri de düşürmeye çalışmaktadır. 2019 yılında operasyonlar genelinde yemek, mobilya ve ekipmanlar bazında atık azaltmanın yolları aranmıştır. Bu bağlamda yiyecek atıkları için New York merkezinde Guckenheimer isimli firmayla iş birliği yapılarak haftalık yiyecek ihtiyacı hesaplanmış ve mümkün olan en az atığın ortaya çıkması sağlanmıştır (Spotify, 2019, s.30). Ayrıca tabaklarda kalan yiyecekler dehidrasyon yöntemi aracılığıyla işlenmiş, bu süreçte tüm sıvı tabaktan uzaklaştırılarak %80 oranında atığın azaltılması sağlanmıştır (Spotify, 2019, s.30). Sydney ofisinde ise Spotify çalışanlarının (Spotifyers) tek kullanımlık plastik ürünleri en az seviyeye indirmesi amacıyla Eco Squad isimli bir ekip kurulmuştur (Spotify, 2019, s.30). Bu sayede ofiste tek kullanımlık su şişeleri ve kahve fincanlarında gözle görülür bir azalma sağlanmıştır (Spotify, 2019, s.30).

Spotify'ın çevre sürdürülebilirliği alanında yaptığı çalışmalardan bir tanesi de Spotifyers olarak adlandırdığı çalışanlarının bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının oluşması amacı ile yaptıkları konferanslardır. 2019 yılında Stockholm, New York ve Londra'da eş zamanlı olarak ilk kez Spotify İklim Konferansı'nı düzenlemişlerdir (Spotify, 2019, s.31). Konferansta havayolu seyahati, gıda tüketimi, elektronik atıklar gibi pek çok konuda karbon ayak izinin nasıl azaltılacağına dair pek çok sunum yapılmıştır (Spotify, 2019, s.31).

2020 Yılı Sürdürülebilirlik Raporu

2020 yılında yayınlanan sürdürülebilirlik raporuna göre Spotify'ın toplam sera gazı emisyonu yaklaşık 169,000 metrik ton CO₂ seviyesine ulaşmıştır (Spotify, 2020, s.25). Bu rakam 2019 yılında 229,000 metrik ton civarındadır. Böylece alınan önlemler sayesinde %26 oranında bir azalma sağlanmıştır (Spotify, 2020, s.25). Ancak 2021 yılında yayınlanan raporda veriler tekrar hesaplanmıştır. Buna göre 2019 yılı toplam sera gazı emisyonu 332.351 metrik ton CO₂ iken (Tablo 5) 2020 yılında 309.406 metrik ton CO₂ olmuştur (Tablo 7) (Spotify, 2021, s.80). Bu verilere göre 2020 yılı verileri bir önceki yıla göre yaklaşık %7 oranında düşmüştür.

Spotify, 2020 yılında iş seyahatlerinden kaynaklanan emisyonun azaltılması amacıyla bir önceki yıl vermiş oldukları taahhüde istinaden

çalışan başına hava yolculuğundan kaynaklanan emisyonun %25 oranında azaltılmasını hedeflemiştir (Spotify, 2020, s.25). 2020 yılı mart ayından yıl sonuna kadar neredeyse hiç uçuş yapılmadığından bu hedef aşılmıştır (Spotify, 2020, s.25). Spotify'nın 2020 yılında yayınladığı raporda 2019 yılı toplam emisyonu 169.000 metrik ton CO₂ olarak hesaplanmıştır (Spotify, 2020, s.25). Ancak 2021 raporunda 2019 yılına ait toplam emisyon 332.351 metrik ton CO₂ olarak verilmiştir. İki veri arasındaki tutarsızlık hesaplama yönteminin değişmesinden kaynaklanmaktadır. 2020 yılı raporu, 2019 yılına ait hava yolu kullanımına dayalı iş seyahatleri nedeniyle ortaya çıkan sera gazı miktarını tüm faaliyetlerin %17'si olarak vermektedir (Spotify, 2020, s.25). Son verilere göre 2019 yılında hava yolu kullanımına dayalı iş seyahatleri nedeniyle ortaya çıkan sera gazı miktarı tüm faaliyetlerin %11.2'sini kapsamaktadır (Tablo 6). 2020 yılında hava yolu kullanımına dayalı iş seyahatleri nedeniyle ortaya çıkan sera gazı miktarı 5.900 metrik ton CO₂ seviyesine düşmüştür (Tablo 8) (Spotify, 2020, s.25). Böylece seyahat nedeniyle ortaya çıkan sera gazı miktarı toplam miktarın %2'si oranına düşmüştür. Bu düşüşün nedenin COVID-19 pandemi sürecinde getirilen seyahat kısıtlamaları olduğu düşünülmektedir.

Rapora göre 2020 yılında Spotify tarafından üretilen sera gazı emisyonunun en büyük kaynağı mal ve hizmet satın alımı ile gerçekleşmiştir. Bu emisyon 2020 yılı raporuna göre 169.000 metrik ton CO₂ seviyesinin %43'ünü oluşturan bulut hizmeti ve içerik dağıtım ağı sağlayıcılarının faaliyetleriyle ilgilidir (Spotify, 2020, s.25). Emisyonların ikinci büyük kaynağı ise %42 oranla kullanıcı kaynaklıdır (Spotify, 2020, s.26). Kullanıcı kaynaklı emisyon 2020 yılında 71.000 metrik ton CO₂ seviyesine ulaşmıştır ki bu miktara içerik akışı veri trafiği, uygulama indirmeleri, cihazların şarj edilmesi ve dinlemek için kullanılan cihazların güç kaynağından kaynaklanan tüketimler de dâhildir (Spotify, 2020, s.26). Ancak 2021 yılı verilerine göre güncellenen tabloda oranlar değişmiştir. Güncel tablo ve oranlar Tablo 7 ve 8'de yer almaktadır.

Tablo 7. 2020 Yılı Sürdürülebilirlik Verileri, Kapsam 1-3 (Spotify, 2021)

Kategori	Miktar (t CO ₂)	Oran
Kapsam 1	0.668	0.2%
Kapsam 2	2.445	0.8%
Kapsam 3	306.293	99%
Toplam	309.406	

Tablo 8. Kapsam 3'e Ait Ayrıntılı Veriler (Spotify, 2020)

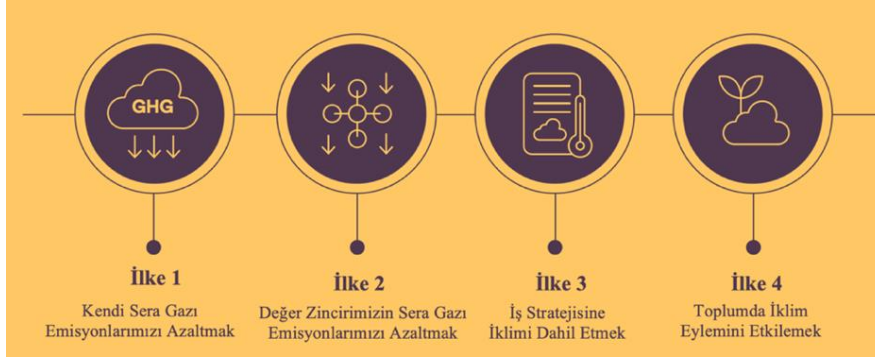
Alt Kategoriler	Miktar (t CO ₂)	Oran
Son Kullanıcı	71.000	23%
Pazarlama	-	-
Mal ve Hizmetler	-	-
İş Seyahatleri	5.900	2%
Bulut Kullanımı	72.670	23%
Ofisler	-	-
Çalışanlar	-	-

2021 verilerine göre 2020 yılı sera gazı emisyonu içinde Spotify'nın faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkan sera gazı emisyonu (Kapsam 1 ve 2) yalnızca %1 civarındadır. Ayrıca 2019 ve 2020 yıllarında şirketin doğrudan etkisinin (Kapsam 1) 1 tonun altında olduğu görülmektedir.

2021 Yılı Sürdürülebilirlik Raporu

Spotify'nın iklim kriziyle mücadele yaklaşımı iki temel faktöre dayanmaktadır. Bunlardan ilki, 2030 yılına kadar net sıfır sera gazı emisyonuna ulaşma taahhüdü; ikincisi ise milyonlarca dinleyici ve üretici arasında farkındalık yaratma ve katılımı artırma amacıyla platformun kullanılmasıdır (Spotify, 2022 s.10). Bu bağlamda 2021 yılında gerek çalışanların gerekse kullanıcıların küresel iklim değişikliğine dikkatlerinin çekilmesi amacıyla "İklim Eylem Merkezi" ve "İklim Merkezi Stüdyosu" kurulmuştur (Spotify, 2021, s.15). Yine aynı dönemde bilim insanları, yenilikçi şirketler ve STK'lar tarafından oluşturulan, sera gazı emisyonlarını azaltmayı taahhüt eden, eğitim veren ve ilham vermeyi amaçlayan "Exponential Roadmap Initiative" adlı bir ağa katılım sağlanmıştır (Spotify, 2021, s.16). Ayrıca BM'nin "Race To Zero" girişiminin üyesi olarak 2050 yılına kadar net sıfır sera gazı emisyonuna ulaşmayı taahhüt etmişlerdir (Spotify, 2021, s.16).

Şirket Exponential Roadmap tarafından hazırlanan 1,5°C İş Rehberi'nden ilham alarak net sıfır sera gazı emisyonu hedeflerini dört ilke çerçevesinde ele almaktadır (Spotify, 202, s.16).

Şekil 2. Spotify Net Sıfır Sera Gazı Emisyonu İlkeleri (Spotify, 2021, s.16)

Birinci ilke ile şirketin iş yerlerinde kullandığı enerji ve elektrik tüketimi gibi kendi sera gazı emisyonlarının azaltılması amaçlanmaktadır (Spotify, 2021, s.16). İkinci ilke ile şirketin ofis altyapısı, bulut depolama sistemi ve tüketici kaynaklı sera gazı emisyonlarının azaltılması amaçlanmaktadır (Spotify, 2021, s.16). Bu kapsamda yapılan çalışmalardan biri de mekânın etkin kullanımına dair çalışmalardır. 2021 yılında ofis alanlarının kişi başına düşen metrekare alanı bir önceki yıla göre %15 oranında azaltılarak mekânın daha verimli kullanılması amaçlanmıştır (Spotify, 2021, s.19). Ayrıca enerji verimliliği için bazı ofislerde kontrol edilebilir LED aydınlatma kullanılmıştır (Spotify, 2021, s.19).

Üçüncü ilke ile şirket vizyonunun, stratejisinin, değerlerinin, ürünlerinin ve hizmetlerinin net sıfır emisyon perspektifinde düzenlenmesi amaçlanmaktadır (Spotify, 2021, s.16). Dördüncü ilke ile iklim eyleminin toplumsal boyutlarıyla ele alınarak geniş kitlelerin yönlendirilmesi amaçlanmaktadır (Spotify, 2021, s.16).

COVID-19 Pandemi süreci boyunca geliştirilen uzaktan bağlantı ve iş birliği yöntemleri nedeniyle 2021 yılında iş seyahatinden kaynaklanan sera gazı emisyonu %55.9 oranında azalarak 3.021 metrik ton CO₂ seviyesine düşmüştür (Tablo 10) (Spotify, 2021 s.20).

2021 yılında, Greenhouse Gas (GHG) protokolü içinde yer alan Kapsam 1 ve Kapsam 2 alanlarında toplam sera gazı emisyonu bir önceki yıl olduğu gibi %1 seviyesindedir. Spotify her ne kadar ticari faaliyetlerinden kaynaklanan bu salınımın düşük seviyede olduğunu ifade etse de net sıfır emisyon hedefini önemsemektedir. Bu bağlamda 2021 yılında işletme kaynaklı sera gazı emisyonlarını, bir sonraki yıl üçüncü taraf karbon giderme ve kaçınma projelerine yardım ederek dengelemeyi hedeflemektedir (Spotify, 2021, s.17). Pazarlama, son kullanım, mal ve hizmetler, bulut

emisyolları gibi konularını içinde barındıran Kapsam 3 ise toplam sera gazı emisyonunun yaklaşık %99'unu temsil etmektedir (Spotify, 2021, s.17). Şirket her ne kadar bu kapsam içinde yer alan unsurları doğrudan kontrol edemese de bulut verimliliğini iyileştirmek, güçlü tedarik oluşturmak ve ses yayımından kaynaklanan emisyonları azaltmak için ortaklarıyla çalışmaya devam etmektedir (Spotify, 2021, s.18). 2021 yılında 356.178 metrik ton CO₂ seviyesine ulaşan toplam sera gazı emisyonuna ait veriler şoyledir:

Tablo 9. 2021 Yılı Sürdürülebilirlik Verileri, Kapsam 1-3 (Spotify, 2022, s.64)

Kategori	Miktar (t CO ₂)	Oran
Kapsam 1	0.682	0.2%
Kapsam 2	3.124	0.9%
Kapsam 3	352.372	98.9%
Toplam	356.178	

Tablo 10. Kapsam 3'e Ait Ayrıntılı Veriler (Spotify, 2022, s.64)

Alt Kategoriler	Miktar (t CO ₂)	Oran
Son Kullanıcı	81.202	22.8%
Pazarlama	98.855	27.7%
Mal ve Hizmetler	67.080	18.8%
İş Seyahatleri	3.021	0.8%
Bulut Kullanımı	45.897	12.9%
Ofisler	2.551	14.8%
Çalışanlar	7.992	2.2%

COVID-19 Pandemi süreci boyunca geliştirilen uzaktan bağlantı ve iş birliği yöntemleri nedeniyle 2021 yılında iş seyahatinden kaynaklanan sera gazı emisyonu %55.9 oranında azalarak 3.021 metrik ton CO₂ seviyesine düşmüştür (Tablo 12) (Spotify, 2021, s.20).

2022 Yılı Sürdürebilirlik Raporu

2022 yılında Spotify'nın toplam sera gazı emisyonu 391.483 metrik ton CO₂ civarındadır (Tablo 11) (Spotify, 2022, s.12). Bu miktar bir önceki yıla göre %9.9 oranında artış anlamına gelse de CO₂ yoğunluğu hem kişi başına hem de gelire göre azalmaya devam etmiştir (Spotify, 2022 s.12). 2022 verilerine göre toplam sera gazı emisyonunun oranları Kapsam 1 için %0.1, Kapsam 2 için %1 ve Kapsam 3 için %98.9 olarak belirlenmiştir (Spotify, 2022, s.12). Görüldüğü üzere sera gazı emisyonunun %98.9'luk kısmı Spotify'nın kontrolü altındaki olmayan Kapsam 3 içinde yer almaktadır. Kapsam 3'n dağılımı ise şoyledir:

Tablo 11. 2022 Yılı Sürdürülebilirlik Verileri, Kapsam 1-3 (Spotify, 2022, s.64)

Kategori	Miktar (t CO ₂)	Oran
Kapsam 1	0.299	0.07%
Kapsam 2	4.141	1%
Kapsam 3	387.043	98.9%
Toplam	391.483	

Tablo 12. Kapsam 3'e Ait Ayrıntılı Veriler (Spotify, 2022, s.64)

Alt Kategoriler	Miktar (t CO ₂)	Oran
Son Kullanıcı	103.920	26.5%
Pazarlama	101.670	26.0%
Mal ve Hizmetler	83.982	21.5%
İş Seyahatleri	43.250	11.0%
Bulut Kullanımı	26.218	6.7%
Ofisler	19.248	4.9%
Çalışanlar	13.194	3.4%

2022 yılı verilerine göre dünya genelinde yaklaşık beş yüz milyon aylık aktif kullanıcıya sahip olan Spotify, küresel iklim problemine çözüm getirmek ve geniş kitleleri bilgilendirmek için 2021 yılında kurduğu İklim Aksiyon Merkezi'nde yaratıcı içerikler depolamaya başlamıştır. Bu merkezin bir parçası olan İklim Aksiyon Stüdyosu, pop-up podcast formatında yayın yapmaktadır. 2022 yılında Mısır'da düzenlenen COP27'de yer alan konferanslardan içerik üreten stüdyo, bu içerikleri Spotify platformu aracılığıyla dünya geneline sunmuştur (Spotify, 2022, s.15). İklim Aksiyon Merkezi ayrıca 2022 yılında İsveç'te düzenlenen "Way Out West" festivali gibi yerel etkinliklerde iklim oturumları düzenlemiştir (Spotify, 2022, s.15).

Tartışma

Spotify, iş modelinden kaynaklanan problemleri ortaya çıkartmak, bu problemlere yönelik çözüm yöntemleri geliştirmek için 2017 yılı itibariyle yıllık sürdürülebilirlik raporu sunmaya başlamıştır. 2017 yılı sürdürülebilirlik raporunda ilk kez fiziksel veri merkezleri, ısınma ve soğutma kaynaklı enerji tüketimi ile iş seyahatlerinden kaynaklanan karbon emisyonları hesaplanmıştır. Bu yıla ait veriler çok kısıtlı bir alandan elde edildiği için yalnızca genel bir görünüm çizmektedir. Ancak yine de elde edilen veriler aracılığıyla çevresel faktörlere etki edebilecek önlemler alınabilmektedir. Bu kısımda bulgulardan elde edilen veriler Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 başlıkları altında ele alınacaktır.

Kapsam 1: 2017 yılında Spotify çok stratejik bir karar vererek doğrudan kontrolünde olan fiziksel veri merkezlerinin kapatılmasına ve Google Cloud Platform'a ait bulut sistemine geçilmesine karar vermiştir. 2017 yılında başlayan süreç 2018'de büyük oranda tamamlanmış ve 2019 yılına gelindiğinde geçiş süreci tamamen bitmiştir. Böylece şirketin Kapsam 1 alanına giren verilerinde önemli ölçüde düşüş yaşanmıştır. 2017 yılında veri merkezlerinden kaynaklanan karbon salınımı 1.814 metrik ton iken 2018 yılında 0.314 metrik tona düşmüştür (Bkz. Tablo 1, Tablo 3). Stratejik bir karar vererek fiziksel veri merkezlerini kapatan Spotify yaklaşık %83 oranında gerçekleşen bu düşüş ile doğrudan sorumlu olduğu Kapsam 1 değerlerini %1'in altına indirmeyi başarmıştır. Diğer yıllara ait raporlarda bu oranın korunduğu gözlemlenmektedir.

Kapsam 2: 2017 yılındaki raporda şirketin ısınma ve soğutma ihtiyaçları nedeniyle kullandığı enerji ihtiyacından kaynaklanan emisyon değeri 10.5 metrik ton CO₂'dur. 2018 yılında market bazlı olarak tüm tedarik zincirini kapsayan bir emisyon rakamı verildiğinden veriler analiz edilememiş olsa da enerji kaynaklı emisyon miktarının düştüğü gözlemlenmektedir. Şirketin 2017 yılında başlattığı Teknoloji Platformu Misyonu gerek Kapsam 1 içinde yer alan veri merkezi kaynaklı emisyonun gerekse Kapsam 2 içinde yer alan enerji kaynaklı emisyonun düşürülmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

2021 yılında ofis alanlarının kişi başına düşen metrekare oranının %15 oranında azaltılması, LED aydınlatma sisteminin yaygınlaştırılması, iş ortaklarının yenilenebilir enerji kaynaklarına teşvik edilmesi gibi faktörler enerji kaynaklı emisyon miktarının azaltılması yönünde atılmış olan önemli adımlardır.

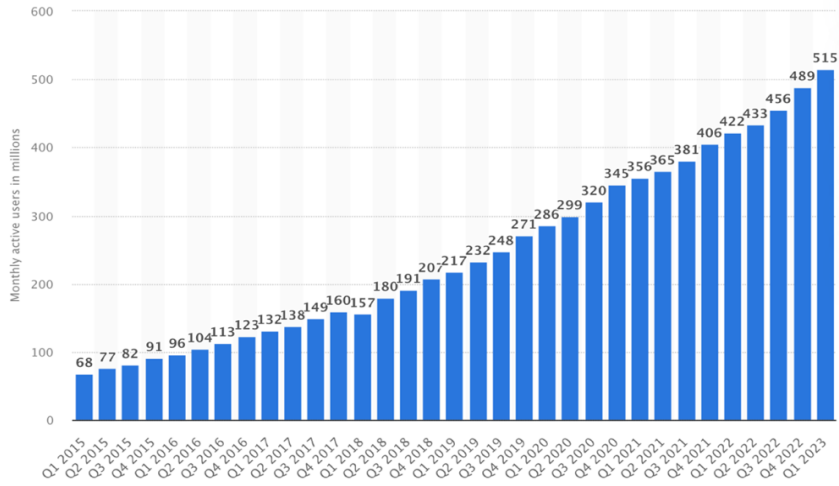
Atık yönetiminde de pek çok ilerleme kaydedilmiştir. Özellikle yiyecek miktarının planlanarak atık miktarının azaltılması, atıkların dönüştürülmesi ve yemeklerde tek kullanımlık plastik ürünler yerine dayanıklı malzemelerin kullanılması gibi unsurlar bu atık yönetiminde kullanılan bazı yöntemlerdir.

Kapsam 3: Tüm veriler incelendiğinde Kapsam 3 içinde yer alan emisyon oranının toplam emisyonun yaklaşık %99'unu oluşturduğu görülmektedir. Bu durum tüm dikkatlerin bu başlığa yöneltilmesine neden olmaktadır. Her ne kadar Spotify'ın doğrudan müdahale edemediği bir alan olmuş olsa da söz konusu emisyonun şirketin faaliyetlerinin sonucu ortaya çıkması sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir. Kapsam 3 içinde yer alan en önemli faktörlerden biri iş seyahatleridir. Hava yolunun

kullanımından kaynaklanan karbon emisyonu 2017 yılı verilerine göre 11.970 metrik ton CO₂'dur. Her ne kadar 2017 yılında toplam emisyon miktarına sahip olmasak da eldeki verilerden toplam emisyonun büyük bir bölümünün iş seyahatlerinden kaynaklandığını söylememiz mümkündür. Spotify artan emisyon miktarını önlemek için video konferans yönteminin yaygınlaştırılmasını teşvik etmiştir. Ancak 2020 yılında ortaya çıkan küresel pandemi nedeniyle seyahatlere kısıtlama getirilmesi sürecine kadar bu alanda anlamlı bir gelişme sağlanamamıştır. 2020 yılında kısıtlama nedeniyle iş seyahatinden kaynaklanan emisyonun oranı %2 seviyesine düşmüş, 2021 yılında ise %1'in altına düşmüştür. Pandemi kısıtlamalarının ortadan kalktığı 2022 yılında iş seyahatinden kaynaklanan emisyonun oranının tekrar %11.0 seviyelerine çıkmış olması şirket içi önlemlerin yeterli olmadığını göstermektedir.

Kapsam 3 içinde en etkili alan ise son kullanıcı ve pazarlama alanlarıdır. Bu iki verinin toplamı Kapsam 3'ün yaklaşık %50'sini oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 10, Tablo 12). Bu nedenle bu alanda yapılan farkındalık etkinlikleri büyük önem taşımaktadır. 2021 yılında kurulan İklim Eylem Merkezi çerçevesinde konuyla ilgili çok önemli çalışmalara imza atılmıştır. Kurulan İklim Merkezi Stüdyosu iklim değişikliği ile ilgili pek çok içerik üreterek geniş kitlelerin bilinçlenmesi için çalışmaktadır.

Kullanıcı sayısı her yıl artan Spotify'nın küresel iklim değişikliği karşısında almış olduğu önlemlerin faydalı olup olmadığını şirketin karbon salınım verilerinin kullanıcı sayısına oranı ile görmemiz mümkündür.

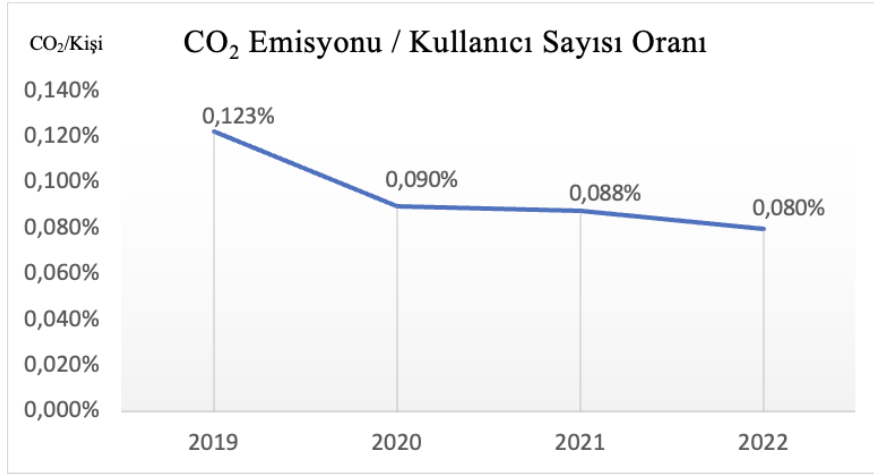

Şekil 3. 2015- 2023 Yılları Arası Spotify Aylık Aktif Kullanıcı Miktarı (Statista, 2023)

Şekil 3'te yer alan kullanıcı sayılarına göre verilerin sağlıklı bir şekilde elde edildiği 2019-2022 yılları arasında gerçekleşen CO₂ salınım miktarı oranlandığında yıl bazında emisyon miktarının azaldığı görülmektedir (Bkz. Tablo 13, Tablo 14).

Tablo 13. CO₂ Emisyonu / Kullanıcı Sayısı Oranı (2019-2020)

Yıl	CO ₂	Kişi Sayısı	CO ₂ /Kişi
2019	332.351	271.000.000	0,123%
2020	309.406	345.000.000	0,090%
2021	356.178	406.000.000	0,088%
2022	391.483	489.000.000	0,080%

Şekil 4. CO₂ Emisyonu / Kullanıcı Sayısı Oran Grafiği (2019-2022)

Sonuç ve Öneriler

Küresel iklim değişikliği günümüzün en büyük ve acil sorunlarından biridir ve insan faaliyetleri tarafından tetiklenen sera gazı emisyonları bu sorunun temel nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Müzik endüstrisi gibi büyük bir sektörün de küresel iklim değişikliği üzerindeki etkisi ve rolü önemlidir. Bununla birlikte son yıllarda endüstrinin, iş modellerini ve üretim-tüketim süreçlerini gözden geçirerek, sürdürülebilirlik prensiplerini benimseme yolunda önemli adımlar attığı gözlemlenmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte müziğin dijitalleşmesi üretim ve dağıtım süreçlerinde ortaya çıkan karbon salınım oranlarında düşüşe neden olsa da dijital müziğin tüketim alışkanlıkları bu miktarın artmasına neden olmaktadır. Dünyanın en

büyük dijital müzik platformu olan Spotify konunun farkındalığı ile 2017 yılı itibarıyla sürdürülebilirlik raporu yayınlamaya başlamıştır.

Raporlar incelendiğinde şirketin doğrudan faaliyetleri ile ilgili olan Kapsam 1 ve Kapsam 2 alanlarında oldukça önemli ilerlemeler sağlandığı görülmektedir. Özellikle fiziksel veri merkezlerinin tamamen yenilenebilir enerji kaynağı kullanan Google Cloud Platform'a aktarılması ile birlikte Kapsam 1 alanının %7'den 0.07% oranına düştüğü görülmektedir.

Kapsam 2 alanında da önemli gelişmeler sağlanmıştır. Teknoloji Platformu Misyonu ile özellikle atık yönetimi, tasarruflu aydınlatma araçları, yeniden kullanılabilir mutfak gereçleri ve ofislerde kişi başı kullanım alanlarının %15 azaltılması, geri dönüşüm faaliyetleri ve kurum içi eğitimler gibi önlemlerle Kapsam 2 alanı %1 seviyelerinde tutulmuştur.

Spotify'in doğrudan etkisi altında olmayan Kapsam 3 ise şirketin faaliyetleri nedeniyle neden olduğu karbon salınımının yaklaşık %99'luk bölümünü oluşturmaktadır. Hava yolu kullanılarak gerçekleştirilen iş seyahatleri Kapsam 3 alanında önemli bir yer tutmaktadır. Bu alanda şirketin çalışanlarını video konferans araçlarına teşvik ettiği görülse de son veriler bu teşviklerin yeterli seviyede olmadığını göstermektedir. Kapsam 3'ü oluşturan en önemli etkenler ise son kullanıcı ve pazarlama alanlarıdır. Kapsam 3'ün %50'sini oluşturan bu etkenlerin sebep olduğu karbon salınımının azaltılması için her ne kadar farkındalık çalışmaları yapılsa da daha etkili teşviklerin yapılması gerektiği görülmektedir.

Dijital müzik endüstrisi küresel iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir potansiyele sahiptir. Net sıfır karbon salınımı için tüm endüstrinin yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş yapması, atık yönetimi, geri dönüşüm politikaları ve mekan kullanımında israftan kaçınma gibi fiziksel önlemlerle enerji kaybını önleyici tedbirler almaları, çalışan ve kullanıcıları iklim değişikliği hakkında bilgilendirmeleri ve bu bilgilendirmeyi zorunlu yayın hâline getirmeleri, iş seyahatlerinin hava yolu aracılığıyla değil mümkünse video konferans yöntemiyle yapılması için iş birliği içinde bulunmaları gerekmektedir. Hükümetlerin ise bu alandaki faaliyetleri daha sıkı denetleyerek kanun aracılığıyla gerekli önlemleri almaları ve kanunlara uymayan şirketlere cezai yaptırımlarda bulunmaları gerekmektedir. Geniş kitlelere ulaşma potansiyeline sahip olması nedeniyle dijital müzik endüstrisi çevresel sürdürülebilirliği teşvik etme ve küresel iklim değişikliğiyle mücadelede öncü bir rol üstlenebilir.

Araştırmanın Etik Yönü

Yapılan çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirlenen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Araştırma, açık erişim kaynaklarından elde edilen raporlar ve literatür taramalarına dayanmakta, herhangi bir kişisel bilgi ya da deney süreci içermemektedir. Bu nedenle etik kurul izni gerektirmeyen çalışmalar kapsamında yer almaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederim.

Katkı Oranı Beyanı

Çalışmanın tüm aşamaları yazar tarafından tasarlanmış ve hazırlanmıştır.

Kaynakça

- AIM. (2021). *AIM announces Music Climate Pact at COP26*. Erişim adresi: <https://www.aim.org.uk/news/aim-announces-music-climate-pact-at-cop26/>
- Berry, F., Wynne, L., & Riedy, C. (2014). *Changing tune: Scoping the potential of the Australian music industry to address climate change*. Institute for Sustainable Futures, UTS, Sydney, Australia. Erişim adresi: <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/37880/1/Changing%20Tune.pdf>
- Bottril, C., Liverman, D., & Boykoff, M. (2010). Carbon soundings: Greenhouse gas emissions of the UK music industry. *Environmental Research Letters*, 5, 1-8.
- BPI. (2021). *BPI joins AIM and other global music organizations to sign Music Climate Pact at COP26*. Erişim adresi: <https://www.bpi.co.uk/news-analysis/bpi-joins-aim-and-other-global-music-organizations-to-sign-music-climate-pact-at-cop26/>
- Devine, K., & Brennan, M. (2019). *Music streaming has a far worse carbon footprint than the heyday of records and cds – new findings*. Erişim

adresi: <https://theconversation.com/music-streaming-has-a-far-worse-carbon-footprint-than-the-heyday-of-records-and-cds-new-findings-114944>.

DIMA. (2020). *Streaming forward 2020 Report*. Erişim adresi: https://digmedia.wpenginepowered.com/wp-content/uploads/2020/08/DiMA_2020_Streaming_Forward_Report.pdf

DIMA. (2023). *Streaming forward 2020 Report*. Erişim adresi: <https://digmedia.wpenginepowered.com/wp-content/uploads/2023/02/DiMA-Streaming-Forward-2023-Fan-Engagement-Report.pdf>

George, S., & McKay, D. (2019). *The environmental impact of music: Digital, records, cds analysed*. Erişim adresi: <https://theconversation.com/the-environmental-impact-of-music-digital-records-cds-analysed-108942>

George, S. (2021) *Is Spotify bad for the environment?* Erişim adresi: <https://www.newstatesman.com/environment/2021/11/how-environmentally-damaging-is-music-streaming>

IFPI. (2023). *State of the industry: Global music report 2023*. Erişim adresi: https://www.ifpi.org/wp-content/uploads/2020/03/Global_Music_Report_2023_State_of_the_Industry.pdf

IPCC. (2014). *Climate change 2014: Synthesis report*. Contribution of working groups I, II and III to the fifth assessment report of the intergovernmental panel on climate change. IPCC.

IPCC. (2023). *Climate Change 2023: Synthesis Report*. A Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, (in press)

Jones, M. (2010). CO2 Emissions in the music industry. *Music Business Journal*, November, 6, 2. Erişim adresi: <http://www.thembj.org/2010/11/co2-emissions-in-the-music-industry/>

Julie's Bicycle. (2022). *About JB*. Erişim adresi: <https://juliesbicycle.com/about-us/about-jb/>

Luminate. (2022). Year-End Music Report

- MBW. (2023). *Global music streams crossed the 1 trillion mark in just three months this year*. Erişim adresi: <https://www.musicbusinessworldwide.com/global-music-streams-crossed-the-1-trillion-milestone-in-just-three-months-this-year-a-new-record/>
- Music Climate Pact. (2022). *A pathway for the global music sector*. Erişim adresi: <https://www.musicclimatepact.com>.
- NOAA. (2022). *Trends in atmospheric carbon dioxide*. Erişim adresi: <https://gml.noaa.gov/ccgg/trends/mlo.html>
- Spotify. (2017). *Sustainability Report 2017*. Erişim adresi: https://s29.q4cdn.com/175625835/files/doc_downloads/gov-docs/Spotify-Sustainability-presentation-0702.pdf
- Spotify. (2018). *Sustainability & Social Impact Report 2018*. Erişim adresi: https://s29.q4cdn.com/175625835/files/doc_downloads/gov-docs/2018-Spotify-Sustainability-Report-FINAL.pdf
- Spotify. (2019). *Sustainability & Social Impact Report 2019*. Erişim adresi: <https://www.lifeatspotify.com/reports/Sustainability-Report-2019-FINAL.pdf>
- Spotify. (2020). *Sustainability, Equity and Impact Report 2020*. Erişim adresi: <https://www.lifeatspotify.com/Spotify-2020-Sustainability-Report.pdf>
- Spotify. (2021). *Equity and Impact Report 2021*. Erişim adresi: <https://www.lifeatspotify.com/reports/Spotify-Equity-Impact-Report-2021.pdf>
- Spotify. (2022). *Equity and Impact Report 2022*. Erişim adresi: <https://www.lifeatspotify.com/reports/Spotify-Equity-Impact-Report-2022.pdf>
- Spotify. (2023). *Q1 2023 Update*. Erişim adresi: https://s29.q4cdn.com/175625835/files/doc_financials/2023/Shareholder-Deck-Q1-2023-FINAL.pdf
- Statista, (2023). *Number of Spotify monthly active users worldwide from 1st quarter 2015 to 1st quarter 2023*. Erişim adresi: <https://www.statista.com/statistics/367739/spotify-global-mau/>
- UNEP. (2019). *The production gap report 2019*. United Nations Environment Programme. Erişim adresi: <https://productiongap.org/report/>

WWF Türkiye. (2022). *İklim değişikliği*. Erişim adresi: (https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/iklim_degisikligi_ve_enerji/iklim_degisikligi/)

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11.bs). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

URL-1: <https://ghgprotocol.org/sites/default/files/2022-12/FAQ.pdf> (Erişim Tarihi: 25.08.2023)

Digital Music Industry and Global Climate Change: The Case of Spotify

Extended Abstract

Introduction

Global climate change is mostly caused by changes in temperature and weather conditions as a result of greenhouse gas emissions caused by human activities. This process has been accelerated by rapidly increasing carbon emissions due to unsustainable energy use, consumption and production patterns that emerged especially after the industrialization period.

In recent years, many studies have been conducted on the effects of the music industry, which accounts for approximately 17.2% of the global trade volume, on climate change and international agreements have been signed in this field. Presently, the music industry is undergoing a significant shift towards digitalization. Research shows that with the development of the digital music industry, on the one hand, carbon emissions have decreased in the production and distribution processes, and on the other hand, the consumption process has increased rapidly, especially due to streaming.

Method

In this study, a qualitative research method was used to understand the impact of Spotify's sustainability efforts on climate change. Qualitative research method is a research process in which qualitative data collection methods such as observation, interview and document analysis are used to reveal perceptions and events in a realistic and holistic manner in a natural environment (Yıldırım & Şimşek, 2018, p.41). The study utilized Spotify's sustainability reports published between 2017 and 2022. Data is presented in "metric tons of CO₂" in Scope 1, Scope 2 and Scope 3 categories according to Greenhouse Gas Protocol (GHP) standards, which measure greenhouse gas emissions. Scope 1 and 2 calculations largely include the consumption of electricity, heating, and cooling in office buildings. The calculation of Scope 3 is based mainly on expenditures for the purchase of goods and services. Spotify used a variety of methods to obtain the data. Changes in reporting techniques are made from time to time to correct historical data, so there are small differences between some of the data presented in the reports and the data for 2022. Each year's report data is included in the study, and the most recent data is used as the basis for interpretation.

Results and Discussion

When the reports are analyzed, it is seen that significant progress has been made in Scope 1 and Scope 2, which are directly related to the company's activities. The rate of Scope 1 decreased from 7% to 0.07%, especially with the transfer of physical data centers to Google Cloud Platform, which uses fully renewable energy sources. Significant improvements have also been achieved in Scope 2 with measures such as waste management, energy-efficient lighting, 15% reduction in reusable kitchen utensils per capita, recycling activities and in-house trainings, and the Scope 2 level has been kept around 1%. Scope 3, which is not under Spotify's direct influence, accounts for approximately 99% of the carbon emissions caused by the company's operations. Business travel by air is an important part of Scope 3. Although the company encourages its employees to use video conferencing tools, recent data indicates that these incentives are not sufficient. The most important factors that make up Scope 3 are end users and marketing, accounting for 50% of Scope 3. While awareness campaigns are being organized to reduce carbon emissions caused by these factors, more effective incentives are needed.

The digital music industry has significant potential to tackle global climate change. For net zero carbon emissions, the entire industry should switch to renewable energy sources and take measures to prevent energy loss through physical measures such as waste management, recycling policies and avoiding wasteful use of space. It should also inform employees and users about climate change and make this information mandatory. They should cooperate to ensure that business travel is done by video conferencing rather than by air, if possible. Governments should take the necessary measures through legislation by supervising activities in this field more strictly and impose penal sanctions on companies that do not comply with the law. Due to its potential to reach large audiences, the digital music industry can play a leading role in promoting environmental sustainability and combating global climate change.